

ספר הניגונים

חלק-ב

ספר הניגונים

ניגוני חסידי חב"ד

("ניחח")

כרך שלישי

Digitized by Touro College Libraries
For Project Zikaron
www.zikaron.tourolib.org
2021

SEFER HANIGUNIM

Book of Chabad-Chasidic Melodies

VOLUME THREE

Edited by

RABBI SAMUEL ZALMANOFF

Music Notated by

S. SILBERMINTZ

The publication of this volume was assisted by a grant from
THE CULTURAL FUND OF THE CONFERENCE ON JEWISH MATERIAL CLAIMS
New York

תוי ספר זה נכתבו ע"י יעקב מזור ואיתן אביצור
כתיבה קליגרפית ע"י יוסף מרטון

בהזמנות לפנות אל:
תוצאת ספרים קח"ת כפר חב"ד, ת.ד. 3,
נדפס בבי"ס לדפוס "יד החמשה", כפר חב"ד
Printed in Israel

Digitized by Touro College Libraries
For Project Zikaron
www.zikaron.tourolib.org
2021

ספר הניגונים

כרך שלישי

כולל:

מפתח הניגונים

עם ביאורים והערות אדות מקורו ומהותו של כל ניגון,
ובצירוף כמה קטעים משיחות

בכבוד קדושת

אדמו"ר יוסף יצחק

זצוקללה"ה נכג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

ביחס לניגונים האלה

•

תוי נגינה של

ניגוני חסידי חב"ד

———•———

בעריכת

הרב שמואל זלמנוב ז"ל

יוצא לאור על ידי

חברת "נ י ח ח"

770 איסטערן פארקווי סניף כפר חב"ד ברוקלין, נ. י.

ה ת ו כ ן

שלשלת נשיאי חב"ד . . . . . ח

דברים אחדים . . . . . ט

מבוא „היכל הנגינה" . . . . . יג

ליקוטי רשימות . . . . . כה

הקדמה לתוי הנגינה . . . . . מו

מפתח הניגונים בארכיון הפונוטיקה . . . . . מט

מפתח הניגונים . . . . . נ

ניגוני חב"ד . . . . . (1)195

רשימת הניגונים הכללית . . . . . 127(321)

שלשלת נשיאי החסידות הכללית
ונשיאי חסידי חב"ד *

דור ראשון

רבנו ישראל ב"ר אליעזר — בעל שם טוב, ח"י אלול תנ"ח — חג השבועות (ו' סיון) תק"ך.

דור שני

רבנו דובער ב"ר אברהם — הרב המגיד ממעזריטש, לא נתברר מתי נולד — י"ט כסלו תקל"ג.

דור שלישי

רבנו שניאור זלמן ב"ר ברוך — אדמו"ר הזקן, רבנו הגדול, ח"י אלול תק"ה — כ"ד טבת תקע"ג.

דור רביעי

רבנו דובער בן רבנו שניאור זלמן — אדמו"ר האמצעי, ט' כסלו תקל"ד — ט' כסלו תקפ"ח.

דור חמישי

רבנו מנחם מענדל ב"ר שלום שכנא (נכדו של אדמו"ר הזקן וחתנו של אדמו"ר האמצעי) — אדמו"ר הצמח צדק, כ"ט אלול תקמ"ט — י"ג ניסן תרכ"ו.

דור ששי

רבנו שמואל בן רבנו מנחם מענדל — אדמו"ר מהר"ש, ב' אייר תקצ"ד — י"ג תשרי תרמ"ג.

דור שביעי

רבנו שלום דובער בן רבנו שמואל — אדמו"ר מהורש"ב, כ' מרחשון תרכ"א — ב' ניסן תר"פ.

דור שמיני

רבנו יוסף יצחק בן רבנו שלום דובער — אדמו"ר מהוריי"צ, י"ב תמוז תר"מ — יו"ד שבט תש"י.

דור תשיעי

רבנו מנחם מענדל בן הרב ר' לוי יצחק (חתנו של כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ) — כ"ק אדמו"ר שליט"א מליובאוויטש, נולד י"א ניסן תרס"ב לאורך ימים ושנים טובות.

---

* יען כי ב"מפתח הניגונים" ובהשמות על תוי הנגינה דלקמן נזכרים לפעמים רבות שמות נשיאי החסידות הכללית ונשיאי חב"ד בראשי תיבות או בשם כללי כמו: הבעש"ט, המגיד ממעזריטש, אדמו"ר הזקן וכו', מצאנו לנכון להציג כאן שמותיהם במפורש וגם שנותיהם וסדר נשיאותם בתקופת הדורות זאח"ז.

ב״ה

דברים אחדים

להוצאתו של הכרך השלישי מספר הניגונים

הכרך הנוכחי המכיל 137 ניגונים הנהו המשך לשני הכרכים הקודמים של ספר הניגונים, שי״ל בברוקלין נ.י. ע״י חברת ניח״ח (ניגוני חסידי חב״ד), הראשון בשנת תש״ט והשני בשנת תשי״ח.

* * *

כידוע, נוסדה חברת ניח״ח בשנת תש״ד ע״י כ״ק אדמו״ר הרה״ק מוהריי״צ נ״ע זצוק״ל, במטרה „לאסוף את ניגוני חב״ד הישנים, לנקותם מהשגיאות.. ולכתבם בתוי נגינה״ (לשה״ק של כ״ק אדמו״ר הרה״ק זצוק״ל במכתבו שנדפס בכרך א׳ עמוד י׳), ואבי מורי הרה״ג והרה״ח וכו׳ מוה״ר שמואל זלמנוב ז״ל מונה מכ״ק אדמו״ר הרה״ק זצוק״ל, לנצח על המלאכה ולעמוד בראש חברת ניח״ח.

(הערה: תפקיד זה הינו רק אחד מני רבים בתפקידים השונים והמגוונים בעסקנויות ציבוריות שונות שהטיל והעמיס כ״ק אדמו״ר הרה״ק זצוק״ל על אבי מורי הרה״ח ז״ל, ואין כאן המקום למנותם ולפרטם, באשר אלה ראויים לסקירה רחבה יותר של תולדותיו, קורות חייו ופעליו של אבי מורי הרה״ח ז״ל, הקובעים ברכה לעצמם).

עמל רב ויגיעה עצומה, יגיעת נפש ויגיעת בשר, השקיע אבי מורי ז״ל בעבודת קדש זו. מתוך הנטיה הטבועה בנפשו להגיע בכל אשר עסק עד לתכלית השלימות האפשרית, הוא שם לילות כימים במשך שנים, לאסוף את ניגוני חב״ד המסורתיים מפיהם של חסידים רבים ושונים, באופן שיתברר לו נוסחו המקורי המדוייק של כל ניגון; שכן מדרך הטבע של ניגון שנתפשט בעולם ורבים דשים בו שבמשך הזמנים הוא נוטה לקבל שינויי צורה וסגנון, ולו גם שינויים קלים ודקים, כתוצאה מן ההבדלים בכח קליטתו ובכושר מסירתו של כל אחד ואחד מן המזמרים אותו. הוא הדין בשלבים הבאים של עבודתו, אם בשבתו עם המוסיקאים המומחים להשמיע באוזניהם את הניגונים ע״מ לרשמם בתוי הנגינה, ואם בהאזינו אח״כ לאותם הניגונים לבחון כיצד הם נשמעים עפ״י התוים כדי לבדוק אם נרשמו כהלכה ובתכלית הדיוק בלי שום חסר או יתיר, עם כל ה„פיטשעווקעס״ בלע״ז, היינו עם כל הדקויות המיוחדות של כל תנועה שבניגון. כך גם בארגון החומר המוסיקלי ועריכתו לספר, היינו קביעת סוגי הניגונים לפי עניינם וסגנונם וסידורם למחלקותיהם ותת־מחלקותיהם המתאימות, וכך גם בהכנת החומר הספרותי, היינו כתיבת הביאורים המתלווים לכל ניגון וניגון, עם פרטים חשובים על תולדותיו של הניגון ומקומו במסורת החב״ד״ית. את הכל עשה בשקידה עצומה, ובהתמסרות מיוחדת במינה, ומתוך אחריות ללא גבול — עד שיוציא מתחת ידו דבר מתוקן כל צורכו.

ובתור תוספת מרובה ומשובחת השכיל וערך מאמר „מבוא — היכל הנגינה״, שסוקר את מהותה, חשיבותה והשפעתה של הנגינה בעם ישראל מאז היותו, דרך כל התקופות והדורות, עד לזמננו אנו והנגינה החסידית והחב״ד״ית בפרט. ועוד הוסיף לקט נבחר משיחותיו ורשימותיו של כ״ק אדמו״ר הרה״ק מוהריי״צ נ״ע אודות מהותם וחשיבותם של ניגוני חב״ד.

המאמר הנ״ל זכה בזמנו לשבח מיוחד מכ״ק אדמו״ר הרה״ק נ״ע וכן לתהלה בפי רבים וכן שלמים מאנ״ש, וגם בחוגים נרחבים של אחב״י.

וכאמור, בשנת תש״ט אחרי כחמש שנות עמל ויגיעה, זכה לראות פרי עמלו הראשון בהו״ל של ספר הניגונים כרך ראשון המכיל 175 ניגונים, שנתקבל בזמנו בהוקרה וחבה הן בין אנ״ש והן בחוגים שונים של אחב״י.

אולם, האפשר להסתפק בזה בלבד? בה בשעה שמצוה ועומד הוא מאת רבה"ק כ"ק אדמו"ר זצוק"ל לאסוף ניגוני חב"ד ולכתבם בתוי נגינה, האם חושב אבי מורי ז"ל שב־175 ניגונים שהו"ל, עם כל היגיעה הכרוכה בזה, כבר השלים את רצונו הק' של כ"ק אדמו"ר נ"ע? הרי נשארו הרבה ניגונים שעדיין לא נרשמו. אבי מורי ז"ל מגיע למסקנא ברורה ופשוטה — העבודה עוד לא נסתיימה. מוכרח הוא להמשיך בעבודתו ובמאמציו ע"מ להו"ל עוד ספרים כאלה שיכילו עוד הרבה יגוני חב"ד. ואכן, בהציעו את הענין לפני כ"ק אדמו"ר הרה"ק זצוק"ל, כתב לו כ"ק אדמו"ר נ"ע במכתבו מא' אדר תש"ט וזלה"ק (הועתק בכרך השני של ספר הניגונים עמוד י"א (ס"ז) „במענה על כתבם אדות המשכת סידור ניגוני חב"ד ולהכינם לדפוס כבחלק הראשון עם ביאורים וסדר קבלתם — נכון במאד".

* * *

ביו"ד שבט תש"י נתבקש כ"ק אדמו"ר הרה"ק מוהר"ר יוסף יצחק נ"ע זצוק"ל לישיבה של מעלה, והנשיאות עברה לחתנו הממלא מקומו — כ"ק אדמו"ר הרב ר' מנחם מענדל שליט"א שניאורסאהן, הממשיך בכל פעולותיו של חותנו כ"ק אדמו"ר הרה"ק זצוק"ל, והרועה עדת חסידי חב"ד עד ביאת גוא"צ בב"א.

וכן גם לגבי חברת ניח"ח ועבודתה, הנה עפ"י הוראתו ודרישתו של כ"ק אדמו"ר שליט"א הוטל על אבי מורי ז"ל להמשיך בעבודתו, ו„המתחיל במצוה אומרים לו גמור". ושוב התחיל אבי מורי ז"ל להתמסר ולהתעסק בהוצאת עוד כרך של ספר הניגונים, ואחרי הרבה מאמצים ויגיעות זכה להו"ל את הכרך השני של ספר הניגונים בעריכתו, וכמעשהו בראשון כך מעשהו בשני, אלא שכאן צומצמה כמות הניגונים ל־35, כי התכנית היתה לפרסם את החומר בחלקים קטנים יותר ולפרקים קרובים יותר. וכשתדייק שפיר תמצא שהכרך השני הי' נקרא כרך שני — חלק א', דהיינו, שהיו צריכים לבוא בהמשך עוד חלקים להשלמת הכרך השני בתור כרך גדול ומושלם.

אך, רבות מחשבות בלב איש, ועצת ה' היא תקום, ולא איסתייעא מילתא עקב סבות שונות ומשונות.

* * *

ומענין לענין באותו ענין.

בתקופה ההיא (עת הוצאת הכרך השני של ספר הניגונים) עורר כ"ק אדמו"ר שליט"א ע"ד הפקת תקליטים של ניח"ח, על יסוד חוו"ד הק' של כ"ק חותנו אדמו"ר הרה"ק זצוק"ל שהביע בשנים האחרונות לפני הסתלקותו, שראוי להפיק תקליטים של ניגוני חב"ד, ומשום מה נתעכב הדבר ולא יצא לפועל, עד שבאה שעת הכושר בשנת תשי"ט—תש"ך בערך.

הדבר הזה הי' בו משום חידוש. עוד לא הי' במסגרת אנ"ש כאלה שהי' להם נסיון בענין, ושוב הי' על אבי מורי ז"ל להכניס את עצמו לעבודה בשדה הניגונים בצורה החדשה — תקליטים, ולא קל הי' הדבר, ורק הודות לכישוריו, התמסרותו ומאמציו המרובים שהשקיע בזה זכה להעמיד את הדבר על בסיס נכון ועל הרמה המתאימה, ובמשך כעשר שנים — בהפסקות — הפיק 7 תקליטים, שנתקבלו (כמו ספרי הניגונים) בהערצה ובהוקרה, ובהרבה בתי אחב"י שי' בכל מקומות מושבותיהם מושמעים תקליטים אלה בהתענינות רבה ובאוירה מרוממה.

ייתכן וזו היתה אחת הסבות להאטת קצב העבודה ב„ספרי" הניגונים, כי התמסר להפקת התקליטים, ובמילא לא הי' ביכולתו להתפנות די הצורך גם לספרים. ומה גם שהי' כל ימיו אדם טרוד בעסקיו הפרטיים, ולפיכך אין פלא שעבודתו בענין הניגונים נתמשכה תקופה ארוכה כ"כ.

אפשר לציין, שאבי מורי ז"ל הי' בבחי' ה„חלוץ" שעבר לפניהם, ופתח את השער של התקליטים לפני הרבים, כך שאח"כ (ובפרט לאחר פטירתו) כבר הלכו רבים בעקבותיו, והוציאו ומוציאים תקליטים, שכולם ביחד מעשירים את אוסף התקליטים של ניגוני חב"ד, אולם ללא ספק הי' אבי מורי ז"ל זה שפילס את הדרך ויעזקהו ויסקלהו והפכו לכביש סלול ודרך לרבים, והבאים אחריו כבר מצאו דרך סלולה וישרה ללכת בה ולעשות חיל.

* * *

הכוונה והמטרה של כל העבודה המסועפת הזו, הן בספרים והן בתקליטים הינה פשוטה — לשמור על האוצר היקר של ניגוני חב״ד, ניגונים המבטאים: עומק מחשבה; געגועים וכיסופים מצד אחד; שמחה, עליצות הנפש ובטחון בה׳ אחד מאידך, אוצר שעלול הי׳ לרדת לטמיון ח״ו ולהשכח כליל עם השמדת והחרבת הקהלות בישראל בארצות אירופה על יהודי׳ וחסידי׳ בעת שמטו וערו מוסדות תבל, ופור התפוררה הארץ, והתבלבל כל העולם כולו ע״י הרשעים הארורים ימשו״ז, עד עבר זעם וברוב רחמי ה׳ וחסדיו השאיר לנו אחד בעיר ושניים במשפחה לפליטה ולשארית בארץ, ונתאפשר שיחזור הניגונים, איסופם והנצחתם בספרים ובתקליטים.

* * *

מעתה נחזור לכרך הנוכחי.

בחמשת שנותיו האחרונות של אבי מורי ז״ל, התעוררה בו שוב תשוקה עזה ומיוחדת להוציא עוד כרך של ספר הניגונים, והפעם (היות שזה הי׳ אחרי הפסקת כו״כ שנים) רצה שהכרך יכיל הרבה ניגונים ככל האפשר.

למען הגשמת תכנית זו אזר כגבור חלציו לנסוע למקומות ריכוזי אנ״ש (ביחוד לאלה שיצאו בשנים האחרונות מאחורי מסך הברזל) באה״ק תובב״א כדי להקליט מפיהם את ניגוני חב״ד שיש להם באמתחתם. וכן פנה לאנ״ש בחו״ל בכל מקום שהם כדי לאסוף מהם הקלטות של נ׳גונים כאלה מכל אשר בידם, בסרטים ובקסטות. ובעזה״י חפצו בידו הצליח להעלות עוד הרבה ניגונים מכל הסוגים, הן כאלה המושרים עם מלים, אם בלה״ק ואם באידיש או ברוסית, והן ניגונים ללא מלים. גם הוא בעצמו חזר והעלה בזכרונו כמה ניגונים ישנים שכבר נשתכחו ממנו בשעתו, מאותם הניגונים שהיו מרגלא בפומייהו של החסידים בווארשא (עיר מולדתו), ובבית אביו הרה״ח הת׳ ר׳ שרגא פייביש ז״ל הי״ד, עדי אספו מספר נכון של ניגונים שביחד עם כל הניגונים שהופיעו בתקליטים שהופקו במשך השנים ושטרם נכתבו בתוים היוו כמות ראוי׳ להוצאת כרך שלם.

צריך לקחת בחשבון, שאם בספרים הקודמים שעריכתם היתה בעת שהי׳ במלוא כחותיו ומרצו השקיע הוא בהם יגיעה עצומה ועבודה מרובה כ״כ, עאכ״ו בעריכת הכרך הזה שעבודתו בזה היתה לעת זקנותו, כאשר מיחושים שונים והפרעות שונות הקשו עליו את עבודתו, הרי הכחות העמל ויגיעה והמאמצים שהשקיע בספר הזה הם בכפלי כפליים לאין ערוך מאשר בקודמים.

כאמור, הספיק לאסוף את החומר (הניגונים שהושרו) ולמסרם למומחים רושמי התוים, כשהוא עומד על גביהם, ובודק בבדיקה מדוקדקת האם נרשמו התוים בדייקנות כפי שהניגון מושר וכו׳, וכבר הספיק למסור את התוים למומחה ע״מ להעתיקם בכתב קליגרפי כפי הנדרש לשם הבאתם לדפוס, וכמו״כ הספיק לרשום ראשי פרקים של הביאורים והפרטים למרבית הניגונים (מאלה שעדין לא הופיעו בתקליטים), ולמקצת הניגונים רשם את הפרטים והביאורים כמעט בשלמותם.

אמנם בסוף ימיו, רוב לוחות התוים כבר היו מועתקים ומוכנים לדפוס. אולם טרם הספיק לקבוע את סדרם לפי מחלקותיהם, ולפיכך גם טרם נקבעו מספריהם הסידוריים בספר. הוא הדין לגבי רשימות הביאורים אשר הניח. גם אלה, כמו הניגונים עצמם, עדיין היו מסומנים במספרים הסידוריים שנרשמו עפ״י סדר הופעתם בסרטי ההקלטה, שכמובן לא היו לפי הסדר המכוון והמתוכנן, אלא לפי מה שנזדמן באקראי בשלב של האיסוף מן המקורות השונים. כן הי׳ צורך בכמה מקרים להשלים פרטים שונים כגון הגדרת הניגון לפי סוגו וקביעת הכותרת המתאימה בראשו, וכן לנסות ולגלות ממקורות שונים את הפרטים השייכים לכמה מן הניגונים, שלגביהם לא מצאתי בכתבי אבי מורי ז״ל ביאור מספיק כמנהגו בשאר הניגונים.

על אף ההשתוקקות העצומה של אבי מורי ז״ל לזכות להו״ל את הכרך הזה, ועד כמה שזירז את מהלכי הענינים בזה, הנה לדאבון לבנו לא זכה לברך על המוגמר, ונפטר לבית עולמו פתאום ביום ט״ז אדר תשל״ה בירושלים עיה״ק תובב״א, (אחרי שלקה בהתקף לב חמור בליל י״ד באדר), והובא למנוחות בו ביום במרומי הר הזיתים בחלקת חב״ד, הנשקף מול הר בית מקדשנו ותפארתנו תובב״א, תנצב״ה, ונזכה ליעוד „הקיצו ורננו שוכני עפר״, והוא בתוכם.

היות ש„אין אדם שליט לומר המתינו לי עד שאצוה לביתי וכו׳" הרי בד״כ נשארים ענינים מסוימים תלויים ועומדים, והכרך הזה של ספר הניגונים הי׳ אף הוא ביניהם.

בלית ברירה נאלצתי — משום כבודו של אבי מורי ז״ל, ולעשות נח״ר לנשמתו בעלמא דקשוט בדבר שהצטער בו כ״כ בזמנו האחרון בעלמא דין — לקחת את הטיפול בנדון לידי, ולא כ״כ בקלות עלתה לי, מכיון שאני לא נתנסיתי בכגון דא, ואינני עורך ספרים כלל, ומימי לא עסקתי בדברים כאלה, בשביל זה הנה בתחלה משכתי את ידי מזה, אבל כעבור זמן כאשר הפעילו עלי לחץ מכמה כיוונים, הסכמתי לטפל בזה, אולם כמובן לא אוכל להוציא מתחת ידי דבר מתוקן ומושלם כפי שהדבר הי׳ נעשה ע״י אבי מורי ז״ל, מכיון שהוא הי׳ מוכשר ומושלם, מסדר דבר דבר על אופניו, דייקן מיוחד במינו ומשגיח על כל פרט כקטון כגדול, ומה גם בהו״ל של ספרות חב״ד״ית כלשהי שכמובן צ״ל בזהירות יתרה ובדיוק נמרץ, ע״כ אקוה למצוא הבנת הצבור בזה, ובטחוני שבכל אופן איך שלא יהי׳, יתקבל הספר הזה ברצון, בהוקרה ובענין רב בחוגים הרחבים של אחב״י ואוהדי חב״ד בכלל, ובפרט בין אנ״ש, ובמיוחד בין ידידי ומכירי אבי מורי ז״ל ומוקירי זכרו הטוב.

* * *

הסידור בכרך הנוכחי הינו באותו הקו ובאותה השיטה כמות שהוא בשני הכרכים הקודמים, והניגונים חולקו לפי הסוגים דלהלן:

מחלקה ראשונה, — ניגוני חב״ד מכוונים, ז״א שיוצריהם ומחבריהם היו נשיאי חב״ד בעצמם, או שבחרו וחיבבו הניגונים האלה והיו שרים אותם בהזדמנויות שונות.

מחלקה שני׳, — ניגוני חב״ד מסורתיים, המיוחסים לאבות החסידות הכללית, מורנו הבעש״ט זצ״ל ותלמידיו הק׳, וגם ניגונים ידועים שמחבריהם היו מגדולי חסידי חב״ד בדורות הקודמים.

מחלקה שלישית, — ניגוני חב״ד לזמנים שונים: ניגוני שבת ויום טוב; ניגוני תפלה לימים נוראים; ניגוני התועדות חסידית, הנק׳ „חסיד׳ישע פארברענגענ׳ס"; ניגוני געגועים וניגונים הנקראים „וואלאחען"; ניגוני שמחה, ריקוד ושיר־לכת הנק׳ — „מארש".

בראשית הספר מופיע „מפתח הניגונים", בו נרשמו ביאורים והערות לקורות הניגונים, מקורו, ביטויו ואופן מנגינתו. לכמה ניגונים צורפו קטעים משיחות כ״ק אדמו״ר מוהריי״צ נ״ע ויבלחט״א כ״ק אדמו״ר שליט״א, בהם נזכרים מאורעות וסיפורים בקשר עם הניגונים ההם.

המספר הסידורי של הניגונים הוא בהמשך לכרכים הקודמים ומתחיל כאן מניגון ריא (211) ואילך.

* * *

הניגונים שנרשמו בכרך שלפנינו רובם ככולם באים בדפוס בפעם הראשונה. אכן כמה ניגונים שכבר יש דוגמתם בכרך הראשון נשנו פה, מפני החידוש שנתחדש בהם בבירור סגנונם עפ״י מקורות נאמנים.

עוד יש בכרך זה כמה ניגונים שנרשמו כאן יותר מפעם א׳ — עקב שינויי נוסחאות עפ״י מקורות שונים — יש והעורך עצמו רצה שיירשמו שתי הנוסחאות, ויש שהעורך לא הספיק לברר ולנפות ולהעדיף נוסחא א׳ על פני חברתה לכן נרשמו שתי הנוסחאות מבלי לתת עדיפות או לדחות אחת מפני השני׳.

זה הכלל, מאז פטירתו של העורך ז״ל, הוחלט לא להוסיף ולא לגרוע מדעת עצמנו — מה שנמסר לרישום התום נרשם ונדפס בספר.

דברי בן העורך
ישראל יוסף בהרה״ח מוה״ר שמואל ז״ל זלמנוב

י׳ שבט ה׳תש״מ כפר חב״ד

מבוא

„היכל הנגינה"

על מהותה של הנגינה העברית, מוצאה ויסודה כבר עסקו חכמים וחוקרים שונים עוד מימי הבינים ועד זמננו אנו. גם נעשו צעדים בכמה שפות להבליט ולהביע את חשיבותה המיוחדת של נגינה זו. אך כמדומני, שמעט מזעיר המה שהצליחו באמת להכיר את עומקה ואצילותה של הנגינה הישראלית בכללותה ולבטא במלוא מובן המלה אותה ההבעה החבוי' בתוך תוכי הנשמה, המתבלטת ביותר ע"י הנגינה החסידית, שטח זה שעוד טרם עובד ונצל כל צרכו.

לאמתו של דבר, מוכרחים אנו להבדיל את הנגינה העברית משאר נגינות העולם, הן מטעם מעלתה העצמית, מפני שהיא אוצרת בתוכה אש של קדושה וזוהר יופי של מעלה שורה עלי', והן מטעם חותם המסורה, העוטה שירה עליונה זו במשך אלפי שנים בלבוש דתי־מסתוריי. הנגינה הישראלית זקוקה לכן לגישה מיוחדת וא"א למודדה באותה אמת המדה שרגילים למדוד ולשקול מנגינות זרים.

זאת ועוד אחרת. אם נקח בחשבון שהנגינה הישראלית העתיקה מזמן הבית ואחריו, לא נרשמה מעולם בתוי נגינה, איך נוכל באמת להציב מחדש את גבולותי' ולגבש את צלילי', אחרי שבנינה וצורתה המקורית נסתם ממנו?

אי־אפשר איפוא לעמוד על טיבה ומהותה של נגינה זו מבלי לחפש מקורותי' בפנימיות נשמתו של העם עצמו, כי אמנם למרות הכל חקוקה היא הנגינה המסורתית, ביסודותי' העקריים, בנשמת עמנו כפי שירשנוה מדור דור. ואולם אי־אפשר למצוא את אפי' וצורתה המופשטת של נשמת ישראל אלא מתוך הכרה מעוינת ויסודיית בתורתו הקדושה ובמהלך חייו הדתיים במשך אלפי שנות קיומו.

• • •

ידוע הדבר, שהשירה והנגינה תופסות מקום מאוד חשוב בתורתנו הק', כעדות מוכחת לזה ראוי לציין, שהשירה בפה וזמרה בכלים נזכרים פעמים רבות בכתבי הקודש, בתלמוד, בספרות הגאונים הראשונים והאחרונים, ספרי הקבלה, המוסר והחסידות.

עוד בראשית תולדות האדם עלי אדמות, בדורו השמיני, כבר אנו מוצאים בתורתנו הק', אודות מקורותיה ומחוללה של הזמרה. — „ותלד עדה את יבל הוא היה אבי ישב אהל ומקנה ושם אחיו יובל הוא הי' אבי כל תופש כנור ועוגב"[1] (בראשית ד', כ"א).

— הסמיכות של „ישב אהל ומקנה" עם „תופש כנור" מראה לנו לדעת, שיחד עם ההכרחיות של הרועה והמקנה לטובת ישובו של עולם, הי' העולם זקוק גם להשירה והכלי זמר. כמו כן מורה על היחס הקרוב שבין הרועה להנגינה, שזה אולי הנימוק למנהגם של חסידים, שלקחו הרבה מוטיבים מנגינות הרועים המלאים געגועי נפש, כדלקמן. —

ובתחלת צעדי עם ישראל מעבדות לחירות בצאתו ממצרים ונקרע לפניו הים סוף לגזרים, מספרת לנו תורתנו הק' איך הביעו בנ"י את גודל שמחתם ואושרם, ע"י שירה וזמרה לד': „אז ישיר משה ובנ"י את השירה הזאת" וגו' (שמות ט"ו, א').

גם בנות ישראל יצאו בתפים ובמחולות ובשירה כמ"ש: „ותקח מרים הנביאה וגו' את התף בידה

---

1) ראה בס' תורת חיים, בראשית ח"א לאדמו"ר האמצעי, דרוש ד"ה ותלד עדה וגו' וז"ל: „והנה יש להקדים תחלה בענין אבי כל תופש כנור ועוגב, שזהו מקור כל בעלי השיר העליונים... לפי שהשיר הזה הוא בחי' ההעלאה וביטול במציאות של כל אחד ואחד בשרשו וכל בחי' ההעלאה מתחתון לעליון א"א להיות כ"א ע"י בחי' הביטול במציאות של התחתון בביטול היש לאין בתכלית שזהו ע"י השיר דוקא... ובכל זה יובן מה שרמזו במשנה במס' שבת (פ"ה מ"א): כל בעלי השיר יוצאים בשיר ונמשכים בשיר... הן כתות מלאכים העליונים שנק' בהמות וחיות דמרכבה, יוצאים בשיר, שהוא בחי' ההעלאה שעולים למע' ממדריגה למדריגה עליונה יותר שנכללים במקור חוצבם שיוצאים ממהותם הראשון בבטול השגה הראשונה שנק' יציאה ממקומו הראשון כו' יוצאים בשיר שלהם, כי אין עלי' מתחתון לעליון רק ע"י ההעלאה בשיר כנ"ל ונמשכים בשיר שאחר ביטול היש ממדריגה הראשונה נמשכים לעלות במדרגה העליונה להיות יכולים לקבל מאור פני אלקים שלמעלה מכל השגתו, זהו ג"כ ע"י השיר והוא בחי' הביטול הב', וכך יש בעליות אור דתורה בשיר, כמו ויהי שירו (מ"א ה') רננא דאורייתא וכו' ובלילה שירה עמי בה"א (תהלים מ"ב ס') כמ"ש דוד, זמירות היו לי חוקיך (תהלים קי"ט נ"ד) מכנף הארץ זמירות שמענו (ישעי' כ"ד ט"ו) וכן למען יזמרך כבוד, אומרה לך בכנור וכה"ג מ"ש חכמות בחוץ תרונה (משלי א' כ')."

...„בענין השיר יש בו ד' מדריגות, שיר פשוט, שיר כפול, שיר משולש ושיר מרובע... יש ד' מיני קול, קול חדוה לבד, קול עצב לבד, קול שבגלוי חדוה ובהעלם עוצב וקול שבגלוי עוצב ובהעלם חדוה". ע"ש בארוכה.

ותצאן כל הנשים אחרי' בתפים ובמחלת" וגו' (שם ט"ו כ'). זו היתה שירת הים [2].

אחרי כן, בהלכו במדבר ובראותו את הנסים על נחל ארנון בין גבול מואב ואמורי, שוב פתח ישראל את פיו בשירה:

"אז ישיר ישראל את השירה" וגו' (במדבר כ"א י"ז), — זוהי שירת הבאר.

כמו כן מוצאים אנו, בימי שפוט השופטים בישראל, כשנצחו את שונאיהם: יבין מלך כנען ועמו, שיבחו והודו לד' בשירה:

"ותשר דבורה וברק בן אבינועם" וגו' (שופטים ה' א'), — שירת דבורה.

גם דוד המלך, נעים זמירות ישראל פתח בשירה ביום הציל ד' אותו מכף אויביו: "וידבר דוד לד' את דברי השירה הזאת" (שמואל ב' כ"ב א, תהלים י"ח), — זוהי שירת דוד.

ביותר מתבלטת שמחתו בשירה במאורע הובלת ארון ברית ד' מבית אבינדב, כשהמלך דוד והעם משחקים בכל מיני כלי זמר להבעת שמחתם הגדולה, כמ"ש: "ודוד וכל בית ישראל משחקים לפני ד' בכל עצי ברושים ובכנורות ובנבלים ובתפים ובמנענים ובצלצלים" (שמואל ב' ו', ה').

גדולה מעלתה של הנגינה עד שבכוחה להשרות רוח הנבואה על הנביא [3] וכן להיפך, בכוחה לבטל ולהעביר רוח רעה מן האדם. ומטעם זה, הנביאים השתמשו בכלי שיר בעת השראת נבואתם כמאמר הנביא שמואל אל שאול: "ופגעת חבל נביאים יורדים מהבמה ולפניהם נבל ותף וחליל וכנור והמה מתנבאים" וכו' (שמואל א' י').

כן מוצאים אנו באלישע הנביא ברצותו להשרות על עצמו רוח הנבואה, ביקש: "ועתה קחו לי מנגן והי' כנגן המנגן [4] ותהי עליו יד ה' " (מלכים ב' ג' ט"ו).

דוגמא של בטול רוח רעה ע"י הנגינה מוצאים אנו בשאול המלך: "בקשו איש יודע מנגן בכנור והי' בהיות עליך רוח אלקים רעה ונגן בידו וטוב לך" (שמואל א' ט"ז).

על מנהגם של ישראל להשתמש בשיר וכלי זמר בעת התפלה ועבודת ה', יכולים אנו להוכח מספר התהלים, אשר כולו מכיל שירות ותשבחות שהרבה מהן היו מנוגנים בכלי זמר, כידוע שמושגי המלות: נחילות, שמינית, גיתית, אילת השחר, ידותון, שושנים, מחלת ושושן עדות, המובאות בראשיתם של הרבה מזמורי תהלים (תהלים ה', ו', ח', כ"ב, ל"ט, מ"ה, נ"ג, ס, ועוד) כולן הן שמות כלי זמר ידועים בימי קדם, הנקראים ככה ע"ש תכונתם ומבנם. (עיין רש"י עה"פ למנצח על הנחילות תהלים ה' א': מנחם פתר בכולן כו' כולם שמות כלי זמר הם, ונעימת המזמור היתה לפי שיר הראוי לאותו כלי ע"ש וכן פרש"י ומצו"ד על כל אחד מהם במקומם).

נוסף על כלי שיר אלו מוצאים אנו בתהלים גם שאר כלי זמר הראויים להלל ולשבח בהם את בורא העולם:

"הללוהו בנבל וכנור, הללוהו בתוף ומחול, הללוהו במנים ועגב, הללוהו בצלצלי שמע, הללוהו בצלצלי תרועה" (תהלים ק"נ ג', ד', ה') [5].

מבין כל הכלי שיר הקדמונים הנזכרים בספרי הקודש, היה כנראה הכנור, נעים וחביב ביותר על דהע"ה אשר עליו הי' רגיל להנעים זמירותיו ותשבחותיו כמ"ש: "ולקח דוד את הכנור ונגן בידו" (שמואל א' י"ז). ועל זה מובא ג"כ בש"ס:

"כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד וכיון שהגיע חצות לילה באה רוח צפונית ונושבת בו [6] ומנגן מאליו" (ברכות ג' ע"ב).

ואמנם לא רק בתפלות ותשבחות היה דהע"ה מייקר את השירה והזמרה, אלא כל התורה כולה היתה חשובה לו ומתחשבת בבחינת שירה כמ"ש: "זמירות היו לי חוקיך" (תהלים קי"ט נ"ד).

ידוע הדבר, שכמה מזמורי תהלים היו מושרים מפי הלוים במקדש, כדאי': "השיר שהיו הלוים אומרים במקדש, ביום הראשון היו אומרים לד' הארץ ומלואה" וכו' (תמיד פ"ז מ"ד ובש"ס ר"ה ל"א ע"א).

ואף זאת ידוע, שעבודת הלוים בשיר בעת הקרבת הקרבן היתה מעיקרי העבודות במקדש, והשירה היתה בפה וגם בכלי זמר, כמ"ש: "ויאמר דוד לשרי הלוים להעמיד את אחיהם המשוררים בכלי שיר נבלים וכנורות ומצלתים, משמיעים להרים בקול לשמחה" וגו' (דה"א ט"ו ט"ז). "וארבעת אלפים מהללים לד' בכלים" וגו' (שם, כ"ג ה'). "ויהי מספרם

---

2) ע"ד אופן השירה בקי"ס של משרע"ה ובנ"י במקהלה, יש מחלוקת ר"ע וחביריו, בש"ס סוטה ל' ע"ב.

3) ע"ד השפעת הגומלין בין השירה ורוה"ק, עיין בס' הזהר: "לדוד מזמור, דאמר שירתא ולבתר שארת עלי' רוח קודשא, מזמור לדוד דשארי עליו רוח קודשא ולבתר אמר שירתא" (זהר נח דף ס"ו ע"א, ובש"ס פסחים קי"ז ע"א אי' מאמר זה בנוסח הפכי, וכבר תירץ זה בס' שברי לוחות להרמ"ע מפאנו, עיי"ש).

4) ראה בס' לבנת הספיר פ' נח ע"ם זה מובא בעבודת הקודש חלק התכלית פ"י: "בגין דנשמתא אתגזרת מלעילא מצרור החיים ורגילה בניגונין ובשיר של מלאכי השרת ושיר הגלגלים, עתה בהיותה בגוף ושומעת נגון אז מוצאת נחת רוח ונהנית כפי מה שהיתה רגילה בהיותה דביקה ביסודה בנועם קול הגלגלים ומריבוי ההנאה והעריבות ראוי לשרות עליו רוח אלקי כפי הנהגתה ביסודה הראשון".

5) ראה ע"ז ברע"מ פנחס רכ"ז ע"ב: ובגין דא זכה (דוד) לנשבא רוח צפונית בכנור דיליה... בשיר פשוט... ובשיר כפול... ובשיר משולש.. ובשיר מרובע"...

עם אחיהם מלמדי שיר לד' כל המבין מאתים שמונים ושמונה" וגו' (שם, כ"ה ז') ע"י"ש כל הענין.

יתר על כן אנו למדים מדברי התלמוד, שמלבד אשר הי' מספר מסוים לכל מיני כלי שיר שונים שהשתמשו בהם הלוים וגם מספר הלוים שהיו שרים בפה על הדוכן הי' בסדר מדויק, — עוד היו מכוונים ומדקדקים בדיוק נמרץ על יופי ושכלול השיר, בהשגחתם היתירה על ההרמוני' ועל נעימות וערבות המקהלה וקולותי', כדתנן: "אין פוחתין מב' נבלין ולא מוסיפין על ו', אין פוחתין מב' חלילין ולא מוסיפין על י"ב וכו' ולא הי' מכה באבוב של נחושת אלא באבוב של קנה, מפני שקולו ערב ולא הי' מחליק אלא באבוב יחידי, מפני שהוא מחליק יפה" (ערכין פ"ב מ"ב).

ועוד תנן: "אין קטן נכנס לעזרה לעבודה, אלא בשעה שהלוים עומדים בשיר ולא היו אומרים בנבל וכנור אלא בפה, כדי ליתן תבל בנעימה וכו' וצוערי הלוים היו נקראים" — שהיו מצערים את הלוים הגדולים שאין יכולים לבסם ולהנעים קולם כמותם, ר"ע מברטנורה — (שם, מ"ו).

ומה שהמשוררים הקטנים היו משלימים ומתקנים בשירה בפה, הי' ה"נבל" מתקן ומשלים בזמרה בכלים, כמו שמצינו: "למה נקרא שמו נבל, שהוא מנבל כל מיני זמר" (מדרש תהלים פ"א).

ואולם, עם כל רבוי הכלי שיר השונים בסוגיהם במקדש, בכל זאת עיקר השירה היתה בפה כמו שאיפסקה להלכה: "דכולא עלמא עיקר שירה בפה" (סוכה נ"א א', רמב"ם פ"ג מהל' כלי המקדש, הלכה ה').

ועוד מצינו: "מנין לעיקר שירה מן התורה וכו' רב מתנא אמר מהכא, תחת אשר לא עבדת את ד' אלקיך בשמחה ובטוב לבב, איזה היא עבודה שבשמחה ובטוב לבב, הוי אומר זה שירה" (ערכין י"א ע"א).

עד כמה שהיו מחשיבים ומייקרים את יופי השירה במקדש והיו משתדלים לפתחה ולשכללה בתכלית הגובה והשלמות, רואים אנו מאגדת חז"ל, שבין משוררי הלוים הי' משורר פלאי, שהיה מכיר פרק בשירה, בהכרעת קול נעימה באופן בלתי רגיל ומשום שלא רצה ללמד זאת גם לחבריו, נזכר לכן לגנאי:

"ואלו לגנאי וכו' הוגרס בן לוי היה יודע פרק בשיר (הכרעת קול נעימה, רש"י) ולא רצה ללמד. תניא, כשהיה נותן קולו בנעימה מכניס גודלו לתוך פיו ומניח אצבעו בין הנימין עד שהיו אחיו הכהנים נזקרים בבת־ראש לאחוריהם, (נרתעין מהכרעת הקול, רש"י) — (יומא לח ע"א וב').

כן היו נמצאים במקדש כלי זמר נפלאים במינם, שבכוחם להוציא כמה מיני קולות עריבים ונעימים ואשר אינם ידועים לנו היום. הנה מספרת לנו ע"ז אגדת חז"ל:

"מגרפה היתה במקדש, עשרה נקבים היו בה, כל אחד ואחד מוציא עשרה מיני זמר, נמצאת כולה מוציאה מאה מיני זמר, במתניתא תנא וכו' כל אחד מוציא מאה מיני זמר, נמצאת כולה מוציאה אלף מיני זמר" (ערכין י' ע"ב).

אכן, תשומת לב מיוחדת זו ליפוי ושכלול הכלי שיר במקדש, לא היתה סבתה רק מצד היופי החיצוני, ז"א מנקודת מבט אמנתית־מלאכותית בלבד, אלא הותיקים היו מיחסים לכלי זמר שבמקדש קדושה יתרה וסגולה מיוחדת מעין כלי שרת. ולכן מציין שמנעו עצמם מלשנות צורתם או לתקנם ע"י זרים, באמרם שקולם ערב יותר, כשנשארים בתבניתם הראשונה והקודמת, כדאי':

"ת"ר אביב — היינו חליל, רש"י — היה במקדש, חלק הי', דק הי', ומימות משה הי', ציוה המלך וציפוהו זהב ולא היה קולו ערב, נטלו את ציפויו והי' קולו ערב כמות שהי'. צלצל — שני כלים מכים זה ע"ג זה וקולם דקה, רש"י — הי' במקדש, של נחושת הי' והי' קולו ערב ונפגם, ושלחו חכמים והביאו אומנין מאלכסנדריא של מצרים ותיקנוהו ולא הי' קולו ערב, נטלו את תיקונו והי' קולו ערב כמו שהי' " (שם).

וכדאי להביא כאן דברי הכוזרי המעניינים מאד, בהחשיבו שירת הלוים בתוך עם ישראל. לפי דבריו לא היה להם ללהקת הלוים המזמרים שום עסק וענין אחר כי אם ההעמקה בחכמת הנגינה בלבד, וז"ל:

"... אבל חכמת המוסיקא חשובה באומה, שהיא מכבדת הנגונים ומעמדת אותם על הגדולים שבעם, והם בני לוי, מתעסקים בנגונים בבית הנכבד בעתים הנכבדות. ולא הוצרכו להתעסק בצרכי הפרנסה, במה שהיו לוקחים מהמעשרות ולא היו להם עסק זולתי המוסיקא" וכו' (כוזרי מאמר ב' סימן ס"ד).

ואמנם זכות מיוחדת היא, להתחשב בין משוררי המקדש והטעם שהלוים זכו לזה מצינו בס' הזוהר:

"בגין דאינון לא אשתתפו בעגלא, קוב"ה חלק לון לגבי', למהוי מנגנין לי' בכמה מיני ניגון" (זהר בהר דף ק"ט ע"א).

אבל אינו מספיק להמנות משבט לוי בלבד, אלא צריך היה המשורר במקדש להיות מחונן בקול נעים ושלא להיות זקן בשנים [6], בכדי שקולו יערב על השומעים:

---

6) עיין ש"ס חולין כ"ד ע"א וע"ב "בד"א באה"מ שבמדבר, אבל בשילה ובבית עולמים אין נפסלין אלא בקול".

„כל מאן דבעי לשבחא לקב"ה בקלא בעי' לי' קלא נעימתא, דיערב לאחרנין דשמעין לי', ואי לאו לא יקים לארמא קלא, ת"ח ליואי דאתין מסטרא דא דכתיב (במדבר ח') ומבן חמשים ישוב מצבא העבודה, מ"ט בגין דקלי' נמיך ולא יערב לאודנין" (זהר ויחי דף רמ"ט ע"ב).

ישנם עוד רבים מאמרי הזהר המדברים במעלת הזמרה והשירה בכלל ונציג פה אחדים מהם השייכים לתוכן ענינו:

כל העולם כולו אומר שירה:

„כל מה דברא קב"ה בעלמא, כלהו אמרי תושבחן ושירתא קמי' בין לעילא ובין לתתא" (זהר חיי דף קכ"ג ע"א).

על השירה שמוסיפה כוח בעליונים ומוסיפה דעת בעניני התורה והחכמה ובמה שעתיד להיות, נמצא:

„כשפותחין החיים שירה, מוסיפין העליונים כח לדעת ולהכיר ולהשיג מה שלא השיגו שמים וארץ, מוסיפין כוח בהאי שירה, אמר רבי נחמי', אשרי הזוכה לדעת באותו השיר, דתניא הזוכה באותו השיר ידע בעניני התורה והחכמה, ויאזין ויחקור ויוסיף כוח וגבורה, במה שהי' ובמה שעתיד להיות, ובזה זכה שלמה לדעת" (זהר שמות, דף י"ח ע"ב).

„שיר השירים, כלומר שיר של אותם שרים של מעלה, שיר שכולל כל עניני התורה והחכמה וכח וגבורה במה שהי' ועתיד להיות, שיר שהשרים של מעלה משוררים" (שם).

הנגון משמח את הלב:

„כבוד את ד' מהונך, מחונך, בחדוה דנגונא למחדי לבא, דהא דא חדוה דלבא, כגוונא דא ניגונא דכל עלמא" (זהר יתרו, צ"ג ע"א).

קול נעימות גלגל השמש אין בכחם של בני אדם לקבל.

„אלמלא דבני עלמין אטימין לבא וסתימין עיינין, לא יכלין למיקם מקל נעימותא דגלגלתא דשמשא [7], כד נטיל ומשבח קמי קב"ה" (זהר ויקהל קצ"ו א').

כתות כתות של מלאכים מזמרים להקב"ה בכל עת:

„תנא אלף וחמש מאה וחמשין רבוא מארי שירתא מזמרין לקב"ה כד נהיר יממא ואלף וחמש מאה וארבעין ותמניא בטיהרא ואלף וחמש מאה ותשעין אלף רבוא בההיא שעתא דאקרי בין הערבים" וכו' (זהר אח"מ דף ס"ד ע"ב).

יש היכל שאינו נפתח אלא בנגון:

„אית היכלא דנגונא דלית לה רשו למפתח אלא בנגונא" (ת"ז מ"ה ע"א).

כדאי אמנם להדגיש שעם כל החשיבות והיחס החיובי של תורת ישראל לשירה ולזמרה ועל כל מעלותיהן, לא היתה נחשבת השירה בישראל כמטרה לעצמה, כלומר, נגינה לשם יופי הנגינה בלבד כלשאר העמים. לא כן בישראל, אשר אצלנו היתה חשובה הנגינה רק כשהיא משמשת בתור אמצעי להתרוממות הרוח, להעלות במדריגות עליונות של נבואה, או בעלית ועליצות הנפש בהשתפכותה והתלהבותה בעבודת ד'. לא הגיעה השירה, מנקודת מבט הדתית, למרום פסגת מעלתה ולאמיתת חשיבותה אלא כשמוליכה משלב אלי שלב בסולם הקודש של עלי' והתרוממות הנפש, אך אז קבלה את צורתה ומהותה האמתיית.

לא כן השירה החילוניית וזמירות סתם לשם תענוגי בני אדם, שהתרוקנה מכל ניצוץ וצליל של קדושה. שירה כזו אדרבא נתבזתה ונתמאסה מאת הנביאים. בדברי תוכחה קשים ובוערים כלפידי אש הכריז הנביא:

„והי' כנור ונבל וחליל ויין משתיהם ואת פעל ד' לא הביטו ומעשה ידיו לא ראו" (ישעי' ה' י"ב).

„הסר מעלי המון שריך וזמרת נבליך לא אשמע" (עמוס ה' כ"ג). „הפורטים על פי הנבל כדוד חשבו להם כלי שיר" (שם ו' ה'). וכהנה רבות.

• • •

והנה מכל הקטעים שהובאו לעיל מן התורה, מן הנביאים ומן הכתובים וגם מדברי חז"ל, כולם משמשים לנו כעין בבואה, שממנה יכולים אנו לראות וליצור מושג ברור על היחס החשוב והחיובי כאחד שמשתקפים מתורתנו כלפי השירה והזמרה בכלל, וגם על המקום המסוים שהנגינה תופסת בדת ישראל בפרט.

כמו כן משמשים לנו הקטעים דלעיל כעין אספקלריא המאירה על רום גובהן ומעמדן של השירה והזמרה ועל רוב התפשטותן לבין שדרות העם, בהיותו חי חיים שלוים ושקטים בארצו בזמן הבית.

אולם אחרי חורבן בית ראשון ולרגלי כל אותם המאורעות שאירעו להם לישראל בגלותו, נפסקה שירת ישראל וביחוד שירת הקודש של הלויים חדלה לגמרי, מאי־רצונם לשיר שירת ציון בארץ נכרי' כמ"ש: „איך נשיר את שיר ד' על אדמת נכר" (תהלים קל"ז ד').

---

7) ראה באב"ע עה"פ ברן יחד כוכבי בוקר ויריעו בני אלקים (איוב ל"ח ז'). „שהמערכות העליונות, תנועתם היא רנתם ותרועתם". וראה ג"כ במו"נ חלק שני פרק ח' ש„לקולות תנועות הגלגלים יש להם ערך נגוני המוסיקה".

ואם כי אח"כ עם עליתם של גולי בבל בימי עזרא ונחמי', נתחדש קול השיר בישראל, היות שבתוך העולים נמצאו ג"כ משוררים אשר עלו מבבל לא"י בשמחה ובשיר כמ"ש:

"המשוררים בני אסף מאה ועשרים ושמונה" (עזרא ב' מא) "ולהם משררים ומשררות מאתים" (שם ס"ה, ועי' ברש"י ומצו"ד).

ואף בחנוכת חומת ירושלים היו צוהלים בשמחה ובשיר כמ"ש:

"ובחנוכת חומת ירושלים בקשו את הלוים מכל מקומתם להביאם לירושלים לעשות חנוכה ושמחה ובתודות ובשיר מצלתים נבלים ובכנורות" (נחמי' י"ב כ"ז).

אכן לא ארכה תקופת התחדשות זו, כי אחרי חורבן בית שני שוב נפסקה שירת ונגינת ישראל. עד שמרוב עצבון ותוגת הגלות ראו חז"ל עצמם חובה לקבוע הלכה, לאסור ואף למאס בנגינה והתירו אך אותה הנגינה שאינה עשויה לתענוג בלבד, אלא בשביל איזה תועלת או זירוז לעבודה ולמלאכה:

"משבטלה סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות" (סוטה פ"ט משנה י"א).

"אמר רב, אודנא דשמעה זמרה תעקר, אמר רבא זמרא בביתא חורבא בסיפא כו', אמר רב הונא זמרא דנגדי ודבקרי שרי (זמרי דנגדי, מושכי ספינות בחבל שרי, שאינה אלא לזרזם במלאכתם, ודבקרי, שמזמרין בשעה שחורשין ואינו אלא לכון את השוורים לתלמיהם, שהולכין לקול השיר דערב עליהם[8]), רש"י) דגרדאי אסור". (דגרדאי אינו אלא לשחוק, רש"י) — (סוטה מ"ח ע"א).

מאידך גיסא כדאי אמנם לציין, שאף לאחר החורבן, למרות כל הגזירות ורבוי המצוקות לישראל, בכל זאת לא פסקה ולא נשתתקה השירה והזמרה לחלוטין מתוך עם ישראל. כי הרי גם החז"ל לא אסרו וגזרו רק על השירה החילונית, אבל בדברים שבקדושה כגון תורה ותפלה, אדרבא, שיבחו החכמים מאד את הנגינה ואף היו רגילין ללמוד ולהתפלל בנגון ובנעימה:

"אר"י כל הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה" (מגילה ל"ב ע"א) ובתוס' ד"ה והשונה (שם) מפרשים, "שהיו רגילין לשנות המשניות בזמרה, לפי שהיו שונין אותן על פה, וע"י כך היו נזכרים יותר".

וכן בענין התפלה אמרו: "ר"מ היה מנגן בצלותא בכל מיני נגון"[9].

---

8) אולי יש בזה רמז ע"פ התסידות לענין הנגון בעת התפלה, שאז הוא זמן התגברות הנפש האלקית על נפש הבהמית ויש בזה ענין החרישה, וד"ל.

9) ראה בס' קונטרס ההתעלות לאדמו"ר האמצעי פ"א, מובא לקמן בציון נר 15.

כן הי' מנהגם לשורר שירי שמחה בריקודים ומחולות בעת שמחת נישואין לשמח את החו"כ, וגם היו נוהגין בימי התלמוד לשיר שירי תוגה בפה ובכלי זמר בעת ההספד לכבוד המת, ואפי' עני שבישראל מחויב בזה (ראה כתובות י"ז ע"א, מ"ו ע"ב).

• • •

והנה במשך אלפים שנות נדודים בגלות, עברה גם הנגינה הישראלית, כהרפתקאות משוררית, מדור לדור ומתקופה לתקופה במדינות ממדינות שונות.

טבעי הוא הדבר שבתהליך ארוך זה של הנגינה הישראלית, שמוכרחת היתה נגינה זו להשתנות מקצתה ואף ללבוש צורות חדשות לרגלי הזמן, הסביבה והאוירה החיובית או שלילית, בה נתגלגלה שירתנו.

אינה דומה נעימת ויופי הנגינה מתקופת התלמוד לאותה שהיו שרים בתקופת הגאונים ושלאחרי', ואינו דומה צורתה וגוונה של נגינת יהודי ספרד וארצות המזרח, לגוונה וצביונה של נגינת היהודים בארצות המערב.

כידוע, שונה ונבדלת היא השירה והזמרה בכלל בכל חלקי העולם וארצותיו, שאף הן מובדלות ומשונות בתכונתן וצורתן. כי אמנם מנוי' וגמורה מסוד חכמי הנגינה, שלא רק תנאי החיים השונים של האדם בזמנים ומקומות שונים הם הגורמים העיקריים לגלם ולנסח צורתה של הנגינה, אלא גם תנאי הטבע והאקלים שלעצמם משפיעים במדה רבה על גוונה ובת קולה. אחרת היא נגינת ההרריים — עם הישוב על ההרים והגבעות, מקום אויר זך וצלול — מאותה המושרת בפי יושבי השפלה, מקום שדות וכרמים או על שפת נהרות ואגמים.

לא נתפלא איפוא, שגם נגינת ישראל ספגה לתוכה פה ושם, במדה זעירא, מאוירתה והשפעתה של הסביבה, שבה גלתה והמשיכה את קיומה הלאה. אולם, אם כי תרבות הסביבה השפיעה עלי' במקצת וגרמה לה לפעמים לשנות את צורתה החיצונית, לא פגמה אמנם את טעמה ולא הפיגה את ריחה המקוריית, ולמרות גלגולי' הרבות בשינוי זמנים וחילופי ארצות, נשארה הנגינה הישראלית במהותה ותכנה היסודיית ושמרה על עצמיותה וטהרתה כבימי קדם.

ולכן אופיני הוא הדבר, שלמרות שינוי הגון והתבנית בין נגוני יהודי תימן או מרוקו לאותם של יהודי פולין וליטא, מסבת שינוי תנאי החיים וחילופי הטבעים במקומות ההם, בכל זאת, כשנאזין אותם באזנים בוחנות, נמצא תמיד איזה נימה משותפת העוברת בתוך ניגונים אלו, נימה יהודית עצמיית, שמקורה בטח נובע עוד מזמני קדם, עת עם

ישראל כולו שכן יחדיו ושקט על שמריו בארצו הקדושה.

כשמדפדפים בדברי ימי ישראל בגולה אנו מוצאים, אשר בתקופת ימי הבינים, הפוריה כ"כ בשירה העברית יותר מבכל תקופות הגלות, התפתחה ונשתכללה בעיקר הנגינה המסורתיית של בית הכנסת. בתקופה זו יצרו וחדשו נגונים שונים ורב גווניים לתפלות, פיוטים וזמירות לשבת ויום טוב.

אלו שהצטיינו ביותר להרחיב ולהפרות כר חשוב זה, היו יהודי אשכנז, ביחוד בתקופת חציו השני לאלף החמשי. אז חברו הרבה נגונים מתאימים לפיוטים ותפלות. בתקופה מאוחרת וקרובה לנו ידוע ביחוד הגאון מהר"ל [9]), שחיבר נגונים הנק' "סקאר־באווע" לתפלות ימים הנוראים ושאר תפלות במשך השנה.

תחת השפעת הקבלה וחשיבותה ידועים לנו הרבה נגונים שמוצאם מארצות המזרח, כנגוני ר' ישראל נג'ארה [10]), ר' מנחם די לוזאנו [11]) ועוד אחרים במדינות הספרד.

ר' ישראל נג'ארה, בעהמ"ח הזמר הידוע לשבח: "יה רבון עלם ועלמיא", הוא שיסד חברה דתית בשם "מפטירים" בעיר אדרינופול, שמטרתה היתה לחבר פיוטים ונגונים המתאימים ביותר לנוסח הזמרה המזרחית שתחת השפעתה חיו והיו באים בשבתות וימים טובים לבתי הכנסיות ומזמרים שם נגוניהם היפים שחברו. בעיקר היו מנגנים שירי ר' ישראל נג'ארה, שהי' מחבר הרבה נגונים מיוחדים לכל שיר ושיר. אגודות "מפטירים" התפשטו אח"כ בהרבה עיירות מקהלות ספרד שבארצות המזרח.

אין כאן המקום לעמוד על מקורותיה של הנגינה הישראלית בכל מדינה ומדינה לעצמה, כי אין זאת ממטרת מאמרנו כאן. רצוננו בזה, רק להראות בקוים כלליים ולהעיר לקוראינו על תהליכה והתפתחותה הרחבה של הנגינה הישראלית ביחד עם חלופי צורותי' והשתנותה במשך אלפים שנות גלותנו.

ואולם כשנרצה להבליט את הקו האופיני, המקיף את נגינת ישראל בכל משך נדודי' בגלות העמים, נבוא לידי מסקנא, שרוח הגלות מכל בחינותי' פעלה הרבה על נגינה זו בכלליותה. ואעפ"י שבימי הבינים נתחברו ג"כ הרבה שירי חול מפייטני ומשוררי ישראל, אשר נתפשטו ביותר בין היהודים תושבי מדינת איטליא ומדינות ספרד, אמנם מלבד זאת ששירתם זו איננה ראוי' לחשבה לשירה יהודית עצמאית, מפני שבנגוניהם ובשיריהם התחקו במדה רבה על נגינות העמים שישבו ביניהם, עוד זאת, שנגינה הזו היתה שלא ברצון חכמים כלל.

יחס הרבנים הקנאים, לפני תקופת החסידות, אל השירה והזמרה הי' כמעט שלילי. לא נתנו לה בכלל שום חשיבות יתרה אשר כדאי יהי' לטפל עמה. שירת ישראל נצטמצמה אז עפ"י רוב רק לנגוני התפלה בבית הכנסת, ואילו כשישבו היהודים בביתם צמצמו מאד בשירה וזמרה. ואפילו נגוני הזמירות בסעודות ש"ק וימים טובים הי' צל של עצבות רוחף עליהם ומלווים, מפני שהמעיטו בכלל בחדוה ושמחה יתרה.

עובדה זו נמשכה מדור לדור, אשר מסבת חשכת הגלות וצרותיהן של ישראל מזמן לזמן, החמירו ביותר הרבנים ורועי ישראל בעת ההיא למעט בשמחה ובשירה ומטעם זה משכו היהודים, וההרדים שבהם ביחוד, את ידיהם מלהתעסק ולהגות בה. אין פלא איפוא, שנתעממה אורה והתקדרו שמי' של הנגינה הישראלית, עד שנתרוקנה לאט לאט מרעננותה ולשדה המקורי שהיו לה בזמן הבית. וכה נמשך הדבר עד שהגיע דורו של מורנו ר' ישראל בעל שם טוב, מחולל שיטת החסידות, שעל ידו נתעטפה שוב הנגינה הישראלית בלבושה המסורתי והמקוריי וקיבלה את תיקונה האמיתי.

• • •

כשם שתורת החסידות בכללותה לא הוסיפה ולא גרעה במשהו מחוקות התורה והמצוה, אלא שהכניסה והפיחה רוח חיים חדשים ורשפי אש שלהבת בעבודת הבורא של האיש הישראלי, שבעסקו בתורה או בקימו אחת ממצוות ה', שיהי' חדור כולו מחיות פנימי ונועם נפשי, כמו שגם כל הנהגותיו צריכות להיות בזריזות ובשמחת הנפש, — כן היתה דרכה של החסידות, פעולתה והשפעתה כלפי הנגינה הישראלית.

אל נחשוב שהחסידות יצרה כאן דבר חדש שלא הי' בעולם. אין הדבר כן. כבר נוכחנו לדעת, שהנגינה היתה קיימת בישראל בצורות שונות בכל משך ההיסטורי' העתיקה שלו ואף גם בתקופת גלותו. אלא שבמשך שנות הגלות לרבוי הנדודים והצרות נתיבשה ונתכרכמה נגינה זו מלחלוחיותה וכאלו נפסקה ממעינה וממקור חיותה האמיתי.

ובא הבעש"ט ותלמידיו ועוררו בה שוב נשמה.

הבעש"ט וסיעתו, מלבד שהחשיבו את הנגינה כשהיא לעצמה והכירו את רב כחה לתחית העצמות היבשות ביהדות, הנה הצליחו במדה מרובה להחדיר

---

10) ראה "מפתח נגונים" מחלקה שלישית בההקדמה לשער ב'.

11) בשם הגדולים — לחיד"א — מערכת ספרים ערך זמירות ישראל (אות כ"ז) בשם האר"י ז"ל, ששירי ר' ישראל נג'ארה חשובים למעלה.

12) ראה אודותו שם ובמערכת גדולים מהנ"ל, מערכת מ' אות נ"א.

מחדש רוח חיים בנגינת ישראל, בהחזירם את הנגונים למקורם הראשון ממנו נבעו מתחלה. אף הוא — הבעש"ט — הכניס בהם מאותה הקדושה ומאותו יופי וזוהר של מעלה ששרו עליהם בתקופת זמן המקדש.

ולכן הנגינה תופסת עמדה חשובה בחסידות והיא היא אחת ההנהגות היסודיות שהנהיג הבעש"ט בשיטתו החסידית. מעיקרי החסידות הלא המה: שמחת הלב ודביקות הנפש, בגעגועים וכיסופים לאבינו שבשמים, — הנה לכל ההבעות הנפשיות האלו יגיע החסיד בסיוע של הנגון, שבכחו לרומם את הנפש בשליבות סולם האלקים ולהביאו למדריגות גבוהות.

רב כחו של הנגון החסידי העליז והשמח לגרש התוגה ועצבות הלב, שכ"כ נמאסות הן בתורת החסידות, וגדול עוזו להכניס במקומן אור חדש של שמחה, חדוה ועליצות הלב, תכונות הנפש שמחובבות ומשובחות כ"כ בשיטתן של החסידים.

נגינת החסידים קיימת כבר יותר ממאתיים שנה, ז"א, מראשית התגלותה של החסידות בשנת ה'תצ"ד ע"י מורנו ר' ישראל בעל שם טוב, נ"ע.

החל ממאורע חשוב זה בתולדות עמנו, נתפתחה הנגינה החסידית ע"י תלמידי הבעש"ט ותלמידי תלמידיו, רועי ומנהיגי החסידות לדורותיהם ומקומותיהם, שביניהם היו גם מנגנים מצוינים, שחיברו בעצמם כמה נגונים מפורסמים כמו: הרה"ק יחיאל מיכל מזלאטשוב, הרה"ק ר' ארי' ליב הנק' „הסבא משפאלע", הרה"ק ר' לוי יצחק מבארדיטשוב, הרה"ק ר' נחמן מברסלב, הרה"ק ר' אהרן מקארלין, הרה"ק ר' דוד טאלנער ועוד.

מנהיגי החסידים ראו בשירה ובזמרה חלק חשוב מדרכי החסידות, ולכן חיברו כפי יכלתם בעצמם, או שעוררו את חסידיהם — יודעי נגן — לחבר נגונים מעוררים ולבביים ונגוני שמחה וחדוה.

ויש אשר לפעמים לקחו החסידים מוטיבים שונים מנגוני הרועים המלאים געגועי נפש ועדן, כמו ממדינת וואלאכיי ואוקרינא, מקומות אשר הבעש"ט ורבים מתלמידיו הצדיקים הנסתרים עברו דרך שם עוד בתקופת „התבודדותם", ואחרי שעבדום ושכללום, והעלו את „הניצוצות" הטובים שבהם — תיקנום לנגוני חסידים. זוהי סבת העובדה, שנמצאים הרבה מנגוני החסידים המושרים בשפת גויים תושבי הארץ ההיא.

מכל האמור יכולים אנו לקבוע, שתנועת החסידות פעלה רבות לתחית הנגינה הישראלית. היא שהפיחה מחדש רוח חיים, רגש של חמימות וקדושה בנגון, עד שבכוחו להרנין את הלב ולשמח את הנפש.

כן נתרבו הנגונים החסידיים שהלכו ונמסרו איש מפי איש וכן נתפשטו אח"כ בכל תפוצות ישראל.

• • •

ברם, מתוך חוג התפתחותה של הנגינה החסידיית לכל זרמי' וצורותי' השונות, מתגלית הנגינה החבדיי"ת בכל תוקף זהרה בצביונה וסגנונה המיוחד לה וקובעת ברכה לעצמה.

זרם החסידות החבדיי"ת, אם כי מוצאו ומקורו נובע ממעין החסידות הכלליית, שהיא תורת הבעש"ט, בכל זאת זכות יתרה לאדמו"ר הזקן, מחולל שיטת החב"ד ויוצרה, בזה שהעמיק והרחיב את המעין ועשה אותו למעין המתגבר ועולה מתוך מעמקיו הפנימיים. אף הוא צלל לתוך מסתורי ומצפוני ים החסידות והעלה בידו אותם הפנינים היקרים שהיו חבויים וגנוזים בתוכו ועטרם במשבצות שיטתו החבדיי"ת [13].

הנה מה שאירע לתורת החסידות בכללותה אירע להנגון החסידי. בעוד שהבעש"ט הטיל בו נשמת רוח חיים, — בא אדמו"ר הזקן והעמיק אותו וגילה לרבים הפנימיות שבנשמת הנגון.

ומכאן נשתזרה נימה חדשה בהנגינה החסידיית, זוהי הנימה החבדיי"ת, שהיא עמוקה ואצילית יותר מכל אחיותי' בנגינת החסידים.

הנגינה החבדיי"ת מופיעה יחד בשלוב זרוע ובאותו זמן עם התגלות תורת החב"ד בשנת תקל"ב — תקל"ג בערך. וכאמור הי' אדמו"ר הזקן מיסדה הראשון, בהיותו בעל מנגן ורגש פיוטי ממדריגה גבוהה וגם חיבר בעצמו עשרה נגונים, הנערצים מאד בין החסידים.

נגונו המפורסם ביותר הוא „הנגון של ארבע בבות" הנק' בפי העולם בשם: „נגונו של הרב" או: „הנגון של אדמו"ר הזקן". נגון זה, כולו בוער באש של קדושה ומתוך תנועותיו החוזרות ונמשכות אחרי כוונה אלקית מיוחדה, משתקפת צורת שיטתו החבדיי"ת.

עשרת נגוני אדמו"ר הזקן, כולם כאלו נובעים מלפני ולפנים של הנשמה ומשמשים בתור „משנה" לכל נגוני החב"ד.

מיוחדים ושונים במינם הם נגוני החב"ד בכלל. רובם ככולם רציניים, מוחיים וגם סגנונם החיצוני אופי מיוחד להם, עד שעל נקלה נכירם ונבדילם מבין שאר סוגי נגינות החסידים, בנימתם הפנימיית כבצורתם החיצונית.

בעוד שעפ"י רוב, הנגונים החסידיים הכלליים הם קלי המרוצה, המעוררים שמחה וחדוה, —

---

13) ראה עד"ז בארוכה במכתב אדמו"ר שליט"א מליובאוויטש, הנדפס בקובץ התמים, חוברת ב' ע' נ"ו.

לעומתם נגוני חב"ד ברובם הם כבדי המשקל, בתנועות מתונות וממושכות, העשירות ב"קמטיהם" האופיניים והמביעות עמקות המחשבה והתעוררות פנימיית נפשיית.

כמה מעלות וסוגים לנגוני חב"ד.

יש ביניהם: נגוני געגועים, נגוני התמרמרות, נגוני תקוה, נגוני שמחה וריקוד. אבל כולם כאחד משמשים הבעה למצבי הנפש הפנימיים.

השירה החבדי"ת היא כולה שירה פנימית העולה ממעמקי הלב והמזעזעת את הנשמה. בכחה של נגינה זו לזכך ולצרף את האדם ולהעלותו למדריגה גבוהה.

עיקר טפוסו של הנגון החבד"י היא ההרגשה, כולו בנוי הוא מהרגש הלב ודביקות הנפש ולפיכך אינו זקוק כשאר הנגונים למלים ותיבות, אדרבא המלים מגבילות אותו. כי הרי הנגון הוא — כמבואר בתורת החב"ד — במדריגה נעלית יותר מהדיבור, עד שמה שאין בכח הדבור לגלות בא ביטויו בתנועות הנגון. וזהו אפשר הנמוק, שעפ"י רוב הנגון החבד"י מחוסר מלים וכולו אומר שירה.

מטעם זה ג"כ, חסידי חב"ד אינם מדקדקים כ"כ על חוקי הנגינה האמנותיית. כי חפשים הם נגוני החב"ד במדה ידועה, מכל אותן ההגבלות שבמוסיקה. נגוני חב"ד בנויים הם בעיקרם על רגשי הלב הבוער והנלהב ולכן אי אתה יכול לצמצמם בכל אותם ההגבלות וחוקי הנגינה של הטון, חציו או רבעו של טון.

עיקר דרישתם של חסידי חב"ד מהנגון, הוא שיהי' „ממולא", כלומר שיהי' בעל תוכן ושיחזיק בתוכו איזה תמצית פנימיית, בבטאו איזה רגש נפשי, אחרת — נגון „שוטה" הוא, ז"א ריק ובלי תוכן מיוחד.

כי אמנם שלש דרגות בנגונים, נגון מכוון, נגון ממולא ונגון שוטה.

נגון מכוון כיצד? — נגון שהוא פרי חבורו של האדמו"ר, הרומז לענין גבוה ונשגב ושכל תנועותיו מכוונות, ע"ד עשרת הנגונים של האדמו"ר הזקן ושל נשיאי חב"ד שלאחריו [14]).

נגון ממולא, זהו נגון שגדולי החסידים התפללו בו. ונגון „שוטה", — ע"ד הדס שוטה, שאינו אומר ולא כלום.

נגון ממולא הוא איפוא זה, שספג לתוכו מאש וחום ההתלהבות של החסיד בעת תפלתו. כידוע, שחסיד חבד"י כשהוא מאריך בתפלתו בהתבוננות וכוונת המוח — הוא מנגן בתפלתו [15]).

כי אמנם הנחה מקובלת היא אצל חסידי חב"ד ושיטתם, אשר „הקול מעורר הכוונה" [16]). ולפיכך, החסיד בעמדו בתפלה, כשהוא שקוע במחשבותיו להתבוננות והכרת אלקות, בהבנה והשגה הבנוי' על יסודי תורת החב"ד, והענין האלקי נקלט אצלו בהנחה טובה, בטח שמתפעל בנפשו מתוך התעוררות והתלהבות הנובעת מלבו פנימה. אולם באותה שעה נזכר החסיד על מעמדו ומצבו הוא, ונפשו עורגת וכוספת להתקרב לאור הקדושה, — ואזי מתפרץ מלבבו מאליו וממילא צעקה פנימיית המתבטאת בקול נגינה רגשיית, פעם בחשאי וברעותא דליבא ופעם בהתלהבות יתרה וזעקת הנפש המביעים את כיסופיו ותשוקתו לצאת מחילוניותו היום יומיית ולהתרומם לחיים רוחניים עילאים.

אין ספק אשר שירת תפלה זו היא ביטוי רעידת ורטט נשמתו של החסיד המתפלל, שמצאה את גילומה בניגון. כל תנועה ותנועה מהנגון מעוררת חלק אחר מנשמתו, בהציתה באותה שעה את הלב ביקוד אש אלקי. ונגון כזה הוא נגון ממולא, במלוא מובן המלה, מפני שהוא מלא על כל גדותיו עם הרגשות נפשיות, שהחסידים הכניסו בו בעת דביקותם בתפלה.

ולאו דוקא בתפלה, אלא גם בעת התועדות חסידים בינם לבין עצמם, בימים טובים ויומי דפגרא, במסבות רעים, הנחשבות אצל חסידי חב"ד כעין הקדמה או המשך לתפלתם, גם אז אינם מסתפקים בנגונים עליזים ושמחים, אלא בוחרים דוקא בנגונים רגשיים־לבביים, שמכניסים בהם חטיבה מעצמיות נשמתם.

כל תנועה ותנועה מהנגון יוצאת באותה שעה מגרונם בלוית לבת אש ושלהבת מתוך תוכי הלב. והתנועות כ"כ מושכות וכ"כ מדביקות, שפשוט קשה, הן להשומעים והן להמנגנים, להנתק מהן. ולזאת חוזרים וכופלים חסידי חב"ד על כל ניגון פעמים ושלש, בכדי לירד לעומקו יותר ולהרגיש את פנימיות נשמתו של הנגון.

בוא וראה כמה גדול כחו של הנגון בעת התועדות רעים של החסידים, עד שביכלתו להפוך את האדם ממהות למהות. אגדת החסידים עשירה בספורים אדות כמה וכמה נפשות מישראל שנעשו בעלי

---

14) בכדי להבין תכנו הפנימי של נגון מכוון — אמר פעם כ"ק אדמו"ר שליט"א מליובאוויטש — צריכים ללמוד תורת החסידות, שחיבר האדמו"ר בעל הנגון ההוא.

15) עיין בספר „הפרדס" לרמ"ק שער ערך מנגן: „כל עלי' מנמוך לגבוה אינה אלא ע"י הנגון". ועיין ג"כ בס' קונטרס ההתפעלות לאדמו"ר האמצעי פרק א': „ויש להקדים לזה בענין הנגון מה ענינו, וכידוע בענין המאמר דר"מ ה' מנגן בצלותא בכל מיני נגון כו' להיותו כולל ס"ר נשמות ישראל וכל נשמה בעלותה בשורש מקור חוצבה הוא ע"י השיר דוקא והוא בחי' התפעלות העצמית באהבה בתענוגים כפי אופן שרשה למעלה בעונג העליון והכולל הכל הוא רע"מ ע"כ היה מנגן בכל מיני נגון כמ"ש במ"א", עיי"ש באריכות.

16) ראה בס' ראשית חכמה שער הקדושה סוף פס"ו.

תשובה ושנתקרבו לחסידות ע"י הנגונים הלבביים ששמעו בעת התועדות החסידים.

כן רגילים חסידי חב"ד לדקדק מאד לשיר כל נגון במתינות, בסדר ובדיוק רב כהוויתו המקורית, כפי שמקובל הוא אצלם, כי רק אז בא הנגון לתקונו השלם ומביא אותה התועלת הנפשיית, שבכח נגון חב"די להביא.

מסופר, שבאחת ההתועדויות בליובאוויטש, ביומא טבא, כשקבוצת המנגנים מתלמידי ישיבת „תומכי תמימים" שרו בחבורה נגון ידוע בחוסר סדר קצת, העיר אז אדמו"ר הרש"ב נ"ע, שהנגון בכלל הוא ענין של יופי, שמביא לידי התגלות היופי שבהנפש, ו„הסדר" שבנגון ענינו — כליל היופי...

כ"ק אדמו"ר שליט"א מליובאוויטש התבטא פעם בנדון זה, שאצל אביו — כ"ק אדמו"ר הרש"ב — הי' מורגל הפתגם, שמה שאמרו רז"ל חייב אדם לומר בלשון רבו, הוא לאו דוקא בנוגע לענין של תורה, או מנהג ישראל, אלא אפילו בתנועה של נגון, כי צריכים למסור כל נגון בטהרתו ובדיוקו המקורי, ואיך ומתי שרו אותו.

* * *

כשתרצה לקבל מושג יותר ברור עד כמה חשובה היא הנגינה בחסידות החבדי"ת, — ראוי לקרוא ולעיין בשיחותיו הנדפסות [17]) של כ"ק אדמו"ר שליט"א מליובאוויטש.

בשיחותיו אלו ישנם הרבה הערות וביאורים המפיצים אור בהיר על הנגינה בכלל ועל זו החבדי"ת בפרט. נרשה לעצמנו לצטט כאן איזה מהמאמרים, מקצתם בתוספות הסבר מעט.

בעודנו עוד צעיר לימים, אמר פעם האדמו"ר הזקן בהזדמנות התועדות גדולי תורה:

„הלשון הוא קולמוס הלב והשיר הוא קולמוס הנפש".

כ"ק אדמו"ר שליט"א מבאר זאת — באחת משיחותיו, — אשר המחשבה היא בתור משרת המוח, הדבור משרת ומגלה מחשבת המוח והרגש הלב, אבל הנגון משרת ומגלה את הכחות עונג ורצון, שהם כוחות מקיפים למעלה מכוחות הפנימיים של המוח והלב — כמבואר בתורת חב"ד — עד מהות הנפש עצמה.

כי כשם שיש אותיות לדבור כן יש אותיות לנגון. אולם הבדל גדול ביניהם. בעוד שאותיות הדבור ענינן — במובן כללי — ירידה, ז"א שענינן להוריד ולגלות את מחשבת השכל או רגשות הלב, שהאדם מלבישן בצירופי אותיות, בדבורים מדבורים שונים בפנים מסבירות עד שיגיעו גם אל הזולת, אשר בהמשכה וירידה זו מעליון לתחתון מתגשמת דקות השכלת המוח ומתעבה זכות רגש הלב מאותה דקות ובהירות שהיו להן מקודם לכן, ולזאת יכולים בצדק לתאר בכללות אותיות הדבור בשם אותיות הירידה, — הנה בנגוד לזה אותיות הנגון בכללותן הן אותיות העלי'.

אותיות הנגינה — אומר כ"ק אדמו"ר שליט"א באחת משיחותיו — הן אותיות העליה, המרוממות ומעלות את האדם למדריגה גבוהה. באותה שעה שמנגן הרי הוא נסגר ונשקע כולו בחדר שלפנים מחדר ממסתורי נפשו ולשעה איננו כלל ממהותו הגלוי', כי אז הוא נדבק בעצמותה של הנפש.

ע"י אותיות הנגינה מתעלה האדם והרי הוא נמשך ברום המעלות של היכלי האור וגילוי נשמתו, אשר קוי אור אלה דוחים עכ"פ לשעה את כל הלא־טוב הצבור בנפשו. כי אותיות הנגינה מעוררת בו, בהאדם, את הטוב הפנימי והנעלם, הזך והברור, אשר פועל התגברות הצורה על החומר.

אותיות הנגינה איפוא אינן מורידות מעליון לתחתון, כי אם אדרבא, הן מגביהות ומרוממות מתחתון לעליון, וכשהאדם מתעורר בכל רצונו ותשוקתו לעלי' בהיכלי אור נשמתו הפנימיית, אזי הוא מטפס ועולה בשליבות סולם הנגון ושם הוא יכול לינק מלשד עצם נשמתו — שכולו טוב.

כי אמנם הנסתר והנעלם שבכל איש־ישראל, — מלמדת אותנו תורת החסידות — הוא כולו טוב, זך וברור וכשהוא מתעלה באמצעות הנגון הלבביי והנפשיי, שאז מתגלה הטוב הצפון והנעלם מחדרי־נשמתו, הרי האדם נעשה מזוכך ומשובח יותר, עכ"פ באותה שעה.

מכל האמור לעיל מסתבר, שהנגינה החבדי"ת אינה משמשת רק בתור אמצעי ועזר להתגלות החסידות, אלא שלפעמים היא נחשבת כטבעת חשובה ממהות החסידות עצמה.

כי ישנם כמה מיני נגונים חבדיי"ם: יש נגון המביא לידי התעוררות הכוונה בתפלה, ויש נגון הבא מתוך התעוררות הכוונה, שאז הנגון בעצמו הוא המשך כוונה זו, שמעורר ומגלה את הטוב טעם והנועם הנפשי בהשכלת אלקות, שאלי' הוא מתכון ומתדבק בכל נפשו.

ידוע שהאדמו"ר הזקן רכש לו הרבה נפשות בחוש נגינתו. מסופר גם עליו, שבהיותו פעם בעיר שקלאוו המלאה גאונים וחכמים, וכשסבבוהו והקיפוהו בקושיותיהם וספיקותיהם בים־התלמוד, נגן האדמו"ר לפניהם אחד מנגוניו המלאים דביקות עצומה, אשר פעל כ"כ על חושיהם של השומעים, שהתעוררו ברגש

---

17) השיחות יוצאות לאור ע"י הוצאת „קהת".

עזנג ועליצות הנפש, עד אשר נפקחו מעינות חכמתם ושכלם ונפתרו להם כל קושיותיהם וספיקותיהם מעצמם.

פעם אחרת, מסופר, השיב האדמו"ר הזקן לחבר אברכים לומדים, אשר התאוננו לפניו על אי־הבנת ספרו „התניא", והשיבם הוא, שבכדי להבין את התניא — זקוקים לנגינה חסידיית...

כיוצא בו אמר א' מגדולי חסידי חב"ד, הרה"ח ר' הלל מפאריטש: מי שאין לו חוש בנגינה אין לו חוש בחסידות. נוסחא אחרת אומרת: מי שיש לו חוש בנגינה — יש לו חוש יותר טוב בחסידות.

* * *

וכך מרוקמת ושזורה היא הנגינה בחייהם של חסידי חב"ד, בשמשה כלי מבטא לשמחתם או להתמרמרותם.

וזאת, לאו דוקא ע"י נגון שלם, כי לפעמים מספיקה גם תנועה אחת או אפילו „קמט" חסידי אחד. כי באמת רב כוחה של הנגינה החבדי"ת, עד שאפילו רק בתנועה אחת יכול החסיד להביע כל מאווי הנפש ובטויי.

החסידים הראשונים כשהיו הולכים לביקור „יחידות" אצל רבם, היו כל געגועיהם ותקוותם, נרגשים אף בתנועה אחת חרישית שהיו מנגנים בינם לבין עצמם וכשהיו יוצאים מחדר רבם, הי' נרגש בנגונם — שמחת נפש יתרה, מהוראותיו של רבם שקיבלו ממנו להוציאן מן הכח אל הפועל.

וכן שימש הנגון בטוי מיוחד בכל המאורעות החשובים בחייהם של חסידי חב"ד ובפרט בעניני התורה והמצוה. כי הנגון הריהו מפתח החוש והכשרון, המכניס אור בהיר וחיות נפשיית בענין שבו עוסקים, — והרי זהו העיקר בתהליכותיו של החסיד, שכל פעולותיו הרוחניות יהיו ספוגות חיות יתרה ויזרח בהן אור פנימיות הנפש.

וזהו ערכה הנעלה של החסידות החבדי"ת, אשר בכל ענין הנכנס לתחום עבודתה, היא מייגעת למצוא ולגלות את הפנימיות והעצמיות שבהדבר. וכן פעולתה בשטח הנגינה.

בעת שתנועת החסידות הכלליית הפיחה רוח חיים חדשים בעוררה את הנשמה שבגוף הנגינה הישראלית, — זכתה החסידות החבדי"ת להדליק את הנר הפנימי החבוי בנשמה זו ולהפיק אורה לרבים בדרך הכבושה והסלולה של שיטת החב"ד.

ליקוטי רשימות

ליקוטי רשימות

משיחותיו של הוד כ"ק אדמו"ר יוסף יצחק נ"ע שניאורסאהן מליובאוויטש,
אורות מהותה וחשיבותה של הנגינה החב"דית

סדר ההנהגה אצל הוד כ"ק אדמו"ר שליט"א (נ"ע) מליובאוויטש הוא, שמלבד התורות, מאמרי חב"ד, שאומר — או נותן בכתב — בשבתות ובמועדים בשעה המוגבלת לכך, הנה נוסף לזה יושב בהתוועדות חסידים בזמנים קבועים, כמו בסעודות יו"ט או ביומי דפגרא — הנקרא „פארבריינגענס" (התוועדויות) — שאז משוחח בדברי תורה וחסידות, זכרונות ימי קדם מתקופה החב"דית, ובעניני התעוררות לעבודה והנהגה החסידית. הדיבורים האלה נקראים בפי חסידי חב"ד בשם „שיחות".

באמצע השיחות, בין ענין לענין, מפסיקים בניגונים, מניגוני חב"ד המסורתיים, המעוררים את הלב ומגביהים את האדם למצב נפשי נעלה. מפעם לפעם מבאר האדמו"ר ענין הנגינה בכלל ופעולתה והשפעתה בדרכי החסידות בפרט, ולפעמים יספר איזה מאורע חשוב המתיחס להניגון הפרטי שמנגנים אז. השיחות נרשמות אח"כ בכתב על ידי השומעים ה„תפסנים", ועל פי רוב רושמים אותן בלשון הרב כפי שאמרן.

ולואת מצאנו לנכון ללקט את הקטעים מהשיחות שנמצאות תח"י המדברים בענין הנגינה ולהציגם פה בתור הקדמה לספרנו. הקטעים באים כאן לפי סדר השנים והזמנים שנאמרו, ולפעמים ענין אחד נכפל ונשנה כמה פעמים בהשיחות בזמנים שונים והביאנום פה כסדרם, מפני איזה חידוש דבר שנתחדש בהענין. ואלה הקטעים השייכים לניגונים הפרטיים, הצגנום ב„המפתח" ליד הניגונים המשתייכים אליהם.

א. הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי [1] אמר:

אבי — כ"ק רבנו הזקן [2] — היה יכול להיכנס אל תוך קרבו של חסיד ולשרש בו את הלא טוב — על ידי אמירת חסידות או על ידי ניגון... [3],

ב. ...בין עשרת הזכויות של רבנו הזקן, חישבו זקני החסידים את עשרת ניגוניו של רבנו הזקן הפועלים התעוררות תשובה ודביקות [4].

ג. בחתונתו של אחד הנכדים [5], בזמן נשיאותו של הרבי ה„צמח צדק" [6], אמר ה„צמח צדק" בסעודת החופה את המאמר [7]: האומר שמועה בשם אומרה יהא רואה — יראה — את בעל השמועה כאילו עומד לנגדן — הרי זה בחזרת תורתו של בעל השמועה, סיפור ממנו או ניגון.

(בשיכת כ' כסלו תרצ"ד [8] ישנה הוספה זו: כשחוזרים על דבר תורה מתאחדים עם הגר"נ של בעל השמועה, כששרים ניגונו של בעל השמועה, מתאחדים בבחי' יחידה של בעל השמועה).

---

1) אדמו"ר דובער בנו של רבנו הזקן, וידוע בשם: „אדמו"ר האמצעי" או „דער מיטעלער רבי". (ט' כסלו תקל"ד — ט' כסלו תקפ"ח).
2) אדמו"ר שניאור זלמן בהרבי ברורך בעל התניא והשו"ע, וידוע בשם: „אדמו"ר הזקן" או: „רבינו הזקן". (ח"י אלול תק"ה — כ"ד טבת תקע"ג. בארוכה ע"ד תולדות חייו וחיי נשיאי חב"ד שלאחריו ראה בס' „בית רבי", בקובץ „היום יום" במדור שלשלת היחס, וב„ספר התולדות אדמו"ר הזקן").
3) משיחת שמחת תורה תרפ"ט.
4) משיחת י"ט כסלו תרצ"א.
5) נכד רבנו הזקן וראה לקמן אות ח.
6) אדמו"ר מנחם מענדל ברבי שלום שכנא, נכד אדמו"ר הזקן — מבתו הרבנית דבורה לאה — וידוע בשם: אדמו"ר הצמח צדק, על שם שר"ת צמח צדק. (כ"ט אלול תקמ"ט — י"ג ניסן תרכ"ו. ראה תולדות חייו ב„ספר התולדות אדמו"ר הצמח צדק").
7) ירושלמי שבת פ"א ה"ב.
8) לקוטי דיבורים כרך א. עמוד 204.

הרבי הסבא — רבנו הזקן — סידר את הניגון של ארבע הבבות כנגד ארבעת העולמות אצילות, בריאה, יצירה, עשיה. ולכן הבבא הרביעית המכוונת כנגד עולם האצילות, אין לה סוף, והסוף חוזר לבבא הראשונה המכוונת נגד עולם העשיה.

סבי הוד כ"ק אדמו"ר מהר"ש [9] סיפר להוד כ"ק אאמו"ר [10], כששרו ניגון זה היו כולם עומדים בהתעוררות גדולה וכל אחד תר בעיניו אם הרבי — רבנו הזקן — עומד לידו [11].

ד. האמת היא, אף ששתיקה יש בה מעלה גדולה, ובפרט שתיקה חכימא, הרי זה רק לגבי דיבור, ואילו ביחס לניגון, הניגון הוא למעלה מזה.

קול מעורר הכוונה. לכאורה אינו מובן, כוונה היא הרי השגה ואילו קול, שענינו התעוררות, הוא היפך השכל, שכן, שכל הוא מנוחה והתיישבות ואילו קול, התעוררות, הוא ההיפך מכך (כי ענין הקול שייך למדות שבלב).

אך הענין הוא, פירושה של „כוונה" הוא חלון, מלשון וכוין פתיחין לי' [12], לפתוח חלון בראש ובלב. שכן, רואים אנו שישנם כאלה המבינים ענין אלקי, אבל אין זה יורד לחדרי הלב, וישנם כאלה שיש להם הרגש הלב אבל ל„פועל" אין זה שייך, זה נשאר רק בלב וכו'.

הנה לשם כך הוא הענין של קול מעורר הכוונה, שעל ידי קול הנגינה פותחים חלון במוח, כדי שיגיע ללב, ופותחים חלון בלב, כדי שיהי' פליג לכל שייפין.

חסידים בזמנים שעברו, כשעסקו באיזה ענין, הנה על ידי ניגון היו מביאים את הענין לידי פועל.

וזהו גם כן פירוש המשנה [13] „אם כיוון לבו יצא", לכאורה איזו שייכות יש לכוונה ללב, לב — הרגש, כוונה — השגה, אלא הפירוש הוא, אם כיוון לבו, אם הוא פותח חלון בלב, ואז יצא [14].

ה. רבנו הזקן היה כל דיבוריו בניגון [15].

ו. ...וכשהרבי, כ"ק אדמו"ר מהר"ש — מספר הרד"ז [16] — סיים, ציוה להכריז, שכל מטיבי נגן ישירו ניגון מסויים, לנגן במתינות, כולם בקול אחד, ולחזור שלש פעמים על הניגון. וכדי שכולם ישירו בקול אחד ציוה על אלי' אבעלער [17] (ווירא-בייציק) וצדוק הומלער (ניחומקין), לעמוד במקום גבוה ולנצח על השירה [18].

ז. ה„חייב אדם לומר בלשון רבו" הי' אצל אבי [19] לא רק במנהג, כי אם גם בתנועה של ניגון, כלומר איך ומתי שרו אותו ניגון [20].

ח. נגינה נחשבת בין הדברים הרציניים ביותר בדרכי החסידים. ידועים עשרת הניגונים שרבנו הזקן חיברם, ניגונים מיוחדים לזמנים שונים.

הניגון הגדול בן ארבע הבבות, לימד אותנו אבא — אדמו"ר מוהרש"ב — ונתן לנו להבין [21] שארבעת הבבות הן כנגד ארבעת העולמות אצילות, בריאה, יצירה ועשיה מלמטה למעלה.

בין עשרת הניגונים ישנם ניגונים קצרים בני תנועה אחת, אלו הן תנועות שהיה מנגן במועדים קבועים.

את הניגון הגדול הזה היו רגילים לנגן בליובא-וויטש רק בזמנים קבועים בי"ט כסלו, בשמחות, כמו ברית, בר מצוה, חתונה וגם בחודש אלול בשעת התפלה (כשמתפללים ביחידות באריכות).

הרב החסיד הרשב"ץ [22] סיפר לי, מה ששמע מהרבי ה„צמח צדק", בחתונתו של ר' שניאור בנו של ר' נחום [23]:

---

9) אדמו"ר שמואל בן אדמו"ר הצמח צדק (ב' אייר תקצ"ד — י"ג תשרי תרמ"ג, ראה תולדות חייו ב„ספר התולדות אדמו"ר מהר"ש").
10) אדמו"ר שלום דובער בן אדמו"ר מוהר"ש, (כ' חשון תרכ"א — ב' ניסן תר"פ, ראה תולדות חייו ב„ספר התולדות אדמו"ר מוהרש"ב„).
11) משיחת י"ט כסלו תרצ"א.
12) דניאל ו, יא.
13) ברכות פ"ב מ"א.
14) משיחת י"ב תמוז תרצ"ב.
15) שם.
16) הרה"ח ר' דוב זאב קחווניקוב, רב בעיר יקטרינוסלב באוקראינה, מחסידי אדמו"ר הצמח צדק, ואח"כ מאדמו"ר מוהר"ש ואדמו"ר מוהרש"ב.
17) ראה אדותו בלקוטי דיבורים (חג הפסח תש"ג) כרך ג. עמוד 910.
18) לקוטי דיבורים כרך א. עמוד 66.
19) אדמו"ר מוהרש"ב.
20) לקוטי דיבורים כרך א. עמוד קב.
21) בהתוועדות י"ט כסלו תרס"ג.
22) הר' שמואל בצלאל, מחסידי אדמו"ר הצ"צ, אדמו"ר מוהר"ש ואדמו"ר מוהרש"ב, מורו הפרטי של אדמו"ר מליובאוויטש (נ"ע) בנערותו ואח"כ היה משפיע בישיבת תומכי תמימים בליובאוויטש.

האומר שמועה בשם אומרה יהא רואה בעל השמועה כאילו עומד לנגדו וכו' (כמו שמובא לעיל אות ג').

והרבי ה„צמח צדק" החל לנגן ניגונו הידוע של רבנו הזקן בדבקות רבה. הבנים שרו יחד אתו, וכל הקהל נשטף בדמעות של תשובה [24].

ט. אצל הסבא — הרבי מהר"ש — היו ניגונים מסוימים, שהיה מנגנם לעצמו בשעת התפלה, בפסוקי דזמרה, בברכות קריאת שמע, בשעה שהיה מניח תפילין דרבנו תם וכן גם בשעה שהיה לובש בגדי שבת, או במוצאי שבת כשהיה פושט את בגדי השבת. בסעודות שבת היו ניגונים שהיה נוגנם רק בלילי שבת, וניגונים שהיה נוגנם רק ביום שבת [25].

י. שמעתי מאבי — הרבי מוהרש"ב — שניגון, חסידות ויחידות [26] הם מחשבה דיבור ומעשה.

פירושה של אימרה זו: על ידי קיומה של „יחידות", כשהחסיד מקיים מה שנאמר לו, הנה ההתקשרות שלו עם הרבי היא עד למדריגה האחרונה של מעשה; על ידי חזרת דברי החסידות של הרבי, נעשה יחוד של דיבור, ועל ידי ניגון — יחוד של מחשבה (ראה שם בארוכה) [27].

יא. ...באחד מלילות חנוכה — היה זה בשנת תר"ן — התאספו: מורי החסיד רשב"ץ [28], החסיד ר' הענדיל [29], והחסידים ר' אהרן ור' יקותיאל מדוקשיץ והחסיד ר' זלמן, ושקעו בזכרונות ימי קדם, בצעירותם, כשהיו אצל הסבא, כ"ק אדמו"ר ה„צמח צדק". לפתע קם החסיד ר' זלמן והחל לשיר ניגונו של ה„צמח צדק" שהיה מתפלל בו מוסף של ראש השנה. כל הנוכחים עמדו ממקומם והצטרפו לשירה.

כשהגיעו לתנועה — המפורסמת היטב בין החסידים — בה היה הרבי ה„צמח צדק" אומר המלים: אשרי איש שלא ישכחך ובן אדם יתאמץ בך, נכנסו כולם להתלהבות, פניהם נהיו להבים ומעל לחייהם החלו לזלוג דמעות. ראו במוחש, שאנשים אלה חיים מחדש את הזמן של אותם רגעי־אור קדושים, ואין כל ספק בדבר שכל אחד מהם חש בודאי שהוא עומד ליד הרבי, רואה ושומע את הרבי מתפלל [30].

יב. בי"ט כסלו תרס"ג צוה אבי — הרבי מוהרש"ב — לנגן את הניגון הידוע של רבנו הזקן, ואמר: ניגון צריכים ללמדו ולהתעמק בו [31].

יג. ...הרב מברדיטשוב אמר, צריכים להתפלל מעריב והוא עצמו ניגש לעמוד בתור ש"ץ.

לפני שהרב מברדיטשוב, היה צריך לומר והוא רחום יכפר כו', נכנס לדביקות חזקה ושר ניגון. בתחילה בעצבות עמוקה ובתחנונים, כמי שבוכה, מתחנן ומבקש רחמים מעומק לבבו, דבר ש„כבש" את כל הנוכחים, ולאחר מכן, בשמחה והתלהבות גדולה עד לכלות הנפש ממש, ואחרי כל זה החל לומר המלים והוא רחום יכפר וכו' מלווה בחלק הניגון של העצבות והתחנונים העמוקים, שזעזע לבותיהם של כל הנוכחים. המלים ה' הושיעה המלך יעננו ביום קראנו, אמר בחלק השני של הניגון, שהיה בשמחה רבה ובהתלהבות וכו'.

אי אפשר לספר וקשה לבטא את הרושם שניגון זה עשה על התלמידים.

כולם שמעו והרגישו רק כמו על דרך המשל, כלומר הניגון כבש אותם עד לנקודת הלב והעלה אותם לעולם עליון יותר ובלתי מוכר להם.

ברם, לא היה להם שום אחיזה בהבנת הענין, מכל שכן בנמשל של ירידת הנשמה בגוף, שהרב מברדיטשוב תיאר בניגונו.

ואילו התלמידים, שבכל תנועה ידעו והרגישו את הנמשל, חיו מחדש באותם רגעים את כל הענין של ירידת הנשמה בגוף.

ניגונו של הרב מברדיטשוב היה לגביהם משום סיפור דברים, כאילו היה מספר להם זאת.

לאמיתו של דבר הנה ניגון, לגבי מי ששומע ורואה, יש בו יותר מאשר סיפור דברים.

---

23) הרה"ח ר' מנחם נחום בנו של אדמו"ר האמצעי והר' שניאור הוא בנו של הר"מ נחום. החתונה היתה בשנת תר"ט או תר"י בערך.
24) לקוטי דיבורים כרך א. עמודים קב—קג.
25) שם, עמוד קג.
26) כשחסיד נכנס לחדר האדמו"ר לשאול עצתו בשאלה רוחנית או גשמית, קוראים זאת חסידי חב"ד בשם: יחידות. (ראה הפרק „יחידות" בספר „אור החסידות").
27) שם, עמוד 206.
28) ראה לעיל הערה 22.
29) הרה"ח ר' חנוך הענדל קוגל, מחסידי אדמו"ר הצ"צ, אדמו"ר מוהר"ש ואדמו"ר מוהרש"ב. ראה אדותו ב„התמים" חוברת א' עמוד עט.
30) לקוטי דיבורים חלק א. עמוד 236.
31) לקוטי דיבורים חלק א. עמוד 334.

הם, התלמידים, שמעו את שהניגון מבטא ומספר, את כל האירוע של ירידת הנשמה בגוף [32].

יד. ...עבר זמן רב ורבנו הזקן החל לנגן את ניגונו הידוע, כל בבא חזר עליה פעמיים ואת הבבא הרביעית — כמה פעמים.

ובשעה שהרבי שר היו כל הנוכחים בבית המדרש הגדול ובבנין הסמוך מקושרים במחשבותיהם, כחו־תיהם וחושיהם בנגינתו של הרבי. כל בבא ובבא שהרבי שר — עוררה חלק מיוחד בנפש, את כל אחד לפי ערכו הגביה הניגון ממעמדו ומצבו.

ר׳ יוסף כלבו [33] ור׳ איסר קיסעס אמרו שבשעה שהרבי שר, נזכרו מכל מה שעבר עליהם מיום עמדם על דעתם [34].

טו. ביום ההילולא של הרב המגיד — הרב רבי דובער ממזריטש — י״ט כסלו, שבת פרשת וישלח, תקל״ז, נתאספו כל התלמידים אצל רבי מנחם מענדל מהורודוק [35].

בין קבלת שבת לתפלת ערבית היתה הפסקה.

רבנו הזקן, רבי אברהם מקאליסק ורבי ישראל מפולוצק [36] היו מנגנים גדולים. אף שהיו חלוקים בקולותיהם, נעים היה לשמוע כששרו יחד.

קולו של רבנו הזקן היה כידוע חזק ורחב והיה מטיל אימה.

לרבי אברהם מקאליסק היה קול דק, צלול ומלא רגש, כל תנועה שלו היתה מלווה להב־שלהבת.

לרבי ישראל מפולוצק היה קול נעים, לא גבוה ולא נמוך, לא חזק ולא רפה, קול תחנונים בינוני שעורר לרחמנות, קולו היה מרשך ומדבק.

בשעת ההפסקה שרו השלשה מהניגונים שהיו חביבים על הרב המגיד ממזריטש.

אצל הרב המגיד היה סדר מיוחד בניגונים. היו ניגונים ששרו אותם אצל הבעש״ט, אחד ממחדשי הניגונים היה רבי מיכל מזלוצ׳ב [37], והיו ניגונים מיוחדים שהיו חביבים במיוחד על הרב המגיד.

חלק מניגונים חביבים אלה שרו רבנו הזקן, רבי אברהם ורבי ישראל.

כל אלה שנכחו בשעת הנגינה וראו דביקותם של רבי מנחם מענדל ורבי ישכר דוב מליובאוויטש ודביקותם של המנגנים — ראו והרגישו איך שהם מתאחדים בנשמת מורם ורבם הרב המגיד ממז־ריטש [38].

טז. מורי הרשב״ץ מספר סיפור ארוך, מהתוועדות חסידית בליובאוויטש בחנוכה תר״י, בה היו ראשי המדברים החסידים המפורסמים: רבי אייזיק מהו־מל [39] ורבי פסח מלוסטובקר [40]...

כשסיים רבי אייזיק, פנה אל רבי פסח ואמר:

התזכור מה שאמר הרבי האמצעי בל״ג בעומר תקע״ד, לר׳ אלעזר חיים מושלובין, אחרי שאמר בשדה מאמר „אתה הצבת גבולות ארץ״: נגן מני־גוניו של אבא — רבנו הזקן — ונהיה יחד עם אבא...

באותו זמן — תקע״ד — היה כבר ר׳ אלעזר חיים אדם זקן ועל אף זאת שר יפה מאד.

החסיד ר׳ אלעזר חיים היה רגיל לומר שרבנו הזקן אמר לו שעל ידי ניגון נעשה אתדבקות רוחא ברוחא.

ושניהם — מספר מורי הרשב״ץ — עמדו מלוא קומתם ושרו ניגונו של הרבי, פניהם להבים, עי־ניהם סגורות והדרת קודש הורגשו בנגינתם, דבר שעשה עלינו, האברכים, רושם חזק [41].

יז. ...במענה על שאלתך אדות הניגון של הוד כ״ק רבנו הזקן בעל הארבע בבות, הנה הרבה סיפורים וביאורים שמעתי בענין זה רובם רשומים אצלי כפי סדר זמניהם, ואכתוב לך ענין אחד בזה, באשר רשימתי זו נמצאת אתי.

בליל חג החגים, י״ט כסלו תרס״ג, בעת ההת־וועדות באולם הגדול דישיבת תומכי תמימים בליו־באוויטש, הואיל הוד כ״ק אאמו״ר הרה״ק

---

32) שם, עמוד קס ואילך.

33) הגאון ר׳ יוסף כל בו מגאוני שקלוב וממקושרי אדמו״ר הזקן.

34) לקוטי דיבורים חלק ב. עמוד 530

35) הרה״ק רבי מנחם מענדל מהורודוק, בעל „פרי הארץ״, מזקני התלמידים של המגיד ממזריטש.

36) הרה״ק רבי אברהם מקאליסק מגדולי התלמידים של המגיד ממזריטש. הרה״ק רבי ישראל מפולוצק — מהתלמידים הגדולים של המגיד ממזריטש.

37) הרה״ק רבי יחיאל מיכל מזלוצ׳ב בהרה״צ רבי יצחק מדרוהוביטש, תלמיד מובהק מהבעש״ט.

38) לקוטי דיבורים חלק ב. עמוד 552 ואילך.

39) הרב ר׳ יצחק אייזיק הלוי עפשטיין, רב בעיר הומיל, בעהמ״ס, חנה אריאל ועוד, מתלמידי אדמו״ר הזקן ואח״כ ממקושרי אדמו״ר האמצעי ואדמו״ר הצ״צ.

40) הרה״ח ר׳ פסח מעיר מלסטובקה — מהחסידים המפורסמים של אדמו״ר הזקן ואח״כ מאדמו״ר האמצעי ואדמו״ר הצ״צ.

41) לקוטי דיבורים חלק ב. עמוד שלד ואילך.

זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע לאמר, כי התלמידים ינגנו את הניגון של הוד כ"ק רבנו הזקן הנודע ונקוב בשם: הניגון של ארבע בבות.

בעת ההיא היתה בתוככי תלמידי ישיבת תומכי תמימים קבוצה מיוחדה של מנגנים, תחת הנהלתו של אחד התלמידים ושמו נתן נטע מפאהאר[42].

סיבת התיסדות קבוצת מנגנים היתה אחת משיחות הקודש בשמחת תורה תר"ס אשר הואיל הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק לשוחח ברבים בענין עבודה שבלב בעבודת התפלה אשר עבודה זו באריכות התפלה וההתבוננות כל אחד לפי יכלתו, היא חובת גברא.

תורה ותפלה הן שני עולמות שא־ל אחד ציוה עליהם ומרועה אחד ניתנו לנו.

שני העולמות של תורה ותפלה, הרי מלבד זאת שמחולקים הם בזמן, שזמן תורה לחוד וזמן תפלה לחוד — מחולקים הם גם בניגוניהם, אינו דומה ניגון של תורה לניגון של תפלה.

אין כאן המקום להעתיק השיחה הקדושה ההיא, כי אם בהנוגע לענינו בענין הנגינה, אשר ביאר גודל ענינה והמקום החשוב אשר הנגינה תופסת בדרכי החסידות.

אז הואיל הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק לבאר המאמר קול מעורר הכונה. והאריך להסביר פעולת הנגינה על הילוך המחשבה וטיב ההתעמקות, פעולתה בהתעוררות הלב, התעוררות הרוח, עליזות הנפש ועליצותה.

בהסבר מיוחד ביאר ההבדל בין קול מעורר הכונה, לשיר וזמרת הלוים והא דאמרו כל בעלי השיר יוצאין בשיר ונמשכין בשיר[43].

אחרי חג הסוכות בועידה ראשונה של תלמידי ישיבת תומכי תמימים החליטו, כי תלמידי הישיבה ישימו לב להתלמד לנגן ניגוני החסידים.

ההחלטה באה לפועל וכעבור כמה שבועות נש־מע בכל שבת ושבת לפני אמירת המאמר, ובין מנחה למעריב אחר חזרת המאמר, קולם של התל־מידים בניגונים מניגונים שונים.

במשך שנים גדלה מזמן לזמן קבוצת המנגנים, אבל בכל זאת לא היה בזה משטר וסדר הן בידיעת הניגונים על ברור והן באופן נגינתם בהברה ברו־רה עד אשר בא התלמיד נתן נטע מפאהאר בשנת תרס"ב.

התלמיד נתן נטע מפאהאר, מלבד נעימת קולו, היה לו חוש נעלה בשיר ובמנגינותיו יקח לבבות, והוא סידר את קבוצת המנגנים ויעמוד בראש ההנהגה.

כמה פעמים אמר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, כי נהגה הוא אשר סודרה קבוצת מנגנים בתוככי תלמידי תומכי תמימים, כי כך דרכו של הפנימי, אשר כל דבר מסודר אצלו ומה גם ענין הנגינה, אשר הוא אחד ממפתחי החוש והכשרון.

חג השבועות תרס"ב לפני אמירת המאמר היה פעם הראשונה שהתלמיד נתן נטע מפאהאר עמד בראש קבוצת המנגנים לנגן בסדר נפלא אשר הכין מראש, מה שהפליא את השומעים וביחוד את הרה"ח הרב ר' יהודה ליב הופמן[44] שהיה מנגן גדול.

ביום השני בעת הסעודה ניגנה קבוצת התלמידים תחת הנהלתו של התלמיד נתן נטע מפאהאר, והוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק שבחו על כך שנתן עצמו לסדר נגינת הניגונים על בורים...

בשעה חצי החמישית בקר — בהתוועדות כ' כסלו תרס"ג בליובאוויטש — הואיל כ"ק אאמו"ר הרה"ק לצוות לנגן את הניגון בן ד' בבות של הוד כ"ק רבנו הזקן ויאמר:

„צריכים לשיר את ניגונו של הרבי (רבנו הזקן) הידוע בשם: הניגון בן ד' בבות...

„ניגונו של הרבי מכוון נגד ד' עולמות: אצילות, בריאה, יצירה, עשיה. כל בבא מארבעת הבבות מכוונת היא לעולם מיוחד של ארבעת העולמות.

„ארבעת העולמות: אצילות, בריאה, יצירה, עשיה מכוונים נגד ארבעת האותיות של שם הוי'...

„ארבעת האותיות של שם הוי' מאירות בארבעת חלוקי הדרגות: נפש, רוח, נשמה, חיה, הנמצאות בנשמתם של בן ובת ישראל.

„ניגונו של הרבי המכוון נגד ארבעת העולמות אצילות, בריאה, יצירה, עשיה — צריכים לנגנו בדיוק גדול, מפני שמכוון הוא כנגד ארבעת האותיות של שם הוי' וכנגד ארבעת העולמות ונוגעים הם בכל ארבעת המדריגות, נפש, רוח, נשמה, חיה שבנשמה.

„האבא — הוד כ"ק אדמו"ר מהר"ש נ"ע — אמר, שאצל הסבא — הוד כ"ק אדמו"ר הצמח צדק — היו חילוקי זמנים בנושא תוכן פנימי של ניגון הרבי בן ד' הבבות פעם היה הסבא אומר: עשיה, יצירה, בריאה, אצילות. פעם היה אומר: יד"ד,

---

42) ר' נתן נטע רובינוב מעיר פאהאר ברוסיה.
43) שבת נא, ב.
44) הרה"ח ר' יהודה ליב הופמן — מהחסידים המפור־סמים של אדמו"ר מוהר"ש ואח"כ מאדמו"ר מוהרש"ב.

ה"א, וא"ו, ה"א. ופעם היה הסבא אומר: נפש, רוח, נשמה, חיה.

„קרה פעם שבעת ששרו את הניגון אמר הסבא: ממלא כולא עלמין, ממלא כולא עלמין, סובב כל עלמין, עצמות אוא"ס ב"ה, זהו כבר דבר אחר לגמרי.

„כשמנגנים ניגון בהתעוררות פנימית הרי זה זמן המוכשר לתשובה והתקשרות וכשמנגנים בטהרת הלב, אחרי תרומת הדשן נכונה בעבודה של תיקון חצות, אחרי קריאת שמע שעל המטה אמיתית ותפלה עמוקה ויגיעה, יכולים לפעול ישועה פרטית בבני וחיי.

„את הניגון יסד הרבי בסדר של עליות מלמטה למעלה, כפי הסדר של תפלה, ברוך שאמר, פסוקי דזמרא, ברכות ק"ש, קריאת שמע, שמונה עשרה, שזהו הסדר של ארבע עולמות, אצילות, בריאה, יצירה, עשיה, מלמטה למעלה...

„בכלל פועלת כל בבא פעולה פרטית, או בדרך פנימי או בדרך מקיף.

„התחלת הניגון פועלת הזזה. הוא מזיז מהמקום לצאת מסביבת החולין... ההמשך של הבבא הראשונה פועל העמקה להעמיק לשם מה צריכים אותו ומהי כוונת מציאותו בעולם.

„הבבא השניה של הניגון יש לה שייכות לבבא הראשונה שבהתחלת בבא זו מורגשת טעם של מרירות ומיד בא ההמשך של הבבא בתקוה ותנועת עליה.

„תנועת המרירות והתקוה בעלית התנועות, הרי זה פועל יוצא מהזזה והעמקה של הבבא הראשונה...

„הבבא השלישית פועלת רוממות הנפש, והגם שבבא זו באה אחרי הבבא השניה בה נרגש טעם המרירות בתוקף, מכל מקום, עיקר ההרגש בבבא השלישית הוא — רוממות והשתפכות הנפש.

„הבבא הרביעית של הניגון מכוונת כנגד עולם האצילות, הדרגה העליונה בשיעור הקומה של ארבעת העולמות, עשי', יצירה, בריאה, אצילות.

„הבבא הרביעית, אם כי שבסדר והדרגה מלמטה למעלה באה אחרי הבבא השלישית, אך באמת בבא רביעית זו מובדלת בעצם מהותה מהבבא השלישית.

„הבדלת ערך המעלה של הבבא הרביעית על הבבא השלישית רואים זאת בפעולה פרטית שהבבא הרביעית פועלת.

„הפעולה הפרטית של הבבא הרביעית היא עליצות הנפש, שאין זה הענין של רוממות הנפש כי אם עליצות הנפש...

„בניגון זה מבאר הרבי שיטתו בחסידות ומראה את דרך העבודה של חסיד חב"ד.

„ברור הדבר שניגון זה חיברו הרבי בעת היותו אצל הרב המגיד ממזריטש, שרוב ניגוניו הם מאוחרו זמן, אך זה גם כן ברור ששיכלולם של כל ניגוני רבנו הזקן בכלל והניגון של ד' הבבות בפרט, שיכללם בעת היותו רבי".

וככלותו לדבר על נושא תוכן הניגון בכללותו, ציוה — כ"ק אאמו"ר הרה"ק — לנגן את הניגון במתינות. כל ג' הבבות הראשונות שתי פעמים והבבא הרביעית שלש פעמים. וינגנו את הניגון שלש פעמים בזה אחר זה, ובפעם השלישית יכפלו את הבבא הרביעית עשר פעמים בזה אחר זה, כדי שיחקק בכל עשר כחות הנפש [45].

יח. ענין הנגינה תפס מקום חשוב בליובאוויטש.

נגינה היא שפת הנפש. במאמר וידעת רנ"ז מוסבר ההפרש בין מחשבה לדיבור. אותיות המחשבה הן גילוי לעצמו והעלם לגבי הזולת, ואילו אותיות הדיבור הן העלם לגבי עצמו וגילוי אל הזולת. ברם כל זה הוא במחשבה ודיבור, ואילו נגינה — היא אותיות הנפש וגילויה.

החסיד ר' הלל מפאריטש [46] אמר: מי שאין לו חוש בנגינה אין לו חוש בחסידות. נוסחא נוספת: מי שיש לו חוש בנגינה יש לו חוש יותר טוב בחסידות. ההפרש בין שתי הנוסחאות מובן.

ניגוני ליובאוויטש צריכים להיות המשנה של נגינה... [47].

יט. הסבא ה„צמח צדק" היה קורא את בנו הרב"ש — רבי ברוך שלום בנו הבכור —: ה„בעל הבית", והיתה לו קביעות ללמוד אתו קבלה.

פעם אחת למדו מה שכתוב בכתבי האריז"ל, נכון לומר בש"ק, ואמר לו ה„צמח צדק": סבי — רבנו הזקן — אמר: נגינה מגביהה ממהות למהות. כעבור איזה זמן אמר לו שוב: הסבא סיפר: כשבאתי בפעם הראשונה למזריטש,אל הרב המגיד רבי דובער, רציתי בתחלה לנסוע חזרה כי לא ראיתי מה יכול אני לפעול שם, אך הקב"ה חנני בחוש הנגינה ושמעתי איך הרבי — הרב המגיד

---

45) „התמים" חוברת ה. עמוד נת ואילך (482 ואילך).

46) הרה"ח רבי הלל הלוי אב"ד בוברויסק, בעמ"ח פלח הרמון ועוד, מחסידי אדמו"ר האמצעי ואח"כ מאדמו"ר הצ"צ.

47) משיחת יום א' דחג הפסח תרצ"ז.

ממזריטש — מנגן. הרבי לא היה מנגן אבל הי׳ טוב לשמוע איך הוא שר.

וסיים הסבא הרבי ה,,צמח צדק״: כ״ק רבנו הזקן פעל הרבה לקרב אנשים לחסידות בחוש הנגינה שלו.

הסבא הרבי מהר״ש מבאר זאת ומחלק שיש ג׳ ענינים בנגינה [48].

כ. ...שירת הים, הניגון שניגנו בקריעת ים סוף הוא בלתי ידוע, ברם, הדבר ברור שהיה זה ניגון לבבי, ניגון שמח [49].

כא. בחסידים בכלל ובהתוועדויות החסידיות בפרט, תופסת הנגינה לא רק מקום מכובד, כי אם מקום חשוב, שכן, נגינה היא אחד מסרסורי החסידות. נגינה יש בה משום עזרה מסוימת לגילוי החסידות, גם בהשגה וגם בהתבוננות. כן בעבודת החסידות תופסת הנגינה מקום חשוב מוטעם.

החלק הטוב והמקום החשוב שהנגינה תופסת בחסידות הוא דבר מוחשי, שאין זה רק ענין של הרגשה, כי אם ענין הניכר ונראה לכל.

תועלת ופעולת הנגינה בחסידות היא בכל שלשת החלוקות: א) השכלה והשגה ב) התבוננות, ג) עבודה, וזאת כשהנגינה מלווה בהרגשה פנימית [50].

כב. ...בליובאוויטש היו גם בשבת בין מנחה למעריב שרים תוך הרגש, ביחוד הניגונים שהיו שרים בשעת התוועדות, מכל שכן הניגונים שהיו שרים בשעת התוועדות כשזכו לאור פני קדש הקדשים הת כ״ק אאמו״ר הרה״ק — הרבי מוהרש״ב —, אז היתה השירה מתוך הרגש פנימי [51].

כג. ...בהתוועדות חסידים, מלווה בניגון חסידי מקובל ועמק, אפשר בעזה״י ובזכות הרביים הקדושים שלנו להשיג, כיצד להתקרב יותר לחסידות ולעבודה שבלב, ובמיוחד איך לצאת מבוץ ההגשמה הדביק. אנו צריכים לעבוד על עצמנו, ובטוח הדבר שהשי״ת יצליח לנו [52].

כד. ...מנהג היה בליובאוויטש לשיר כל ניגון, ג׳ פעמים, ה׳ פעמים או ז׳ פעמים [53].

כה. אבי, הרבי מוהרש״ב, שמע פעם חסיד אחד מנגן ניגון ובשעת מעשה חש החסיד — רבי, וחי מחדש ה,,יחידות״ שלו אצל הרבי.

ענינו של ניגון הוא להרגיש את אור הנשמה שבניגון [54].

כו. דודי הרז״א [55] שר הניגונים ששר הדוד הזקן כ״ק הרב״ש [56] באחש״פ תרכ״ה, כשהסבא, הרבי ה,,צמח צדק״ אכל סעודת משיח.

הדוד רז״א מספר, מה שהסבא הרבי ה,,צמח צדק״ אמר: כשתשיר את ניגוני סעודת משיח כמו שהסבא, רבנו הזקן, שר אותם, תעורר את כח הזכרון ותיזכר על מחזה הקודש של הסבא, רבנו הזקן, ושל חמי, האדמו״ר האמצעי.

כשהדוד רב״ש — מספר הדוד רז״א — החל לנגן, התלווה אליו בנגינה האבא, הרבי מהר״ש. הסבא, הרבי ה,,צמח צדק״ שר בלחש. בידו השמאלית תמך בראשו, וכיסה את עיניו, ובידו הימנית דפק על השולחן לפי קצב הניגון, וטיפות דמע גדולות נזלו על לחייו.

אבי, הרבי מוהרש״ב, אומר: הדובב שפתי ישנים שבניגון הוא גבוה במדריגה מהדובב שפתי ישנים שבדברי תורה, גם בגליא שבתורה וגם בפנימיות התורה. תורה, גם גליא וגם חסידות, היא הבנה והשגה ועל ההשגה להביא להתעוררות מדה המתאימה לאותה השגה. המדה המתעוררת על ידי ההשגה זקוקה עדיין להזדככות, ואילו ההתעוררות הבאה על ידי הניגון מזוככת כבר מעצמה [57].

כז. בניגון חסידי משתקף מהלך רוחו של מחבר הניגון. ניגון הממציא את החוויה.

רבנו הזקן היה מנגן מלידה. בהיותו במזריטש קיבל הרבה ניגונים, ששרו אצל מורנו הבעש״ט, ושינן אותם בדיוק. לכל ניגון היה שם מיוחד בהתאם לתולדתו של הניגון, מחברו, הזמן והמאורע שהניגון מספר.

---

48) משיחת אחרון של פסח תרצ״ז.
49) משיחת ליל שביעי של פסח תרח״ץ.
50) ספר השיחות קיץ ה׳ש״ת עמוד 33.
51) שם, עמוד 34.
52) שם.
53) משיחת ליל שש״פ ת״ש (שלא בא בדפוס).
54) משיחת יום שש״פ ת״ש (שלא בא בדפוס).
55) הרה״ח ר׳ זלמן אהרן בנו של אדמו״ר מוהר״ש ואחיו הגדול של אדמו״ר מוהרש״ב.
56) בנו בכורו של הרבי ה,,צמח צדק״ וסב סבו של כ״ק אדמו״ר שליט״א.
57) ספר השיחות קיץ ה׳ש״ת עמוד 75.

הצדיק רבי מיכל מזלוצ'ב היה מחדש גדול של ניגונים. מורנו הבעש"ט אמר, שהצדיק רבי מיכל'ע הוא אורח תדיר בהיכל השיר ובוחר לעצמו את ניגוני התשוקה וההתעוררות.

פעם אחת היה הצדיק רבי מיכל חלוש בבריאותו, ומצד חלישותו נמנע ללכת אל הבעש"ט. אז חידש את הניגון הידוע בין חסידים בשם: ניגון הגעגועים של רבי מיכל'ע מזלוצ'ב, שרבנו הזקן הביא אותו בשובו ממזריטש.

ניגון הגעגועים של רבי מיכל'ע מחולק בשלשה חילוקים: החלק הראשון מבטא תשוקה חזקה וגעגועים גדולים. החלק השני מבטא את השמחה הגדולה ואושרו בבואו אל מורנו הבעש"ט. החלק השלישי מבטא את התעוררות הדבקות ומסירותו אל מורנו הבעש"ט [58].

כח. חסידים הנם בעלי שיר. רבנו הזקן עשה אותם לבעלי שיר. רבנו הזקן סידר עשרה ניגונים על פי הסדר של ספירות ועולמות אצילות־בריאה־יצירה־עשיה.

זכינו לשמוע בי"ט כסלו תרס"ג מהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק פירוש ארוך ומסודר על הניגון של ארבע הבבות המכוון כנגד ארבעה עולמות אבי"ע. אנו שהיינו נוכחים בעת המחזה הקדוש צריכים לזכור איך הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק עמד במלוא קומתו ואמר:

„כולנו חסידי חב"ד צריכים לתת שבח והודיה להשי"ת על זכות ההתקשרות עם הרבי, שעל ידי זה מקושרים אנו באין סוף של חכמה דאצילות, ובניגוניו של הרבי — רבנו הזקן — נלך לקבל את פני משיח צדקנו".

הסבא,הרבי ה„צמח צדק", כותב בזכרונותיו אדות הסדר בשמחת בית השואבה בשנת תקנ"ז, שרבנו הזקן אמר אז מאמר עבודה קצר מלא התלהבות על המשנה [59] כל בעלי השיר יוצאים בשיר ונמשכים בשיר. שתי עבודות הנשמה, הן מה שיוצאים מההעלם אל הגילוי מחכמה דאצילות מלמעלה למטה הוא על ידי שיר, והן העלי' מהגילוי אל ההעלם דחכמה דאצילות, שזהו ההעלם העצמי של עצמות אין סוף, הוא על ידי שיר.

הרבי, מורי וחמי, — הרבי האמצעי — סיפר באותה שנה בשמחת בית השואבה, מה ששמע מהישיש החסיד ר' יצחק שמואל, שהיה אחד מתלמידי רבנו הזקן:

כשבא רבנו הזקן הפעם הראשונה ממזריטש, אמר: שלשה דברים גילה לו הרב המגיד א) מי הוא — נשמה דאצילות. ב) לשם מה ירדה נשמתו לעולם זה — לגלות חסידות חב"ד. ג) שגילוי חב"ד הוא על ידי נגינה בשני האופנים: העלאה והמשכה.

רבנו הזקן אמר המאמר, כל בעלי השיר יוצאים בשיר מלמטה למעלה ונמשכין בשיר מלמעלה למטה. קול מעורר הכוונה, כלומר הכוונה העצמית, לא רק כוונת המכוון, שכן המכוון הרי מוגבל בידיעתו, ואילו הכוונה העצמית היא הכוונה של הבורא שהיא בלתי מוגבלת.

וסיים הרבי מוהריי"צ: עכשיו ניגנו את הניגון הידוע מורשה [60] בהתעוררות פנימית, כדי להמשיך לכאן, באמצעות הניגון, את תלמידי תומכי תמימים בורשה (היה אז זמן הצלת התלמידים מידי הנאצים ימ"ש בעת המלחמה העולמית השניה) [61].

כט. הכשר בשר לאכילה הוא על ידי מליחה. הוצאת הדמים האסורים הוא על ידי שריה, מליחה והדחה.

הכוונה בעבודה היא: שריה — לשרות בדברי הרב. מליחה — יחידות. והדחה זהו ענין הניגון. כששורים בדברי הרב עד שמתעוררים להיכנס ליחידות, ושרים ניגון חסידי הרי זה בשר כשר, שהבשר הגשמי נעשה כלי לגילוי הנשמה [62].

ל. ידוע בשם הרבי ה„צמח צדק", שניגונו של רבנו הזקן בעל ארבעת הבבות, שרים רק בזמנים ידועים [63], כבחודש אלול, ימי הסליחות, המעוררים לתשובה, וכן בשמחת תורה. כששרים ניגון זה בשמחת תורה נעשה למעלה ששון ושמחה. בפורים וי"ט כסלו אפשר גם כן לשיר ניגון זה, אבל בימות החול שירת ניגון זה, יכולה לעורר קטרוגים חלילה.

...אין אנו יודעים כל הכוונות שבניגון זה — הכוונה על הניגון בעל ארבעת הבבות של רבנו הזקן — ומשום כך צריכים לשיר אותו בפשיטות, והשי"ת יעזור. העיקר הוא לשיר אותו בלי כוונה פרטית, כי אם בפשיטות ותמימות, שכן כוונה הרי תלויה באופן ואיכות כוונתו, לכן טוב יותר

---

58) שם, עמוד 132.
59) שבת נא, ב. במשנה.
60) ראה ספרנו חלק א. ניגון סא.
61) ספר השיחות קיץ ה'ש"ת עמודים 159—160).
62) שם, עמוד 175.
63) ראה לעיל אות ח.

לשיר ניגון זה בפשיטות ותמימות, שבכלל, התחלת העבודה היא בפשיטות ותמימות.

...כעת הוא הזמן שיש לנצל כל הסגולות..

ישנו הענין של עצה, סגולה ורפואה.

חסיד אחד שגר באיזה כפר התאונן פעם לפני הרבי ה„צמח צדק" שאין הוא פוגש חסידים בכפרו ואין הוא יכול להעביר פדיון לרבי. — המון העם חושב ש„פדיון" משמע כסף, אך אצל הרביים הוא ענין של מסירת נפש. — וה„צמח צדק" ענה לו: יש הלא נהר בכפר, טבול עצמך בנהר ונגן את ניגונו של רבנו הזקן [64].

לא. חוש הנגינה בא בירושה. הרה"ח רבי לוי יצחק חתן הרבי ה„צמח צדק", היה מנגן גדול והיה לו חוש בנגינה עד להפליא. פעם אחת היה בעיר הבירה פטרבורג יחד עם גיסו הרבי מהר"ש והת־אכסנו במלון. פעם נכנס הרבי מהר"ש לחדר גיסו רבי לוי יצחק ומצאו במצב קרוב להתעלפות, הקי־צו ובשאלו הסיבה, ענה לו רבי לוי יצחק: שבחדר הסמוך לחדרו ניגן אחד על כינור בהפלאה גדולה, ומתיקות הניגון נגע לו עד הנפש ממש.

רבי לוי יצחק קיבל את חוש הנגינה בירושה מאבי זקנו הרה"ק רבי לוי יצחק מברדיטשוב [65].

לב. יש לנגן ניגון בעל תוכן, כשחסר התוכן הרי זה „ריקוד" בעלמא. הסימן שהניגון הוא בעל תוכן, הוא, אם מתפללים בניגון זה. קורה שטורח אדם לשרש מעצמו איזה מין רע, הנה כששרים אז ניגון זה עוזר.

פעם התפלה היא כפי שמתנגן ופעם מתנגן כפי שמתפללים, אבל הכל עם תוכן, שעם הניגון צריך להתווסף בהשגה או בהתעוררות המדה, ומשום כך צריכים לשיר ניגונים ישנים או אפילו חדשים רק כאלה שיש בהם תוכן.

אח"כ ציוה הרבי מוהריי"צ לשיר את הניגון [66] הנקרא בשם: הבינוני [67].

לג. בשנת תרע"ב ישבו פעם במסיבה בליובאוויטש עם אבי הרבי מוהרש"ב, והיה נוכח הרה"ח ר' יעקב מרדכי מפולטובה [68]. המסובים ניגנו בהתרג־שות, בתוך כך שאל אבי את ר' יעקב מרדכי: הזכור לכם? והשיב הריי"מ: כן, אני זוכר. אנחנו המסובים לא ידענו מתחלה מה הכוונה בשאלה, ומהי התשובה.

לאחר מכן עמד הריי"מ על רגליו, כדרכו בעת התרגשותו, וסיפר: פעם יצא הרבי מהר"ש למסיבת החסידים — בשמחת תורה תרל"ז או תרל"ט — ודרכו היתה לקצר וכשהיה יושב לפעמים במסיבת התוועדות חסידים חצי שעה היה זה הרבה — ואמר: בשום אופן אינני רוצה לוותר על מה שיש לנו בירושה מאבותינו. אינני יכול ואינני רוצה. כששרים ניגון במסיבה של חסידים יש בכך משום התעוררות לתשובה, ובד' האמות שלנו — זה מביא לתשובה, — והתחיל לנגן ניגון פנימי של התעוררות וכל הנאספים סייעו אחריו.

כשגמר הריי"מ לספר, ניגן אותו ניגון שניגנו אז במסיבת הרבי מהר"ש ועיניו זלגו דמעות.

וסיים הרבי מוהריי"צ: היו צריכים לעשות גדר וסיג שלא לבטל את ד' האמות; צריכים לנגן כעת ניגון לבבי חם [69].

לד. בשנת תרס"ו, היה הפעם הראשונה שהתחילו תלמידי התמימים לאכול ביחד בחג הפסח, באולם הגדול של ישיבת תומכי תמימים בליובאוויטש. ביום אחרון של פסח אכל אבי הרבי מוהרש"ב סעודת יו"ט יחד עם תלמידי התמימים בישיבה.

באמצע הסעודה, קרא אבי הרבי מוהרש"ב להת־תמים הרב שאול דוב בער זיסלין [70], וביקשו לאסוף אליו כל התלמידים יודעי נגן וינגנו והוא — רבי שאול דובער — יהיה בתור מנהל הסדר. ואמר אז אבי הרבי מוהרש"ב כי ניגון הוא ענין — יופי וזה קורא את היופי שבנפש, והסדר בניגון הוא ענין — כליל יופי, ומנהל המנגנים עליו מוטל להחזיק את קבוצת המנגנים שינגנו בסדר [71].

לה. בסעודות שבת ויו"ט צריכים לנגן, וכשמנג־נים צריכים לנגן בסדר [72].

---

64) ספר השיחות ה'תש"א עמודים 85—86.
65) שם, עמוד 114.
66) ניגון מ"ו שבספרנו, חלק א.
67) ספר השיחות ה'תש"א עמודים 113—114.
68) הרה"ח ר' יעקב מרדכי בזפאלוב, רב העיר פולטו־בה באוקראינה, מהחסידים המפורסמים של אדמו"ר מוהר"ש ואח"כ מאדמו"ר מוהרש"ב.
69) ספר השיחות ה'תש"א עמוד 142.
70) מזקני התמימים, תלמידי ישיבת תומכי תמימים, רב בעיר תל אביב באה"ק.
71) ספר השיחות ה'תש"ב עמוד 12.
72) שם.

לו. ניגנו ניגון, ואמר הרבי מוהריי"צ: ניגון זה טוב לאחר שכבר הגיעו לבחינת „אדם", צריכים אבל לנגן ניגון כזה שיביא להיות „אדם" [73].

לז. צריכים לאסוף עשרת ניגוניו של רבנו הזקן ולשננם היטב, שינגנו בסדר מסודר, והשי"ת יברך אותנו, חסידי חב"ד, שנרגיש זאת בפנימיות [74].

לח. כבר נקבע הדבר בדרכי החסידים, שכדי לקיים מאמר רז"ל [75] הלואי שיתפלל אדם כל היום, מנגנים ניגון, כשמתפללים מתוך ניגון הרי זה כאילו התפלל. משום כך ישירו כעת ניגון שמתפללים אתו, וציוה לנגן את הניגון הידוע בשם „הבינוני" [76].

לט. הרבי מוהריי"צ ביקש לנגן את הניגון של ד' בבות מרבנו הזקן ואת הבבא הרביעית לחזור ג' פעמים ואמר שחסידי רבנו הזקן היו קוראים לניגון זה בשם תקיעה גדולה, שהוא מלשון ותקעתן יתד במקום נאמן [77], תקע יש בו שני ענינים, האיש תוקע את הענין בו או הוא תוקע את עצמו בתוך הענין [78].

מ. ענין הנגינה הוא אחד מהנהגות ודרכי העבודה של החסידים שקיבלו ממורנו הבעש"ט נ"ע.

כשבא רבנו הזקן לויטבסק, בתור חתן הגביר ר' יהודה ליב סגל, המשיך את לבבות האברכים לומדי תורה בגאונותו המופלאה. זכות גדולה היתה נחשבת כשבא רבנו הזקן לאיזו שמחה שבעיר.

פעם אחת כיבדו את רבנו הזקן, כשבא לשמחת חתונה אצל אחד החשובים שבעיר, לומר פלפול, ואמר אז פלפול וחילוק עמוק וחריף בסברות נעלות במהירות גדולה — כדרכו אז — והתפעלו השומעים מאד מעמקות הפלפול וממה שאמרו במהירות כל כך, ואמר להם רבנו הזקן: הלשון הוא קולמוס הלב.

אחר כך ביקשו אותו לזמר איזה זמר, מפני שבעת שהיה לומד או מתפלל, לא היו הנוכחים יכולים לזוז ממקומם ממתיקות ניגונו, וניגן לפניהם איזה ניגון, לאחר מכן אמר:

הלשון הוא קולמוס הלב, והשיר הוא קולמוס הנפש.

---

73) שם.
74) שם, עמוד 19.
75) ירושלמי שב א, ב.
76) ספר השיחות ה'תש"ב עמוד 109.
77) ישעיה כב, כג.
78) ספר השיחות ה'תש"ב עמוד 117.

וזה — דבר מעלת הנגינה — היה אחד הענינים שרבנו הזקן כיוון לאמיתתו עוד לפני שידע שיש „סבא" — הבעל שם טוב — בעולם (כידוע קרא רבנו הזקן את הבעש"ט שהיה רבו של רבו המגיד ממזריטש, בשם: „זיידע" (סבא) במובן הרוחני).

בבואו לאחר מכן למזריטש שמע מהמגיד ממזריטש בשם מורנו הבעש"ט שענין הניגון הוא אחד מדרכי העבודה בחסידות.

אמנם כל זה הוא באם הניגון הוא „ממולא". כששומעים ניגון יכולים להכיר, אם הוא ממולא באיזה תוכן או שהוא ניגון של מה בכך, ניגון שומם. ניגון שמתפללים בו, הוא ניגון ממולא. כשמנגנים אותו, שומעים ומרגישים את הענין שהיו מתפללים עם הניגון הזה [79].

מא. אצל האדמו"ר האמצעי היתה מקהלת מנגנים, שהיו מנגנים בכלי זמר. בליובאוויטש ראיתי אחד מכלי הזמר של מקהלה זו. ענין השיר בכלים הוא ענין של עבודה [80].

מב. שמחת תורה תרס"א בערב, בשעת הקידוש לפני ההקפות, דיבר אבי הרבי נ"ע ביאור נרחב משולב כמה סיפורים מזקני החסידים בענינים המבוארים ב„קונטרס התפלה" שבמשך שנת תר"ס נלמד ברבים במאות מקומות במדינה ובחוץ למדינה.

באותה שיחה, התעכב הרבי נ"ע על מנהג החסידים לנגן בשעת התפלה, פעם בניגון שמחה, פעם בניגון מרירות, פעם בניגון של רצוא, פעם בניגון של שוב, פעם בניגון של כלות הנפש ופעם בניגון של אהבה בתענוגים, וכל הניגונים האלה מנוגנים בהתלהבות החב"דית המיושבת, בדבקות וגעגועים לנעלה.

השירה בתפלה החלה במשה רבנו. כתוב [81] „אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת", שירה זו שר משה רבנו יחד עם בני ישראל, ואילו בשעת התפלה שר משה לעצמו. משה רבנו היה חב"די. משה הנו הדרגה של חכמה, שלימות החכמה היא על ידי בינה ודעת הכלולות בחכמה, והן משלימות את החכמה. האותיות ו"ד שהן המילוי של האות י' משלימות אות זו. י' זהו חכמה. משה רבנו שמדריגתו היא חכמה דאצילות במילואה — הנו חב"די, וחב"די שר ומנגן בשעת התפלה.

---

79) שם, עמוד 121.
80) שם, עמוד 122.
81) שמות טו, א.

הרבי — רבנו הזקן — יסד את דרכי החסידות על בסיס נאמן. נגינה בכלל ובשעת התפלה בפרט, היא אחת מדרכי החסידים.

החסידים רבי משה ווילנקר ורבי פנחס רייזעס, מתלמידי ה„חדר״ים [82] הראשונים של רבנו הזקן, סיפרו שעוד בתחילה לאחר הבחינה בלימודים, שלחם רבנו הזקן אל משה זלמן איש השדה (פלדמן) שילמד אותם ניגונים.

משה זלמן היה יהודי בשנותיו האמצעיות, יהודי למדן, עסק בחסידות והיה שתקן גדול, ומנגן חזק. בימים הנוראים ובימים טובים היה בעל התפלה אצל הרבי, וברוב ימי הקיץ היה לוקח ספר בידו יוצא אל מחוץ לעיר אל בין השדות ללמוד ולנגן. נגינתו היתה שם דבר בכל הסביבה. כן היתה מפורסמת הנהגתו באהבה השדה, ומשום כך כינוהו בשם משה זלמן איש השדה (פלדמן).

פעם אחת — מספרים החסידים רבי משה ווילנקר ורבי פנחס רייזעס — נכנס הרבי אל בית המדרש הקטן, בו ישבו הם ועוד מספר אברכים ולמדו, התישב ליד השולחן, נשען על ידיו הקדושות ושקע בדבקות במשך זמן. כשהתעורר מדבקותו, למד בעל פה המשנה הבאה [83]:

„במה בהמה יוצאה ובמה אינה יוצאה״ — זמן התפלה הנו ה„שבת״ של יום החול. „במה בהמה יוצאה״ — על ידי איזו עבודה בתפלה אפשר להוציא את הנפש הבהמית. דרגות שונות בנפש הבהמית: גמל, נאקה, חמור, סוס, וכלפי כל דרגה סדר עבודה מיוחד. ברם העבודה הכללית היא „שכל בעלי השיר יוצאים ונמשכים בשיר״. שיר פירושו טבעת המקשרת את החבל. יוצאים בשיר ונמשכים בשיר זהו רצוא ושוב. השיר והזמרה בשעת התפלה יש בהם משום סגולה עצמית להוציא את הנפש הבהמית ולברר את הטוב וכן לעורר את הכוונה הפנימית״.

ב„תורה״ זו קבע הרבי בקרב החסידים את העבודה שבלב, עורר בהם את כח הנגינה ומסר לחסידים את הכח שקול הנגינה יעורר את הכוונה [84].

מג. אבי, הרבי נ״ע, צוה להכריז שיכינו את עצמם לשיר את ניגונו של רבנו הזקן בן ארבעת הבבות בהתאם למה שדובר שניגון מרומם ומקשר, ביחוד ניגון המכוון כנגד ארבע אותיות שם הוי׳ וכנגד ארבעה העולמות אצילות־בריאה־יצירה־עשיה הפרטיים וכנגד ארבעה העולמות אצילות־בריאה־יצירה־עשיה הכלליים.

הסבא הרבי ה„צמח צדק״ אמר על ניגון זה: כל האומר שמועה בשם אומרו יראה כאילו בעל השמועה עומד כנגדו [85].

אבי ורבי — הרבי מהר״ש — אמר בשעה ששרים את ניגונו של רבנו הזקן בן ארבעת הבבות, זמן מוכשר אז לתשובה, שכן עת רצון אז למעלה, וחסידים יודעים מה פירוש עת רצון, ועל אף שדרגות שונות בזמני עת רצון, הרי הצד השוה שבהן שהשעה היא שעת עת רצון.

אבי הרבי נ״ע החל לשיר את ניגונו של רבנו הזקן בן ארבעת הבבות וכל הנוכחים ליוהו בהתלהבות והתעוררות רבה נעדרת חיצונית, כל אחד היה מכונס ועסוק בעניני עצמו, בעבר, בהוה ובעתיד שלו. ה„ואל״ הגדול הפך למצב רוח של „ונתנה תוקף״ ביום כיפור [86].

מד. פעם ביקר החסיד רבי הלל מפאריטש [87] במחוזי העיירות בבאלאקאוו — באוקראינה — ושם דר החסיד ר׳ שמעון מבישנקוביץ׳ שהיה איש פשוט לפי ערך. בהיות רבי הלל בחדרו, שמע קול נגינה ויצא לחוץ ונמשך אחרי קול הנגינה לשדה שם מצא את ר׳ שמעון כשהוא עומד בשדה קוצר שחת ומנגן לעצמו איזה ניגון שהיה ידוע בין החסידים שאדמו״ר האמצעי היה מתפלל בניגון זה בהתעוררות גדולה. נענה רבי הלל ואמר למנין מלוויו: ראו ושמעו מה פעל ניגון זה על יהודי פשוט זה. הנה״י קצר שחת ואילו החב״ד והחג״ת היו היכן שצריכים להיות [88].

מה. פעם אחת באה קבוצת יהודים מליטא אל ה„צמח צדק״. כשנכנסו ל„יחידות״, אמרו לרבי ה„צמח צדק״: רוצים אנו להתקרב, אבל יש לנו מניעות ועיכובים, שכן יש לנו קושיות. ועונה להם ה„צמח צדק״: שאלו. ושאלו: הם ראו חסיד גדול שבכה בשמחת תורה וניגן בתשעה באב והם אינם מבינים דרך כזו.

---

82) אדמו״ר הזקן יסד מחלקות מיוחדות לתלמידיו לפי ערכם וקראם בשם חדרים: חדר א׳, חדר ב׳, וחדר ג׳.
83) שבת פרק ה. משנה א.
84) ספר השיחות ה׳תש״ב עמוד 133 ואילך. קונטרס מאמרים ער״ה תמוז תש״ב עמודים 7—8.
85) ירושלמי קידושין א, ז. ראה לעיל אות ג׳, ח׳. וראה לקוטי דיבורים חלק ד. עמוד תשסב ואילך.
86) ספר השיחות ה׳תש״ב עמוד 138.
87) ראה לעיל הערה 46.
88) ספר השיחות ה׳תש״ג עמוד 16.

שקע הרבי ה„צמח צדק" במחשבות וענה להם: אצל חסיד הניגון אינו שמחה והבכיה איננה עצבות. הבכיה היא מרירות. שמחת תורה כשהוא נזכר על התגלות אור התורה ביום זה ואיך שהתורה שמחה בו וכשהוא מתבונן בריחוקו מה', הוא בא לידי מרירות; תשעה באב בעת החורבן, כשרואה שנת־קיים החורבן, הנה בכל עצב יהיה מותר ומאמין בקיום יעודי הגאולה ומשום כך הוא מנגן, שהניגון הוא בבחינת להתענג על ה'[89].

מו. ענין הניגון צריך תיקון וחיזוק. בזמנים שעברו היה יהודי מתפלל ומנגן ניגון בתוך התפלה, ובמילא היה מתנגן לו גם אחרי התפלה...

היסוד הפנימי של דרכי החסידות וקליטת אור החסידות הוא עבודת התפלה. נגינה היא החיצוניות של דרכי החסידות... הפנימיות של חיצוניות זו היא הכניסה בדרך של קירוב להיכל עדין יותר.

בעלי בתים ובעלי עסקים חסידיים היו רותחים בניגונים חסידיים. כל אחד מהחסידים, ובאיזה סוג אנושי שהיה, היתה לו עריבות מיוחדת בניגון. הניגון מצא חן בעיניו וכשהיה שר אותו היתה השירה מנתקת אותו מנחיתותו ומעלה אותו ממצבו החילוני[90].

מז. ניגון חסידי הוא ענין עיקרי.

...צריכים להתלמד לנגן ניגון חסידי, לנגן הניגון כמו שהוא בלי סלסולי חזנות, שכן, הסיפורים החסידיים והניגונים החסידיים העמידו בעזה"י, דורי דורות של חסידים בעלי עבודה[91].

מח. רבי הלל מפאריטש[92] צוה לנגן בשולחנו בכל שבת קודש שלשה ניגונים, כל אחד שלש פעמים ובימי חג — חמשה ניגונים, כל אחד שלש פעמים. את כל אחד מהאברכים מחונכיו היה מקרב בסיפור ובאימרה ספיציפית לאותו אברך, לאחר מכן שרו ניגון, ובמילא היתה האימרה נחדרת ונדבקת עם הניגון הראשון ולאחר מכן היתה נארגת בתוך תוכו של האברך עם החזרה השניה של הניגון[93].

89) שם עמוד 41.
90) שם עמוד 58.
91) שם עמוד 77.
92) ראה לעיל הערה 46.
93) שם עמוד 80.

מט. ...הסבא ה„צמח צדק", אמר — בסעודת יום השני דחג השבועות שנת תר"י: „ניגון מכוון פותח שער מיחידה לחי' ומחי' לגר"ן".

חמש הדרגות שבנשמה: נפש, רוח, נשמה, חי' ויחידה, מחולקות בשתי קבוצות כלליות: מקיפים ופנימים. יחידה וחי' — מקיפים; נפש, רוח ונשמה — פנימיים...

נגינה היא בבחינת משרת לעונג ורצון ומשום כך ניגון מכוון פותח שער מיחידה לחי' ומחי' לרנ"ן, ועניגה של פתיחת השער הוא גילויים של אורות מקיפים בכחות פנימים... (ראה שם בארוכה).

ניגון מכוון האמור הכוונה לניגון של רבי: ניגון שהרבי בעצמו חיבר או שהרבי בחר בו. שלש דרגות בניגונים: א) ניגון מכוון. ב) ניגון המביע משהו, וכמו שאצל החסידים הראשונים היו: ניגון התשובה, ניגון ההתבוננות, ניגון אהבת רעים וכדו־מה. ג) ניגון שוטה שאינו מביע שום דבר ואינו מכוון לשום דבר[94]

נ. שלשה אופנים בהתקשרות חסיד לרבי, וכל אופן הוא התקשרות מיוחדת לדרגה מיוחדת של הרבי. כששומעים סיפור מעשה מהרב[95], להיותו הוראת דבר, הרי הוא מקושר אל כח המעשה של הרב. כששומעים תורה הרי הוא מקושר אל כח הדיבור ובאמירת ניגון הרי הוא מקושר אל המחש־בה.

כל האמור הוא רק בנר"ן, כללות ההתקשרות של חסיד לרבי היא רק במדריגות נר"ן של הרבי. וכפי שמתבאר כאן, שניגון מכוון פותח השער של כחות מקיפים לפנימיים אצל המנגן, מובן, שניגון כזה פועל התקשרות נעלה יותר מאשר במדריגות נר"ן של הרבי. והרי זה כשהוא — מנגן הניגון המכוון — מצייר במחשבתו איך שמע את הניגון מהרבי, ומתעמק במחשבתו בכללות מעמדו ומצבו אז. וכשמנגנים ניגון מכוון תוך התעוררות פנימית, ההתקשרות של חסידים לרבי אז היא בכחות המקי־פים של הרבי.

כללות הענין, מדוע פועלת נגינה התקשרות כזו, הרי זה מפני שבנגינה ישנן תנועות וכל תנועה מולידה חום, וחום הוא כלי לחיות...[96].

94) שם עמוד 98.
95) להעיר ממ"ש לעיל אות י'.
96) שם עמוד 98.

נא. רבנו הזקן בשנות נשיאותו הראשונות היה אומר מאמרים קצרים.

...בזמן מסויים עבר רבנו הזקן דרך שקלוב. ידעו כבר אז בשקלוב שרבנו הזקן הנו גאון עצום, וגאוני שקלוב שאלו את רבנו הזקן שאלותיהם. הרבי לא ענה לאף אחד, והחליטו לכנס אסיפה רבה בבית המדרש הקר ולהזמין את הרבי, שיאמר תורה ויתרץ את שאלותיהם. הרבי קבל את ההזמנה.

רבנו הזקן הגיע לבית המדרש, עלה על הבימה ואמר: האם אומר תורה כדי לתרץ קושיותיכם? — אומר ניגון... המשנה אומרת [97] „כל בעלי השיר יוצאין בשיר — נשמות ומלאכים יוצאין בשיר ונמשכין בשיר, ההעלאה וההמשכה שלהן היא על ידי שיר וניגון*[97]. ורבנו הזקן ניגן ניגון בדבקות גדולה. בבית המדרש הושלך הס, כל הנוכחים היו שקועים בעמקי מחשבותיהם, כך שלשעה לא הרגישו היכן הם נמצאים.

ובשעה שרבנו הזקן שר, נפתרו אצל גאוני שקלוב כל קושיותיהם ושאלותיהם. הרבי בניגון הדביקות שלו פתח את צנורות מעינות החכמה ופעל פתיחה בכלי המוח וכלי השכל של גאוני שקלוב...

חסידי שקלוב הכתירו ניגון זה בשם „ניגון מתן תורה" [98].

נב. החסיד רבי ישראל דובער מוועליזש היה ממקושרי הרבי מוהר"ש. הוא היה מהמפורסמים בעדת החסידים, בר דעת בנגלה ובחסידות ועסק בעבודת התפלה.

הרי"ד נ"ע סיפר לי שבשנת תרל"ח כשהיה ב„יחידות" אצל הרבי מוהר"ש כתב בפתקתו, שאף שהוא מתייגע על הבנת ענין והוא מבין אותו היטב, אבל זהו בלי עונג. ענה לו הרבי מוהר"ש:

— יגיעה אינה מסירה טמטום המוח, העצה לך היא נגינה בתפלה [99].

נג. ...אותיות הנגינה הן אותיות העליה, המעלות לדרגה נעלית יותר ובהתכללות, הן מגלות את הנסתר הנעלם בעומק רוממות הנפש, שלשעה אין הוא בגלוי. הוא אז חלק מהנפש. על ידי אותיות הנגינה מתרומם האדם ונכלל ברום המעלות של היכלי אור וגילוי, וקוי האור דוחים לשעה את כל הלא הטוב, ומעוררים בו את הטוב הפנימי והנעלם שהוא בהיר וצח, ולשעה שוררת בו התגברות הצורה על החומר.

...בהאמור נבין בבהירות יתר תשובתו של הסבא הרבי מוהר"ש לחסיד רבי ישראל דובער, שיגיעה אינה מסירה טמטום המוח, והעצה לך היא נגינה בתפלה, שכן נגינה היא משרת העונג והרצון, ואותיות הנגינה מגלים את הנסתר הנעלם, והנסתר הנעלם שבכל יהודי הוא כולו טוב [100].

נד. דובר [101] שניגון מכוון היינו: ניגון שהרבי עצמו חיברו, או בחר בו הן בבחירה פרטית, כלומר, שבניגון זה התפלל הרבי בחול או בשבת ומועד, והן בבחירה כללית שהרבי שר ניגון זה או מצווה לשוררו בשעת התוועדות.

כדי להבין ניגון מכוון, צריכים ללמוד את החסידות של אותו רבי ואז אפשר להבין את התוכן והנושא הפנימי של הניגון, שאז משתלבים בניגון וישנה הרשות לקוות, שאותיות הניגון יכולות לפעול אותן הפעולות של דחיית הלא טוב והתגלות הנסתר הנעלם מה שאותיות הנגינה צריכות לפעול. לעומת זאת כשלא לומדים חסידות אין לאדם אף סיכוי שאכן אותיות הנגינה תפעלנה, — מכל מקום ניגון־התעוררות וניגון־תשובה יכולות ואכן פועלות על כל אדם ותמיד [102].

נה. פעם היו קוראים לניגונים בשמות: ניגון התשובה, ניגון אהבת רעים, ניגון היחידות [103] — יש והיו קוראים לו ניגון היחידות ויש אשר קראו לו ניגון המחול [104].

נו. ה„צמח צדק" חיבר כמה ניגונים, לימודו היה בקול וניגון, ולפעמים היה מפסיק באמצע לימודו או כתיבתו דא"ת או שאלות־ותשובות ומנגן איזה ניגון.

הסבא הרבי מוהר"ש סיפר, שמקול ניגונו של ה„צמח צדק" היה יודע במה הוא עסוק באותה שעה [105].

---

97) שם נא, ב.
97*) ראה לקו"ת ד"ה מזמור שיר חנוכת (הראשון).
98) ספר השיחות ה'תש"ג עמוד 111.
99) שם עמוד 108.
100) שם עמוד 114.
101) ראה לעיל אות מט.
102) שם עמוד 115.
103) כשהחסיד יצא מהיכל רבו אחר „יחידות" היו חבריו החסידים לוקחים אותו במחול ומרקדים ומנגנים עמו.
104) שם עמוד 122.
105) לת „היום יום", יום י"ג סיון, ע' סא.

נז. עשרה ניגונים[106] — מהם תנועות בלבד — מיוחסים לרבנו הזקן שהוא בעצמו חיברם.

הניגונים המיוחסים לרבנו האמצעי, כלומר שנתחברו בזמנו והיו מנגנים אותם לפניו, אבל לא שהוא חיברם, והיתה אצלו, קבוצת אברכים מנגנים — ידועה בשם „מקהלתו של הרבי האמצעי" — ונחלקה לשתי פלוגות: בעלי שיר — בפה, ובעלי זמרה — בכלים שונים[107].

נח. אבי, הרבי מוהרש"ב, אמר פעם לאחד שהיה שר ניגון בקול רם בשעת התוועדות:

— צריך להיות קול דממה דקה; כששוררת דממה אז במילא — דקה...

בפורים תרע"ב במענטאן סיפר אבי, שאביו, הרבי מוהר"ש, אמר פעם בהתוועדות שישנם שלשה סוגים בניגונים: ניגון חזני, ניגון של תפלה וניגון חסידי. אדות ניגון חזני לא מדברים כלל...

ההבדל בין ניגון של תפלה לניגון חסידי הוא: ניגון של תפלה בא מתוך הכוונה, ניגון חסידי מביאה את הכוונה — התעוררות בלב[108].

נט. הרבי ה„צמח צדק" היה בעל כשרונות מלידה — ועבד על עצמו לבטל אצלו את חוש הנגינה[109] שכן בילדותו היה בעל מנגן גדול. משששמע תנועה — של ניגון — היה קולט אותה תוך רגעים ובפנימיות. בחכמת הנגינה ישנו גם ענין ה„שיר", כתיבת שירים, שפעם מחברים שיר לפי אופן הנגינה ולפעמים מחברים ניגון לפי אופן השיר, והרבי ה„צמח צדק" היה בעל כשרון גדול גם בכך.

הדבר הנוסף שהיה בו, הרי זה חוש ההסתכלות בהדרת הטבע, שבמשך זמן לחם כדי לשרש מתוכו חוש זה.

ביחס לחוש הנגינה התחרט לאחר מכן הרבי ה„צמח צדק" על שביטל אותו מעצמו. ומעשה שהיה כך היה:

פעם אחת באה קבוצה של חסידים ותבעו מרבנו הזקן: אין אנו מבינים את התניא.

הרבי ה„צמח צדק" — מספר הסיפור — התבטא בהמשך סיפורו: אני לא הבנתי את קושיותם, אבל רבנו הזקן ענה להם:

חצי דבר לא „לוקחים", כדי להבין תניא צריכים לנגינה.

משששמעתי כך — המשיך ה„צמח צדק" — התחרטתי על שביטלתי אצלי את חוש הנגינה, ומאז הנהיג רבנו הזקן בחסידים את ענין הנגינה.

וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א (נ"ע): כמה ניגונים נשכחו, ואילו אותם הניגונים שלא נשכחו יש לתקן אותם משגיאות וטעויות. לתקן את הניגון לא צריכים, שכן ישנם כאלה שאומרים שלפי חוקי הנגינה יוצא כך או כך... ובכן לתקן לא צריכים, צריכים לקבל ולא לתקן, אבל את השגיאות והטעויות צריכים לתקן[110].

ס. הרבי ה„צמח צדק" אמר: כהנים ברעותא דלבא ולוים לארמאה קלא[111]. לעתיד לבוא הרי יהיה — והכהנים הלוים[112], שמדריגות הכהנים והלוים תהייינה בהתערבות, כלומר, שהרעותא דלבא תהיה בלארמאה קלא והלארמאה קלא יעורר את הרעותא דליבא.

הסבא, רבנו הזקן, לא רצה שחסידים יהיו למפלגה, כי אם דרך לכל אחד, ורצה להכין אותם לגילוי שלעתיד, ומשום כך תיקן ענין הנגינה, שהלארמאה קלא והרעותא דליבא יהיו יחד, ודבר זה ישנו בניגון חסידי של להב־שלהבת[113].

סא. אין אומן בלא כלים[114]. בכלי האומנות של חסידות מנו שלשה דברים: מתינות, דעת והעמקה והרגשה. לפעמים צירפו גם נגינה[115].

סב. טעמו של דבר מדוע לא הכניס רבנו הזקן „זמירות" בסידור[116], אמר ה„צמח צדק", הוא שרבנו הזקן חשב שידברו בחסידות ליד שולחן של שבת, והסבא, הרבי מוהר"ש, אמר, שיאמרו ניגון ואבי, הרבי מוהרש"ב תיווך את שני העניינים.

...בשנת תרע"ט — באחת מסעודות שבת — דיבר אבי הרבי מוהרש"ב מענין הניגון, שהוא ע"ד

---

106) ראה לעיל אות ב', ח'.
107) לוח „היום יום", יום כ"ה תשרי, עמוד צט.
108) ספר השיחות ה'תש"ד עמוד 17.
109) כנראה שלא לבטלו מהתמדתו בלימוד.
110) שם עמוד 92.
111) ראה בזהר ח"ב רנ"ט ע"ב, ח"ג ל"ט ע"ב, קע"ז ע"ב.
112) עי' בתניא פ"נ עפ"י לקוטי תורה מהאריז"ל.
113) ספר השיחות ה'תש"ד עמוד 93.
114) ראה פרי מגדים לאו"ח בהקדמה הראשונה. במדרש תמורה איתא: אין חרש עצים בלא קרדום.
115) ספר השיחות ה'תש"ד עמוד 93.
116) סידור נוסח התפלה שתיקן אדמו"ר הזקן.

קול מעורר הכוונה[117]. כוונה היא ענין התורה, וצריכה הרי להיות הכוונה, ואילו הקול מעורר הכוונה, לא שהקול יוצא את הכוונה, כי אם הניגון מביא את החסידות אל תוך הלב.

בהזדמנות אחרת אמר אבי הרבי מוהרש"ב: כשמנגנים ניגון עצמו מדבר[118].

סג. אצל הסבא הרבי מוהר"ש היו ניגונים מיוחדים לכל דבר[119], כשהיה מחליף מבגדי חול לבגדי שבת או מבגדי שבת לבגדי חול, לכל אחד היה ניגון מיוחד, והניגון היה משתי תנועות. כשהיה נכנס לראות הדלקת הנרות ערב שבת קודש מהרבנית היה גם כן בניגון.

כמו כן אבי הרבי מוהרש"ב כשהיה מחליף בערב שבת קודש כובע החול לכובע של שבת ויום טוב — שטריימיל — היה מנגן או ניגון מיוחד[120].

סד. ניגנו הניגון הידוע של רבי מיכל'ע מזלוצ'ב[121] שהיה מנגנו לפני הבעש"ט נ"ע וצוה כ"ק אדמו"ר שליט"א (נ"ע) לנגנו עוד הפעם ואחר כך אמר:

איתא[122] אמר דוד לפני הקב"ה, אגורה באהלך עולמים, יאמרו בשמי שירים ותשבחות ויהיו שפתותי דובבות בקבר.

קיים הפרש בין דיבור לניגון. דיבור הוא משרת למוחין ומדות ובכלל לכחות ואילו ניגון הוא משרת למחשבה ולמחשבת השכל, כלומר הנפש. בכלל הנה דיבור הוא גילוי הרצון וניגון גילוי העונג[123].

אף שאין הדבר מוחלט בחסידות*[123], מה נעלה יותר, אם רצון מכריח עונג או שעונג מכריח רצון, אבל בהשערת הנפש נשמע שעונג נעלה יותר. מקומו של הרצון הוא בנר"ן ואילו עונג — בחי' יחידה, — במילא מובן, שהענין של שפתותיו דובבות בקבר הוא בניגון יותר מאשר בדיבור.

ניגנו כעת את הניגון האמור, ואפשר להתדבק בשניהם: ברבי מיכל'ע מזלוצ'ב ובבעש"ט נ"ע — אלא שלשם כך צריך שיהיה הכח ליכולת להתדבק[124].

סה. בליובאוויטש היו חסידים, שהיו מביאים תמיד ניגונים חדשים. בתחלה היה ר' איסר ינובסקי, אח"כ ר' מענדל ינובסקי; ר' אהרן ור' משה חריטונוב היו מחברים ניגונים בעצמם[125].

סו. פעם אחת אמר אבי הרבי מוהרש"ב: בדרך כלל ניגון הוא המשכת המוחין במדות והעלאת המדות במוחין[126].

סז. ישנה גבהות בגשמיות וגבהות ברוחניות. גבהות בגשמיות היא כשנעמדים בארשין[127] גבוה יותר, נמצאים גבוה יותר.

גם בניגון ישנה גבהות גשמית וגבהות רוחנית, שזהו בכלל ההפרש בין ניגוני העולם לבין ניגוני חב"ד. הגבהות בניגון דעלמא משמעה קול גבוה, בהתאם לכללי הנגינה, אבל זהו גבהות בגשמיות.

הגבהות בניגון חסידי משמעה, לא קול גבוה, שמגבירים את הקול, כי אם — מה שעמוק יותר, רחב יותר[128].

סח. כ"ק אדמו"ר שליט"א (נ"ע) אמר לאחד המסובים לנגן „ניגון של מתן תורה", שיתבטא בו מה שניתן אז ומה שקבלו.

בשבועות הרי היה מתן תורתנו וקבלת התורה, שני הענינים. ואם לא יכולים לספר מה שנתנו אז ומה שקבלו — יספר זאת הניגון...[129].

סט. „קול מעורר הכוונה"[130] מובא בהקשר לתפלה, שלפני התפלה ההתבוננות היא בהשגה והבנה בהתרחבות באריכות ובכל הפרטים, ואילו בשעת התפלה ההתבוננות היא ב„בכן" של ההשגה וההבנה של ההתבוננות שלפני התפלה.

ברם, אפשר הדבר שהוא יסיק ויבין את ה„בכן" של ההשגה ויחסר לו העונג מההשגה האלקית. ולשם כך בא ה„קול מעורר לכוונה", הוא מעורר

---

117) ראה לעיל אות ד', כח.
118) ספר השיחות ה'תש"ד עמוד 94.
119) ראה לעיל אות ט.
120) שם, עמוד 95.
121) ניגון כ"ב שבספרנו חלק א.
122) ירושלמי ברכות פ"ב ה"א ומדרש תהלים פ"א בשינוי לשון קצת.
123) ראה לעיל אות מט, נג.
123*) ד"ה לך לך, כי ידעתיו המשך תרס"ו. תקצו, דרשו ה' בהמצאו, רדע"ת.
124) ספר השיחות ה'תש"ד עמוד 105.
125) שם, עמוד 120.
126) שם.
127) שם של מדה במדינת רוסיה.
128) שם.
129) שם עמוד 128.
130) ראה לעיל אות ד, כח, סב.

את העונג. קול אינו מחדש השגות, הוא גם אינו מרחיב בהבנה, כי אם מעורר את העונג, זהו מה שרבנו הזקן אומר על הקול שאינו אלא כמזכיר, הוא מזכיר ומעורר את העונג, — וצריכים לנגן ניגון כזה שיעורר את העונג [131].

ע. כ"ק אדמו"ר שליט"א (נ"ע) צוה לקבוצת המנגנים לנגן, באמרו: „ניחוח" [132] שתיכנס לפעולה... ושרו ניגונים רציניים, ואמר הרבי: הרי מת קרב זמן שמחת בית השואבה, ויש לנגן ניגון שמח [133].

עא. ניגון תופס מקום חשוב ביותר בחסידות, עד כדי כך שלרבי האמצעי היתה „מקהלה".

ניגון הוא דיבור [134], בדיבור גופא זהו דיבור פנימי, ההפרש בין דיבור לניגון הוא כמו ע"ד אותיות הכתב והציור.

אותיות הכתב מובנות דוקא למי שיודע ומבין אותם, ובאם אינו מבין הרי שאין לו כלום, ואילו ציור רואים הכל.

כך ישנה מעלה באותיות לגבי ציור, שבאותיות גם אם הן שלא כסדרן יכול להיות הענין של נוטריקון וצירופים ע"ד ע' פנים לתורה, ואילו בציור, אם מהפכים את הציור — אז הוא לא כלום.

אלא שהניגון צריך להחדיר אותו, אף שישנם ניגונים שאינם תואמים לכללי החזקנות, מכל מקום כשהניגון חודר אותו הרי זה טוב... [135].

עב. עבודת היום — שמחת תורה — היא שירה וריקוד.

ענין השירה ביום שמחת תורה הוא, שידע האדם, שעליו להתעלות, גם ה„טובים" הטובים ביותר צריכים להתעלות [136].

עג. ...זיעה של מצוה, וע"ד הריקוד בשמחת תורה, אין הכוונה לשמחת יו"ט עצמה כמבואר בשו"ע, כי אם הריקוד בשמחת יו"ט.

וכמו שאמר רבי אייזיל מהומיל [137]: אני חייתי את חיי בהשגה, רבי הלל [138] חי את חייו בניגון, בריקוד.

כידוע שרבי הלל [139] חיבר ניגונים, ושרו אותם לפני אמירת מאמר חסידות, שלש־חמש פעמים כל ניגון, ולעת זקנותו שהיה חלש ולא היה בכחו לרקוד אמר רבי הלל לנכדו: פיניע, רקוד אתה עבורי...

וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א (נ"ע): יש ענין של חיים ויש ענין של להגיע ל„שיא" החיים... [140].

עד. תפלה אין משמעה לנגן, תפלה אין משמעה לבכות, בשעת התפלה צריכים לנגן ניגון, בשעת התפלה צריכים לבכות...

אמרו פעם שקול מעורר הכוונה [114] פירושו, שהכוונה מעוררת את הקול.

כפי הכוונה בתפלה, כך הקול, כך הניגון שמתנגן... [142].

עה. כ"ק אדמו"ר שליט"א (נ"ע) צוה לנגן ואמר:

ניגון פנימי; שיחדיר את הפנימיות, אין הדבר צריך להיות ניכר בחיצוניות, זה צריך לחדור את הפנימיות [143].

עו. הדוד רז"א [144] נ"ע שאל את אחיו, אבי הרבי מוהרש"ב בשמחת תורה תרנ"ג:

מדוע נחשבת הנגינה בתפלה לאחת מדרכי החסידות?

אבי, הרבי מוהרש"ב ענה:

— נגינה היא מעמד הנפש המתבטא בניגון. ישנו ניגון הבא מתוך הגעגועים שהמנגן מתגעגע, ישנם ניגוני תקוה וניגוני התמרמרות, וכך ישנם ניגונים שונים המתארים מעמד הנפש של המנגן.

חסידים מנגנים בשעת התפלה, כי קול מעורר הכוונה [145], כדי להבין ענין פנימי — יש צורך בנגינה, וכשענין מסויים מתקבל אצל החסיד בשעת התפלה — מתנגן לו אז [146].

---

131) שם.
132) שם חברת המנגנים אצל כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע. „ניחוח" — ר"ת: ניגוני חסידי חב"ד.
133) ספר השיחות ה'תש"ה עמוד 40.
134) ראה לעיל אות יח, סד.
135) שם עמוד 53.
136) שם עמודים 58—59.
137) ראה לעיל הערה 39.
138) ראה לעיל הערה 46.
139) ראה שם.
140) ספר השיחות ה'תש"ה עמוד 93.
141) ראה לעיל אות ד. כח. סב. סט.
142) שם, עמוד 114.
143) משיחת ליל א' דחג הסכות תש"ו.
144) ראה לעיל הערה 55.
145) ראה לעיל אות ד. כח. סב. סט.
146) משיחת יום א' דחג הסכות תש"ו.

עז. אצל חסידים, מגלה הניגון לא רק את מהלך הנפש של המנגן, כי אם גם מעורר את המנגן לעבודה שעליו לעבוד בה...[147].

עח. אבי הרבי מוהרש"ב אמר פעם:

קול מעורר הכוונה[148]. חסידי רבנו הזקן, רבנו האמצעי, הרבי ה"צמח צדק" היה להם ניגון מיוחד לכל ענין של עבודת החסידות והחסידים, ניגון של התעוררות לפני ואחרי שמיעת חסידות, לפני "יחידות" ואחרי "יחידות"...

בניגון שחסידים היו מנגנים לפני "יחידות" נשמע ונרגש באיזה רגש ובאיזו תקוה הולכים ל"יחידות", ובניגון של אחרי "יחידות" נשמע ונרגש שמחת נפשו של החסיד מההוראות שקבל ב"יחידות" שתבאנה לו פעולה בעבודה[149].

עט. החסיד רבי גרשון דוב[150] סיפר, ששמע מהחסידים הראשונים של רבנו הזקן, שנתקרבו לחסידות על ידי התפלה בנגינה, הניגונים החסידיים פעלו עליהם, וסיים הרג"ד: הנני מתמרמר על זה שאינני מנגן והנני חושב זאת לעונש[151].

פ. אבי, הרבי מוהרש"ב, אמר: לכל מנעול מפתח מיוחד, ואילו בידיו של אומן ישנו מפתח כללי בו באפשרותו לפתוח על המנעולים, וזהו ענין הנגינה...[152].

פא. אצל אבי הרבי מוהרש"ב קרה, שבאמצע כתיבת דא"ח[153] שהיה כותב כשהוא לבוש רק בכיפה, היה מפסיק, מניח מטפחת על הכתב, לובש הכובע ומנגן[154] בדביקות. ופעם אחת אמר: זהו בגלל ה"הנחה" של הענין[154].

פב. שאלו פעם את רבנו הזקן, מדוע מנגנים חסידים בשעת התפלה, וענה: בתפלה צריך להיות שהמתפלל ייבכה מהענינים, שיתעורר, ואכן כשהענינים כובשים את האדם או מתנגן.

וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א (נ"ע): צריכים לנגן ניגון ש"יכבוש". אין מן הצורך לצעוק כשמנגנים ניגון, זהו קול כסיל, כי אם לנגן ניגון פנימי, ש"יכבוש"[155].

פג. רבנו הזקן בשובו ממזריטש לויטבסק, ובו־צותו "לקחת" את האברכים הלומדים, ניגן בפניהם ניגון. כידוע היו לרבנו הזקן עשרה ניגונים[156], ובניגון האמור שניגן בפני האברכים הביא אותם לידי דביקות והם כלו כנר, ואז האיר בהם אור התורה, ונפתרו כל שאלותיהם וקושיותיהם...[157].

פד. כשחזר רבנו הזקן בפעם הראשונה ממזריטש לויטבסק, היה ותהום כל העיר. כששאלוהו מה "לקח" במזריטש, ענה: במזריטש נודעו לו שלשה ענינים: מהו הקב"ה, מי הם בני ישראל — ישראל אורייתא וקוב"ה חד, ומהו ניגון.

בחג הפסח הראשון לבואו ממזריטש, שר וניגן הרבה בסדר השני.

ניגנו כמה ניגונים חב"דיים מקובלים, ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א (נ"ע):

— בניגונים אלה משתקף ה"אני" החסידי[158].

פה. ברצותו לקרב גם אנשים פשוטים, המציא רבנו הזקן את ענין הניגון, שעל ידי הניגונים יתגלה שרש נשמתם[159].

רבנו הזקן הרי היה חכמה דאצילות, וחיבר עשרה ניגונים המסודרים על פי חכמה דאצילות[160].

בחג הפסח הראשון אחרי שרבנו הזקן חזר ממזריטש, התאספו בביתו בשעת הסדר השני כל למדני וגאוני העיר, ורבנו הזקן שר ניגונים על־ידם האיר בכל אחד מהם את שרש נשמתו.

וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א (נ"א): זה מובנו של ניגון חסידי, שבידו לעורר את גילוי הנשמה[161].

---

147) משיחת יום ג' דחג הסכות תש"ו.
148) ראה לעיל אות ד. כח. סב. סט. עד.
149) משיחת יום ב' דחג הסכות תש"ו.
150) הרה"ח ר' גרשון דוב מעיר פאהאר, מצעירי חסידי אדמו"ר הצ"צ, אח"כ ממקושרי אדמו"ר מוהר"ש ואדמו"ר מוהרש"ב.
151) משיחת ליל ש"ק נח תש"ו.
152) שם.
153) דא"ח ר"ת: דברי אלקים חיים, אשר בשם זה נקראת תורת החב"ד.
154) משיחת ליל ש"ק נח תש"ו.
155) משיחת י"ט כסלו תש"ו.
156) ראה לעיל אות ב.ח.נד.
157) משיחת פורים תש"ו.
158) משיחת סדר ראשון של חג הפסח תש"ו.
159) עי' לעיל אות נג.
160) ראה לעיל אות ב.ח.נז.
161) משיחת יום א' בחג הפסח תש"ו.

פו. עיקר החסידות הוא „להרגיש" את הענין. להרגיש כמה חיות גלום בניגון חסידי, כמה חיות גלום באימרה חסידית [162].

פז. שמעתי מאבי, הרבי מוהרש"ב, מה ששמע מהסבא, הרבי מוהר"ש, בשם הרבי ה„צמח צדק", שרבנו הזקן אמר לנכדו הרב"ש [163]: החייתני, במה שהאזנת לטעמי הנגינה ולימדת אותם.

— היו לו לרבנו הזקן טעמי נגינה מיוחדים לכל אחד מחלקי קריאת התורה [164], לא היו דומים טעמי הנגינה של כל התורה לטעמי הנגינה של אז ישיר, וטעמי הנגינה של עשרת הדברות בפרשת יתרו לא היו דומים לטעמי הנגינה של עשרת הדברות במשנה תורה. —

ב„למען תספר באזני בנך ובן בנך" — המשיך רבנו הזקן לומר לרב"ש — לא מתכוונים רק לנכד, כי אם עד סוף כל הדורות, רק זאת שבעל פה הרי אפשר למסור זאת רק לנכד, או לבן הנכד, והייתי מאד רוצה שהניגונים ששמעת אצלי, שזהו כמו שמלכות דאצילות שרה, ינגנו עד סוף כל הדורות.

אחרי כל כך הרבה יסורים ומנגדים, מהם סבל רבנו הזקן, והמנגדים שבעולם הזה אינם בערך למנגדים שהיו לו מצד שרשי הקליפות, הרי רצונו של רבנו הזקן שכל הכוונות שכיוון והניגונים שניגן וסידר, ינגנו אותם עד סוף כל הדורות, והיכן שיהודי יהיה ובכל מצב שיימצא, יעוררו הניגון לתשובה... [165].

פח. הרבי ה„צמח צדק" היה מתוועד עם חסידים בחיי רבנו הזקן ובחיי הרבי האמצעי.

סדר ההתוועדויות היה, שהיה מתחיל בסיפור ומסביר את ה„בכן" של הסיפור, איך שזה צריך לפעול בכחות חב"ד, חג"ת, נה"י [166], ואילו קבלת עול מלכות שמים על האדם לרכוש בכחות עצמו.

הרבי ה„צמח צדק" אמר, שעל סיפור לפעול בעניינים האמורים, ואם אין זה פועל, הרי זה בא מאחד משלשה הטעמים: א) מפני שהשומע אינו מבין, ב) אינו רוצה להבין, ג) מפני שהמקבל הוא כלי מאוס. הסבא — הכוונה לרבנו הזקן — היה הרי טוב עין, והוא העניק את הכח לרחוץ את הכלי המאוס, וזהו על ידי — ניגון [167].

פט. אבי, הרבי מוהרש"ב, סיפר, כשגילו לרבנו הזקן במזריטש, מי הוא, החל לפעול, והתגלה בנגינה.

אבי אמר אז שישנם שלשה אופנים בניגונים: ניגון שמנגנים בשעת התפלה, ניגון המביא לתפלה וניגון היוצא את המתפלל [168].

צ. רבנו הזקן לפני היותו במזריטש, בהיותו עדיין ילד קטן, היה מנגן גדול. הוא היה מנגן הניגונים שהיה שומע מפי האורחים, העוברים ושבים שהיו שוהים בבית אביו רבי ברוך, שהיו מחבורת הצדיקים הנסתרים, שלוחי הבעל שם טוב...

רבנו הזקן בילדותו אהב מאד את השדה. כשהיה יוצא מה„חדר" בו למד, לא היה הולך הביתה, אלא יוצא לשדה ושם ממשיך ללמוד...

ובהיותו בשדה הנה לעתים קרובות היה משתפך בנגינה. יש לנגן ויש להשתפך בנגינה, רבנו הזקן אמר שפנימיות הנפש יכולה להשתפך בנגינה.

בשנת תרנ"ד, בשעת התוועדות, אמר אבי הרבי מוהרש"ב, שמלאו מאה שנה מאז אמר רבנו הזקן: בכחו של ניגון להוציא את האדם מהבוץ העמוק ביותר [169].

צא. בסדר השתלשלות החסידות — מאז שנתיסדה על ידי רבנו הזקן — תופסת הנגינה מקום חשוב ביותר. כשרבנו הזקן בא בפעם הראשונה ממזריטש, החל מיד בניגונים. רבנו הזקן היה מנגן נפלא, לא רק שידע את כללי הנגינה, הוא גם ידע את „ענין" הנגינה [170].

צב. בילדותו של הרבי ה„צמח צדק" שאל את סבו רבנו הזקן — מה הוא יהודי? ורבנו הזקן ענה לו: יהודי הוא שיכול לגלות שורש נשמתו.

...ענין החסידות הוא שאדם יכיר את עצמו ויעבוד עם עצמו, לא רק לקנות מדות טובות, כשהכוונה היא לא רק מדות טובות כפי שהן על פי דיני התורה, כי אם מדות טובות כפי שהן על פי חסידות. אכן זה די טוב, אבל אין זה עדיין בחינת חסיד, —

---

162) משיחת שבת תוהמ"ם תש"ו.
163) ראה לעיל הערה 56.
164) ראה לקוטי דיבורים כ"ה שבט תרצ"ו.
165) משיחת ליל ששי"ם תש"ו.
166) חב"ד חג"ת נה"י, הם הספירות למעלה ודוגמתם בנפש האדם ועי' בס' התניא פ"ג, אגה"ק סט"ו.
167) משיחת ליל שש"פ תש"ו.
168) משיחת ליל א' דחג השבועות תש"ו.
169) משיחת יום א' דחג השבועות תש"ו.
170) משיחת יב תמוז תש"ו.

עבודתו של חסיד היא להכיר את ה„אני", וזה בא על ידי ניגון. הניגון מראה לו היכן הוא נמצא, איך והיכן הוא יכול להיות, שכל זה בא על ידי התגלות העצם, שזהו על ידי נגינה. ניגון הוא התגלות העצם[171] — עצם הנשמה„ ניגון הוא פתח ושער שעל ידו אפשר להגיע להיכן שצריכים להיות. נגינה — אין הכוונה רק לשיר, הכוונה בנגינה היא „להשתפך בנגינה", שהתגלות העצם „משתפך" בניגון.

בנגינה ישנם ניגונים של שמחה, ניגונים של מרירות, ששניהן, שמחה ומרירות, יש להן זמנים ידועים וקבועים, כל אחת בזמנה, אבל בכלל ענין הנגינה הוא — התגלות העצם[172].

צג. אילו ידעו את דרכי החסידים, היו יודעים, שניגון אין לנגן במהירות. ניגון אין הכוונה לצעוק בקול גבוה, ניגון זהו חיות. חסידים מלפנים היו מנגנים בשעת התוועדות, וזה „כבש" אותם לגמרי. לאחר מכן היו יוצאים בריקוד, לא סתם ריקוד, כי אם ניגון בבחינת מוחין, עם כל כחות הנפש, הרגלים היו מורמות מעצמן. ניגון הוא הכנה לעבודה, אין זו עדיין עבודה, כי אם הכנה לעבודה אמיתית[173].

צד. היו צריכים ללמוד הניגונים העתיקים. כל ניגון הוא יקר, לבד זאת מה שהם מעוררים וכרונות, הנה כל ניגון הוא יקר מצד עצמו, במיוחד לגבי אלה העוסקים בעבודת התפלה[174].

צה. כ"ק אדמו"ר שליט"א (נ"ע) צווה לנגן את הניגון של ד' בבות מאדמו"ר הזקן ולאחר מכן אמר:

ניגונו של רבנו הזקן הוא בבחינת „יחידות", אחרי „יחידות" צריכים לקחת קצת משקה ולשיר ניגון שמח[175].

צו. שלש בבות בניגון. הניגון שלפני התפלה, הניגון בשעת התפלה והניגון אחרי התפלה. שלשה אלה הם אותו ניגון. אלה הם הגעגועים שלפני התפלה, הגעגועים בשעת התפלה והגעגועים אחרי התפלה[176].

צז. בהתוועדות חסידית היו מאחלים אחד לשני, עונג במאמר החסידות, כמו שיש עונג בניגון חסידי, הנוקב ויורד ו„כובש" את האדם[177].

צח. כשמנגנים ניגונו של רבנו הזקן — הניגון בן הד' בבות — זה מעורר למעלה התגלות הנשמה של הרבי, כפי שזכינו לשמוע מאבי הרבי מוהרש"ב, כשהרבי ה„צמח צדק„ היה מנגן ניגון זה במסיבת חסידים, היה כל אחד מהחסידים הנוכחים, מסתכל לצדדיו, אם אין הרבי — רבנו הזקן — עומד לידו[178].

צט. ניגון למעלה מדיבור[179], בניגון מתבטאת העצמיות, ואז מרגישים את הפנימיות והעצמיות של דיבור.

זהו, כפי שדובר פעם[180], טעמו של דבר מדוע חסידים מנגנים בשעת התפלה. ישנו ניגון לפני התפלה וניגון בשעת התפלה. הניגון שלפני התפלה הוא בבחינת הכנה לשרש את מה שלא צריך להיות בשעת התפלה.

צריכים לומר ניגון, לא כדי ש„יכבוש" את הזולת, כי אם ש„יכבוש" את עצמו.

אחר כך צווה כ"ק אדמו"ר שליט"א (נ"ע) לשיר ניגון, ואמר: צריכים לנגן ניגון פנימי. חב"ד תובעת פנימיות בכל, ריקוד — פנימי, ניגון — פנימי[181].

ק. כ"ק אדמו"ר שליט"א (נ"ע) בקש לנגן הניגון של ד' בבות של רבנו הזקן ולפני זה בתור הכנה ינגנו ניגון של אבי הרבי מוהרש"ב[182].

קא. צריכים ראשית דבר לומר את לשון הרב, ולכן שינגנו ניגונו של אבי, הרבי מוהרש"ב — וניגנו הניגון הידוע בשם: „הניגון הרוסטובי" המיוחס לרבי מוהרש"ב[183]. —

---

171) ראה לעיל אות נג. פה.
172) משיחת יב תמוז תש"ו.
173) שם.
174) משיחת ש"ק בראשית תש"ז.
175) משיחת ל"ג בעומר תש"ז.

176) משיחת ליל א' דחג השבועות תש"ז.
177) לקוטי דיבורים חלק ג. עמוד תצב.
178) שם עמוד 1000.
179) ראה לעיל אות יח.סד.עא.
180) ראה לעיל אות עו. פ"ב.
181) משיחת יט כסלו תש"ח.
182) משיחת פורים תש"ח.
183) ניגון מד שבספרנו חלק א.

לאחר מכן בקש כ"ק אדמו"ר שליט"א (נ"ע) לנגן ההניגון הידוע בשם: „הבינוני" [184] ולא יכלו המסובים לזכור את הניגון.

ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א (נ"ע): קשה להיות בינוני [185], אבל לנגן את „הבינוני" לא צריך להיות קשה [186].

קב. מרשימות כ"ק אדמו"ר שליט"א (נ"ע), אדות שמעון המדקדק [187].

...[188] החסידים אוהבי נגינה המה ומנגנים ניגונים מיוחדים למקרים שונים, ניגוני תפלה וניגוני לימוד, ניגוני סעודה וניגוני התוועדות. ועל הרוב הנה הניגונים מתאימים לאותם הענינים ועושים רושם על השומע, וביחוד השלשה ניגונים שעשו עלי רושם אדיר והם: שיר ההתועדות, הנקרא בלשונם הניגון דאהבת אחים, שיר ההתבוננות ונקרא ניגון התשובה, שיר היחידות [189] ונקרא ניגון המקדש.

את הניגון דאהבת אחים, שמעתי ראשונה בעיר וויטבסק והוא בחמש בבות, כולן כאילו מחבקות, מנשקות ומלפפות בנעימות עליזה ועליצות הנפש, מבבא לבבא מתרומם הגילה ואתה עמה התרגשות הנפש.

ניגון התשובה הוא של שלש בבות. בבא קמא הוא קול מעורר הפשטת הגשמיות והתרכזות המחשבה, בבא שניה, קול מעורר במוסר כליות בהתמרמרות עצומה ובבא שלישית — קול מעורר חרטה, תחנוני רחמים, געגועי ניחום וקירוב בבקשה לבבית.

ניגון היחידות הוא של חמש בבות. שתי בבות ראשונות בקול מתון ממושך, מעוררות התבוננות והתעמקות. בבא שלישית ורביעית מביעה תודה ותקוה בקול רך ובטוח, ובבא החמישית מבעת אומץ הרוח בקול עליז ומתרגש המעורר תנועת רגל והגבהת הידים לפי דפיקות הרגלים, כפי תנועת הניגון [190].

---

184) ניגון מו שבספרנו חלק א.

185) הכוונה על מדריגת הבינוני המבואר בספר פי"ב ועוד.

186) משיחת יום א' דחג הפסח תש"ח.

187) שמעון המדקדק היה אחד מראשי ה„משכילים" האדוקים, שנסע בשליחות מיוחדת למקומות החסידים והתחפש עצמו כאחד מהם, בכדי לחקור מעשיהם ומנהגיהם של החסידים והיה בזמן נשיאות אדמו"ר הצ"צ. ראה אדותו בלקוטי דיבורים חג הפסח תש"ג ע' עז. וראה „ספר התולדות אדמו"ר הזקן" עמוד קנח ואילך.

188) המספר הוא שמעון המדקדק, בהדו"ח שמסר לפני חבריו המשכילים.

189) ראה לעיל הערה 103.

190) ראה לעיל אות נה.

הקדמה לתוי הנגינה

ב"ה

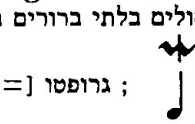
הקדמה לתוי הנגינה

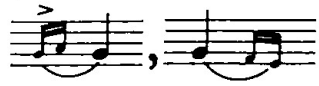
תוי הנגינה נרשמו ע"י כותב שורות אלה והמלחין איתן אביצור בזמנים שונים וללא תאום מוקדם ביניהם[1]. לרושמים לא היתה יד בבחירת הניגונים או מבצעיהם. מרבית הניגונים נרשמו עפ"י הקלטות שמסר העורך ר' שמואל זלמנוב ז"ל לרושמים, ויתרם — עפ"י תקליטים מסחריים. מר אביצור רשם שמונים ושלשה ניגונים לפי מיטב כשרונו והבנתו כמלחין המצוי אצל נגינת עדות ישראל. שאר הניגונים, חמישים ושנים במספר, רשמתי אני הח"מ.

על דעת העורך, ובשל אופיו המיוחד של הספר, נסיתי למצוא את שביל הזהב בין הרישום המדעי השואף לדיוק מירבי, לבין הרישום הסכימטי, אשר לדעת רבים מתאים לשמושו של הקהל הרחב. בדרך כלל נהגתי עפ"י העקרונות שהדריכוני ברישום הלחנים לספרו של משה אטיאש[2]. אולם ריבוי הסוגים המוסיקליים — החל מניגוני ריקוד וכלה בניגוני תפילה — ורצונו של העורך ז"ל ברישום „קל־קריאה ככל האפשר, אשר לא יפגע ברוח הנגינה החסידית־החב"דית", לא השאירו מקום לכתיבה שיטתית אחידה. לכן, ברישום הלחנים „הפשוטים" (ניגוני שמחה ורקוד וניגונים בסגנון ה„מרש") נטיתי קמעה לכוון הרישום הסכימתי[3]. וברישום הניגונים המסולסלים ובעלי המקצב החופשי — לכוון הדיוק המדעי. מכאן, למשל, העדרם של הסלסולים והגליסנדו מרוב ניגוני הריקוד, ורישומם המלא והמדוייק בניגוני התפילה.

רישום הגובה

בכל הניגונים נמנעתי מדקדוקים אתנו־מוסיקולוגיים כרישום הויברטו לסוגיו, רישום המרוחים הקטנים מחצי טון (מיקרו־טונים), וכמו כן ציון הגובה האבסולוטי. אבל מצאתי לנכון לציין מציאותם של צלילים בעלי גובה בלתי מגדר ע"י הסימן: .

גליסנדו שבין שני צלילים וכן גליסנדו על צליל אחד לגובה בלתי מגדר, נרשמו באמצעות הסימן ללא ציון נוסף (ר' ניגונים ריב עמ' 2 ו־רנח עמ' 49). גליסנדו על צליל בודד, אשר טווח גלישתו ברור, נרשם עם תו נוסף בסוגרים אחרי הסימן הנ"ל לציון הגובה אליו גלש (ניגון רכ) .

סלסולים בלתי ברורים בגובהם נרשמו מעל לתוים כדלקמן: מורדנט עליון ; מורדנט תחתון ; גרופטו [=זרקא] . עטורים בעלי גובה מגדר ומקצב ברור נרשמו בתוים רגילים. עטורים בעלי גובה מגדר ומקצב בלתי ברור נרשמו בתוים קטנים קשורים בקשת לתו המעוטר .

רישום המשקל, המקצב ויחידת המיפעם.

מתוך המגמה להקל על הקורא ככל האפשר, השתדלתי לרשום את הניגונים במשקלים קבועים. סטיות חדות מהמשקל הקבוע (או האופיני־המצוי) של הניגון, נרשמו בשני אופנים: **א.** בתוך סוגרים — כגון — זאת כאשר החריגה מהמשקל המצוי נראתה כנובעת

---

1) כך אירע שניגון אחד נרשם פעמים בשתי גירסאות שונות (ניגונים שכב, שכג).

2) אטיאש, משה, קנסיונרו יהודי־ספרדי, ירושלים, 1972, עמ' 269—270.

3) ברוח כתיבת התוים לאנתולוגיה אוצר החסידות, 101 ניגוני ריקוד חסידיים, בעריכת אנדרה היידו ויעקב מזור, ירושלים, תשל"ד (הוצ' המכון הישראלי למוסיקה דתית).

מהארכת צלילים, קיצורם, הוספת הפסקות או העלמתן (תופעה אופינית לבצוע סולני של ניגונים המושרים ברגיל ע״י הצבור). ב. ללא סוגרים — כאשר השנויים מהותיים ומשתמע מהם כי לניגון משקל משתנה.

לסטיות קלות — מיקרו־ריתמיות — לא ניתן ביטוי ברישום המשקל. כך, למשל, בניגון רלט, שמשקלו $\frac{4}{4}$, רשמתי

במקום

ובמקרים אחרים השתמשתי בסימני הפרמטה באופן דומה גם מעל הפסקות,סימני נשימה וקוי תיבות (וראה על כך להלן).

ברישום המקצב חתרתי, לרוב, לדיוק מירבי — אולם לא על חשבון בהירות בתאור המשקל. לשון אחר, במקום רישום מדעי מסובך המציג בדיקנות את יחסי האורכים של הצלילים כפי שהם בהקלטה, ולפעמים עד כדי טשטוש המשקל האופיני והעלמתו מעין הקורא המצוי, העדפתי את הרשום הפשוט לתאור המשקל והמקצבים להם „התכוון״ המבצע; ועל השנויים המיקרו־רתמיים רמזתי באמצעות הפרמטה (כנזכר לעיל) וע״י המונחים המקובלים לציון שנויי הטמפו (כגון rubato ,accel.,rit.). כך, למשל, במקום הרשום המדויק, הקשה לקריאה

רשמתי

ממגמה זו סטיתי בניגוני התפילה הבלתי ממושקלים (ניגונים רלה, רמה ו־רמו) ובקטעי ניגונים הדומים להם באופים הרתמי (ניגונים ריג, רכ, רנח ו־רסב) אל טכניקת הרשום המדעי, כדי להדגיש במקומות הדרושים העדרם של מקצבים פשוטים ויחסי אורכים מקובלים.

יחידת המפעם נרשמה בהתאמה לאופיו הרתמי של הניגון. ניגונים ממושקלים עם טמפו יציב נרשמו, כמובן, עם יחידת מפעם אחת ויחידה. בראש הניגונים, אשר להם שנויי טמפו קלים, רשמתי את תחומי הטמפו מן האטי ביותר אל המהיר ביותר[4] (כגון ♩ = 92 – 108, בניגון רלח ו־ ♩ = 69 – 84 בניגון רלט) ובגוף הניגון — רק את החריגות מתחום הטמפו הנ״ל.

הציון sempre accel. הבא אחרי ציון־תחום־טמפו כלשהו (כבניגון רסג), פרושו האצה מדרגת ומתמדת מן הטמפו האטי אל המהיר.

שנויי טמפו חדים צויינו, לפי הצורך, הן ע״י יחידות מפעם והן ע״י תחומי־טמפו (כבניגון ריב).

בניגונים עם שנויי טמפו תכופים ומרובים, שחלקם חוזרים במדויק או בקירוב, השתמשתי לנוחיות הקורא ב־Tempo I ו־II וכו׳, לציון החזרה על תחומי טמפו שונים. באלה השתמשתי גם לציון החזרות שבקירוב, ובלבד שהיחס שבין תחומי הטמפו השונים נשמר בעקביות (ניגונים ריג, רלה, רנה).

לציון יחידת מפעם בלתי יציבה — מעין sempre rubato — השתמשתי בסימן ♩ ~ לפני המספר המטרונומי. כך ♩ ~ 120 מציין רובטו תמידי סביב הטמפו ♩ = 120 (ניגון

4) כפי שנהגנו בפרסום האנתולוגיה החסידית הנ״ל.

רנח), ו־ 52 – 44 ♩ פירושו רובטו תמידי הנע בתוך התחום הנ״ל.

כבר עמדתי לעיל על דרך השמוש בסימן הפרמטה 𝄐 . על כך אוסיף כי כאשר הוא נרשם מעל לתו או הפסק, ערכו כמקובל ביצירות אמנותיות. רשומו בסוגרים (𝄐) פירושו ספק הארכה ספק רובטו במסגרת הטמפו הנתון. רשומו מעל לסימן נשימה 𝄐 או מעל לקו התיבה, משמעו הפסקה קצרה — ספק נשימה ארוכה.

כמו כן השתמשתי בסימן 𝄐 לציון נשימה קצרה בין הצלילים, ובסימן ⌒ מעל לתו לציון צליל ארוך במקצת מן הרשום. דוגמאות לכל הנ״ל ראה בניגון רפה.

סימני ההתק

המגמה להקל על הקורא המצוי הביאתני לרשום את הניגונים שלא בגובה האבסולוטי, ועם מספר מועט של סימני התק. בניגונים בעלי טונליות ברורה — מג׳ור, מינור טבעי והרמוני, שטייגר אהבה רבה (הקרוי ,,פריגיש״ בפי החזנים) והסולם הדורי־אוקראיני — נרשמו הסימנים ליד המפתח. בשלשה ניגונים — רנח, רעט, שכא — נרשמו הסימנים בגוף הניגון בגלל אי־בהירות או דו־משמעות טונלית. הסולמות המינוריים נרשמו לרוב על רה או לה. המג׳ורים — על דו או פה, וה,,פריגיש״ — על מי.

אחתום דברי בהבעת תקוה כי דרך הבינים שנקטתי תיטב בעיני החוקר ואיש המקצוע כמעבירת אינפורמציה מהימנה.

כן אקוה כי הצלחתי לכוון לדעת העורך ז״ל, בנסיוני להעביר באמצעות תוי הנגינה, הסלסולים וסימני הגליסנדו משהו מגישתם של החסידים ל,,קנייטשן״ ול,,אנחות״ שבמוסיקה, ויותר מקורטוב מרוח הנגינה החב״דית.

יעקב מזור, ד׳ בניסן תשל״ט

רשימת הניגונים לפי הרושמים

א. ניגוני א. אביצור

ריא, ריד, רטו, רטז, ריז, ריח, ריט;
רכב, רכג, רכד, רכו, רכח, רכט, רל;
רלב, רלג, רלד;
רמב, רמג, רמד, רמו, רמט;
רנא, רנב, רנג, רנד, רנז, רנט, רס;
רסא, רסד, רסו, רסח, רסט, רע;
רעא, רעב, רעג, רעד, רעה, רעו;
רפד, רפו, רפז, רפח, רפט, רצ;
רצא, רצב, רצג, רצד, רצה, רצו, רצח, ש;
שא, שב, שג, שד, שט, שי;
שיא, שטו, שטז, שיז, שיח, שכ;
שכב, שכג, שכד, שכו, שכח, שכט, של;
שלה, שלו, שלז, שלח, שמ;
שמא, שמד, שמה, שמו, שמז.

ב. ניגוני י. מזור

ריב, ריג, רך;
רכא, רכה, רכז;
רלא, רלה, רלו, רלח, רלט, רמ;
רמא, רמה, רמו, רמח, רנ;
רנה, רנו, רנח;
רסב, רסג, רסה, רסז;
רעו, רעח, רעט, רפ;
רפא, רפב, רפג, רפה;
רצו;
שה, שו, שז, שח;
שיב, שיג, שיד, שיט;
שכא, שכג, שכז;
שלא, שלב, שלג, שלד, שלט;
שמב, שמג.

מפתח הנגונים בארכיון הפונוטיקה הלאומית

רוב הניגונים שבכרך הזה נרשמו עפ"י הקלטותיו של העורך ז"ל. מעוטם נרשמו, לפי דרישתו, עפ"י תקליט „ניחוח" ותקליט חב"די נוסף בשם „ניגוני שלום". חלקו הגדול של אוסף ההקלטות של העורך נמסר לפונוטיקה אשר בבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, נרשם וקוטלג בין אוספיה.

לגבי מספר ניגונים אשר הקלטתם לא נמצאה באוסף הנ"ל לא נודע אם נרשמו עפ"י תקליט או מפי חסיד.

ברשימה שלפנינו יופיע מספר ההקלטה בפונוטיקה, עם הקידומת Y או Yc, מול מספרו העברי של הניגון. מספרים בסוגרים מציינים הקלטה של הניגון מאוסף זלמנוב שלא שמשה את הרושמים בעבודתם ואשר מציגה וארינט שונה מן הרשום. כן יופיעו ברשימה הניגונים שנרשמו עפ"י התקליטים אף שאינם בהקלטות הפונוטיקה. הסימון „ניחוח" ומספר לסיני אחריו יציינו מספר התקליט בסדרת תקליטי „ניחוח". „שלום" — יבוא לציון התקליט „ניגוני שלום". אחרי ציון התקליט יבוא ציון הצד ומספרו הסידורי של הניגון בתקליט.

ריא — ניחו"ח וו, ב, 1
ריב — Yc 1043/20
ריג — Yc 1044/10
ריד — Yc 1042/6
ריו — Yc 1042/20
ריז — Yc 1024/10
ריז — Yc 1042/8
ריח — Yc 1042/4
ריט — Yc 1042/2 (Yc 1044/14)
רכ — Yc 1044/5
רכא — Yc 1044/6
רכב — ניחוח, V, א, 1
רכג — ניחוח III, א, 1
רכה — Yc 1044/3
רכז — Yc 1044/22
רכח — ניחוח VI, א, 1
רכט — ניחוח II, א 1
רל — Yc 1042/16
רלא — „שלום", א, 5
רלב — Yc 1043/9
רלג — Yc 1042/21
רלד — Yc 1042/19
רלה — Y 1837/13
רלו — Y 1837/6
רלו — Yc 1044/17
רלח — Y 1837/7
רלט — Y 1837/9
רמ — שלום, א, 2
רמא — Yc 1044/16
רמב — ניחוח VI, ב, 10
רמג — ניחוח III, א, 4
רמד — ניחוח V, ב, 13
רמה — Y 1837/12
רמו — Y 1837/11=Y 1944/2
רמז — ניחוח, ב, 7
רמח — Y 1837/8
רנא — Y 1837/1=Y 1995/2
רנב — Yc 1042/12
רנג — Yc 1042/5
רנה — Yc 1044/9
רנו — Yc 1044/19
רנז — ניחוח, V, א, 2
רנח — Yc 1044/8
רנט — Yc 1042/13
רנא — Yc 1043/11
רנב — Yc 1043/16
רנג — Yc 1043/13
רנד — Yc 1042/11
רנה — Yc 1044/21
רנח — Yc 1043/8
רנט — Yc 1042/1
רע — Yc 1042/14
רעא — Yc 1042/17
רעב — Yc 1042/22
רעג — Yc 1043/5
רעד — Yc 1043/6
רעה — Yc 1043/7
רעו — Yc 1043/10
רעז — Yc 1043/12
רעח — Yc 1043/18
רעט — Yc 1043/26
רפ — Yc 1044/15
רפא — Yc 1044/26
רפב — Yc 1044/27
רפג — Yc 1044/29
רפד — Yc 1043/3
רפה — שלום, ב, 8
רפו — ניחוח, IV, א, 2
רפז — ניחוח, IV, ב, 3
רפח — ניחוח, VI, ב, 8
רצה — ניחוח, IV, א, 5
רצז — Yc 1044/2
שב — ניחוח, IV, ב, 2
שה — שלום, א, 4
שו — Yc 1044/11 (Yc 1044/24)
שז — שלום, ב, 10
שח — Yc 1044/23
שי — Y 1837/2 = Y 1995/3
שיא — Yc 1042/3
שיב — Yc 1044/12
שיג — ניחוח, VII, א, 1
שטו — ניחוח, II, א, 3
שיז — ניחוח, V, א, 8
שיח — 20, Yc 1044/18
שיט — Yc 1043/25
שכ — ניחוח, VI, ב, 9
שכא — Yc 1044/1 (Yc 1043/19)
שכב — Yc 1043/1
שכג — Yc 1044/13
שכה — ניחוח, VII, ב, 9
שכו — Yc 1042/15
שכז — Yc 1044/4
שכח — Yc 1042/9
שכט — Yc 1042/18
של — Yc 1043/4
שלא — Yc 1044/25
שלב — Yc 1043/15
שלג — Yc 1043/17
שלד — שלום, ב, 11
שלה — ניחוח, IV, א, 3
שלו — ניחוח V, א, 7
שלז — ניחוח, I, ב, 6
שלט — Yc 1043/14
שמ — Yc 1042/7
שמא — Yc 1043/2
שמב — Yc 1043/21
שמג — Yc 1043/22
שמד — ניחוח, IV, ב, 1
שמה — ניחוח, VII, א, 6

מפתח הניגונים

עם ביאורים והערות אדות מקורו ומהותו של כל ניגון, וכצירוף כמה קטעים משיחותיהם של כ״ק אדמו״ר יוסף יצחק זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע שניאורסאהן מליובאוויטש, ולהבחלחה״ה כ״ק אדמו״ר מנחם מענדל שליט״א מליובאוויטש ביחס לניגונים האלה. (הערה: מפני סבות טכניות לא עלה בידינו לברר פרטים על חלק מהניגונים וכמו״כ מפי מי נרשמו — ידוע לנו כי כו״כ ניגונים נרשמו מהתקליט „ניגוני שלום״ שהו״ל הרה״ח הת׳ וכו׳ ר׳ שמשון חריטונוב כנ.י., שהם ניגוני אביו הרה״ח וכו׳ ר׳ שלום חריטונוב מניקאלאייב אלא שמכיון שלא זוהו כבר לא נזכרו הפרטים האלו במפתח הניגונים — ואתם הסליחה. ניגונים אלה הם בעיקר בחלק „ניגוני התועדות״ או „ניגוני שמחה״. כמו״כ הוכנסו כמה מהניגונים לא במחלקותיהם המדוייקות — מסבות טכניות).

מחלקה ראשונה

(ריא)

ניגוני חב״ד מכוונים, ז״א: פרי יצירתם של הרביים נשיאי חב״ד שחיברו בעצמם, והיו רגילים לשורר אותם בעת דבקותם בתפלה או בזמנים מיוחדים.

ניגון ריא

קול דודי דופק — לכ״ק רבינו הגדול נ״ע.

אחד מעשרת הניגונים שכ״ק אדמו״ר הזקן נ״ע, בעל התניא והשו״ע, חיברם בעצמו.

התוים לניגון הזה אמנם כבר נדפסו בכרך הראשון של ספר הניגונים (ניגון ה), אך כאן נרשמו בנוסחא אחרת בתוספת כמה בבות, וגם עם המלים של הפסוק „קול דודי דופק פתחי לי אחותי רעיתי יונתי תמתי״ (שה״ש ה, ב).

נוסחא זו נמסרה מפי אנ״ש שיצאו מאחורי מסך הברזל אחרי ההו״ל של הכרך הראשון הנ״ל, וכך שמעוה מפי החסיד ר׳ אלחנן דוב מרוזוב (שכידוע לימדו כ״ק אדמו״ר מוהרש״ב נ״ע במיוחד את עשרת הניגונים של כ״ק אדמו״ר הזקן נ״ע), וממקורות מוסמכים אחרים, וכך גם נהוג לזמרו בהתועדויות כ״ק אדמו״ר שליט״א בעתים מזומנות — בזמני התעוררות.

ניגון זה בנוסחא זו הופיע בתקליט ניח״ח מס׳ 2 צד ב׳ ניגון מס׳ 1 ע״י קבוצת מנגנים מאברכי אנ״ש, ומשם נרשמו תוי הניגון.

לפי נוסחא זו הניגון מושלם יותר, וגם שמו „קול דודי דופק״ מדוייק יותר, שהרי שרים את הניגון עם המלים האלה, ואילו לפי הנוסחא בכרך הראשון, הניגון הזה הוא ללא מלים בכלל, וע״כ השם „קול דודי דופק״ איננו מתבטא שם בניגון באופן בולט.

ניגון זה מושר בהתעוררות ובהתלהבות גדולה, וכמה פעמים ברציפות.

כדאי להעתיק כאן מהכרך הראשון קטע משיחת כ״ק אדמו״ר מוהריי״צ נ״ע בשמח״ת תרפ״ט:

בניגון „קול דודי דופק״ מנקה — סקראבעט — הרבי את הנשמה, הוא מסיר סירכא.

מהתנועה האחרונה ניכר, כמו שאומרים, אתה רואה — אני צודק. הוד כ״ק אדמו״ר האמצעי אמר, שאביו — אדמו״ר הזקן — הי׳ ביכלתו להיכנס לתוך קרביו של חסיד ולשרש, בחסידות או בניגון, את הלא־טוב. הוא — החסיד — אומר, מה אתה רוצה ממני, ואומרים לו בניגון זה: הבבא הראשונה — הוי׳ אלקים אמת הוא אלקים חיים, ואמת הוי׳ לעולם. הבבא השני׳ — למה ירדה הנשמה בגוף; וההמשך — כי נתאוה הקב״ה להיות לו דירה בתחתונים. הבבא השלישית, — מה שהנשמות אומרות, — הכוונה מתבצעת רק על ידינו, וההמשך — הרגש המקבל בהמשכה זו.

כ״ק אדמו״ר ציוה לנגן ניגון זה כמה פעמים ובכל פעם ביאר הכוונה של הניגון ע״ד הנ״ל, רק במלים שונות, וציוה לתפוס הניגון היטב עם הענין הפנימי שבו, ולנגנו בזמני התועדות אנ״ש ויפעול הרבה.

מחלקה שניה

ניגוני חב"ד מסורתיים.

(ריב—רטז)

כוללת ניגונים שלפי המסורה מיוחסים לתלמידי ראשי אבות החסידות הכללית, מורנו הבעל שם טוב והמגיד ממזריטש נ"ע, אשר נתקבלו אצל חסידי חב"ד ורגילים לשיר אותם בזמנים שונים, כמז"כ כו־ללת מחלקה זו ניגונים שמחבריהם היו מגדולי החסידים המפורסמים בעדת חסידי חב"ד. ניגונים אלה תופסים חשיבות מיוחדת בין ניגוני חב"ד, הן מפאת מחבריהם והן בסגנונם ובתופנם.

ניגון ריב

מיוחס להרה"ק ר' אלימלך מליז'ענסק (ה„נועם אלימלך") נ"ע.

מנגינה מרתקת לב ומוח הנותנת ביטוי לכיסופי הנשמה לדבקותה באלקים חיים, מיוחסת להרה"ק הרבי ר' אלימלך מליז'ענסק זצ"ל תלמידו של המגיד הגדול ממזריטש הרבי ר' דוב בר נ"ע.

נרשם מפי ר' שמרי' פלדמן מכפר חב"ד שבנו ר' שלום שמע את הניגון מפי הרב טווערסקי מדעב־ווער [בנו של הרבי מהורנוסטייפאלא (מילוואקי)], נכדו של הרה"ק מטשערקאס נ"ע.

ניגון ריג

אנה אמצאך מיוחס להרה"ק הר' לוי יצחק מברדיצ'וב (ה„קדושת לוי") נ"ע.

ניגון זה המיוחס להרה"ק הרבי ר' לוי יצחק מברדיצ'וב נ"ע, מיוסד על הנושא „אנה אלך מרוחך" וגו'. בשיר זה מתבטא המושג ש„אין דבר חוץ ממנו" ושהכל (כל הבריאה וכל המתרחש) הוא אלקות, ובלשון הזהר הק' והקבלה „לית אתר פנוי מיני'" (אין מקום פנוי ממנו) בין למעלה (בעולמות העליונים) בין למטה (בעולם התחתון) בין לטוב ובין ח"ו להיפך הכל הוא הבורא ית', ומכיון שכך, היות שזה הבורא ית' — הוא טוב, [כנאמר, מפי עליון לא תצא הרעות, (איכה ג, לח) אעפ"י שנדמה שזה ח"ו ההיפך, כמוסבר באריכה בספרי חסידות חב"ד].

ניגון זה שרו בליובאוויטש, והוא מוזכר ב„ספר השיחות — תורת שלום" (מכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע), בשיחת שמח"ת תרס"ז (ע' 71)

„...מה ששרו אתמול את הניגון דו, דו (שבליל שלפניו ש"ת נגנו לפניו את הניגון של הרה"ק ר' לוי"צ מברדיצ'וב המתחיל אנה אמצאך כו')..." בחוגים שונים מכונה ניגון זה בשם דוד'עלע — ע"ש ריבוי הפעמים דו ששרים וחוזרים ושרים.

ניגון זה נרשם מפי ר' שניאור זלמן הלוי לוין מכפר חב"ד, ששמעו מחסידי חב"ד בנעוועל.

ניגון ריד

ניגון הגדול (או הארוך) לר' הלל מפאריטש נ"ע.

מנגינה רבת בבות מיוחסת להרב החסיד המפורסם הרב ר' הלל מפאריטש זצ"ל אב"ד בעיר בוברויסק, בעהמח"ס פלח הרימון ועוד, מתל־מידיו המובהקים של כ"ק אדמו"ר האמצעי נ"ע וכ"ק אדמו"ר הצ"צ נ"ע, שהי' גם מגנן נפלא. אחד מדרכי ואופני חינוכו — את האברכים הצעי־רים, ששלחו אליו האדמו"רים הנ"ל לחנכם בדרכי החסידות — הי' ללמדם ניגונים חסידיים, ואיך לנגנם בהרגש הלב. רב הי' כחו של ר' הלל בנגינה. ניגוני הר' הלל מפאריטש מצטיינים בביטוים חריפים של עמקות המחשבה, כשהיא אחוזה וקשורה בהתרגשות והתפעלות הלב. במנגינה זו באה לידי ביטוי עריכת חשבון נפש נוקב של חסיד המתעמק במחשבתו בתוך תפלתו על מטרת ירידת נשמתו למטה שהיא ירידה צורך עלי'.

ניגון זה נרשם מפי ר' אלי' ריבקין מכפר חב"ד כפי שקיבלו מסבו הרה"ח ר' מנחם צבי ריבקין ז"ל רב בקובלין ומנצ'סטר ומהרב ר' יצחק דובאוו.

ניגון רטו

ניגון מיוחס לר' הלל מפאריטש נ"ע.

ניגון זה מיוחס להרב החסיד ר' הלל מפאריטש נ"ע. (ראה הסבר לניגון ריד). נרשם מפי ר' אלי' ריבקין מכפר חב"ד.

ניגון רטז

ניגון ישן — מיוחס לר' שלמה צ'אשינקר נ"ע.

ניגון זה מכונה בשם „ניגון של יחידות".

כשחסיד חב"די מתכונן להכנס לרבו ל„יחי־דות" לגלות לפניו מכאובי נפשו הרוחניים, ולבקש מהרבי עצה ותושי' בדרכי עבודת ה' — הרי כהכנה לזה מיטהר ומתקדש ועורך חשבון נפש נוקב ממעמדו ומצבו הרוחני ומתעורר מנקודת לבו

לתשובה, לצאת מחילוניותו היום־יומית ולהתרומם לחיים רוחניים עילאיים. תוך כדי התעמקות המח־שבה בענינים אלה מתפרץ מלבו ניגון רגשי הנותן ביטוי למצב נפשו. ניגון כזה נקרא בפי החסידים „ניגון של יחידות".

הניגון הנרשם כאן מיוחס להחסיד הנודע ר' שלמה צ'אשניקר, מהחסידים המפורסמים בדורות הקודמים שהי' נוהג לשיר את הניגון הזה בינו לבין עצמו לפני כניסתו ל„יחידות" לרבו.

נרשם מפי ר' אלי' ריבקין מכפר חב"ד שקיבלו מסבו הרה"ח ר' מנחם צבי ריבקין ז"ל רב בקובלין ומנצ'סטר.

מחלקה שלישית

כוללת ניגוני חב"ד לזמנים שונים: ניגוני שבת ויו"ט (ריז—רלד), ניגוני תפלה לימים נוראים (רלה—רנ), ניגוני התועדות חסידים (רנא—שא), ניגוני נעגועים (שב—שו), ניגוני שמחה, ריקוד ושיר־לכת (מארש) (שיא—שמז).

ניגוני שבת ויו"ט

(ריז—רלד)

יצרום וחיברום (או אימצום) החסידים יודעי נגן בזמנים שונים בתקופה החב"דית. רובם ככולם מלאי תוכן ורגש נפשי.

ניגון ריז

לאמשער „לכה דודי".

מנגינה מסוג „מארש" שהותאמה לפיוט לכה דודי שאומרים בתפלת קבלת שבת עם כניסת השבת. הרה"ח ר' מנחם צבי ריבקין ז"ל הזדמן פעם — בתקופת נסיעותיו בתור שד"ר מליובא־ויטש — בעיר לאמזא שבפולין ושמע את הניגון הזה באחד מבתי הכנסת שבעיר בליל ש"ק ומצא חן בעיניו, ובחזרתו לליובאוויטש הביא עמו את הניגון הזה. כידוע לא נהוג בחב"ד לזמר בניגון את הפיוט לכה דודי רק אומרים אותו בנעימה מיוחדת, ולכן אימצו רק את המנגינה וקראוה בשם „לאמז'ער לכה דודי".

נרשם מפי נכדו של הרב רמ"צ ריבקין הנ"ל, ר' אלי' ריבקין מכפר חב"ד.

ניגון ריח

מזמור לדוד.

מנגינה רווי' עריבות ומתיקות בנעימה „חזנית". נרשם מפי הר' שמואל זלמנוב ז"ל כפי ששמעה מפי החזן ר' מנדל וואלאסאוו ז"ל ממוסקבה, שקיבלה מפי רבו בחזנות הרה"ח ר' יחיאל הלפרין ז"ל.

ניגון ריט

מנוחה ושמחה. (מזמירות ליל שבת).

מנגינה בשלוש בבות רווי' מתיקות ועונג שבת קודש.

נרשם מפי הר' שמואל זלמנוב ז"ל כפי ששמעה בבית הוריו ז"ל הי"ד בווארשא.

ניגון רכ

כל עצמותי תאמרנה.

קטע מתפלת „נשמת" בשחרית ליום השבת. ניגון בנוסח חזני־חסידי מחסידי חב"ד בנעוועל.

נרשם מפי ר' שניאור זלמן הלוי לוין מכפר חב"ד.

ניגון רכא

אנא עבדא (דקוב"ה).

ניגון זה מיוחס לחסידיו של האדמו"ר האמצעי נ"ע מעיר ניעזין.

נרשם מפי ר' שניאור זלמן הלוי לוין מכפר חב"ד.

ניגון רכב

הוא אלקינו.

מנגינה עליזה ומבעת תקוה לגאולה השלמה בקרוב, המושרת עם המלים הוא אלקינו, הוא אבינו, שבקדושת כתר בתפלת מוסף דשבת. ניגון זה הי' שר החזן הרה"ח ר' יחיאל הלפרין ז"ל בליובאוויטש. בליל שמח"ת תשכ"ד אחרי ההקפות (לפנות בוקר) לימדו כ"ק אדמו"ר שליט"א לקהל החסידים שהיו נוכחים אז, ומאז שרים אותו תכופות אצל כ"ק אדמו"ר שליט"א בהתלהבות גדולה.

ניגון זה הופיע בתקליט ניח"ח מס' 5 צד א' ניגון 1, מפי קבוצת מנגנים מאברכי אנ"ש, ומשם נרשמו התוים לניגון כאן.

קטע משיחת כ"ק אדמו"ר שליט"א, מיום שמח"ת, התשכ"ד, (מהנחה בלתי מוגהת), ניגנו את הניגון הוא אלקינו כו' בלי התיבות, ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א":

העיקר כאן אינו הניגון כי אם המלים. יתאימו נא הניגון למלים אלה ולהדגיש את המלים שנית בקרוב, הן גאלתי אתכם אחרית ככראשית. ניגון זה הי' שר יחיאל (החזן ר' יחיאל הלפרין ז"ל) ב„כתר", בפני הרבי נ"ע כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע ובפני הרבי כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע.

ניגון רכג

אנעים זמירות.

מנגינה מלאה רגשי געגועים המבעת כוסף וגעגועי הנשמה לדבקותה באלקים חיים, המושרת עם המלים של שיר הכבוד (הנאמר בהרבה קהלות אחרי תפלת מוסף בשבת ויו"ט), „אנעים זמירות".

בליל שמח"ת תשכ"ב לימד כ"ק אדמו"ר שליט"א את הניגון הזה, והסביר את תוכן הניגון.

קטע משיחת כ"ק אד"ש בליל שמח"ת תשכ"ב (אחרי ההקפות, בשעת חלוקת המשקה בשביל הוספה ללימוד דא"ח). (מהנחה בלתי מוגהת):

לניגון זה יש הקדמה וסיפור.

ההקדמה: ישנם ענינים שעל אף שאדמו"ר הזקן לא הביא אותם בסידורו, יש להם מקום, וגם חסידות מסבירה אותם. כמו אמירת לשם יחוד לפני כל מצוה, אור חדש על ציון תאיר, אל תירא עבדי יעקב שאומרים בכמה קהלות במוצאי שבת, וכך גם שיר הכבוד, שאם כי אדמו"ר הזקן לא הכניס אותו בסידורו, גלום בו, אבל, ענין נעלה, כפי שהדבר מתבאר בקבלה וכמו שה„לבוש" מפליג בשבח השיר.

הסיפור: הסדר הוא שבמחרת יום כיפור, הנקרא „בשם השם", מתפללים בהשכמה. והי' זה בעיירה אחת כשבאו למחרת יום כיפור להתפלל, מצאו חסיד פולני * אחד רוקד סביב העמוד ובפיו ניגונו של שיר הכבוד. הוא הי' כל כך שקוע בכך, שבמשך כל הלילה שר ורקד עד ששכח לגמרי על צומו. יהודים ביום הכיפורים דומים הרי למלאכים, וכשיוצאים מיום כיפור ונכנסים לעובדין דחול, הי' אותו חסיד מלא געגועים מ„אליך נפשי תערוג", המתבטא ב„לדעת כל רז סודך".

כך גם כשיוצאים משמחת תורה, יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך, ונכנסים לעניני „ויעקב הלך לדרכו", הנה אף שזהו הרצון העליון, עומדים, אבל, שקועים בגעגועים, המתבטא ב„לדעת כל רז סודך", ידיעת פנימיות התורה.

ניגון זה הופיע בתקליט ניח"ח מס' 3 צד א' ניגון 1, מפי קבוצת מנגנים מאברכי אנ"ש, ומשם נרשמו התוים לניגון זה כאן.

ניגון רכד

אנעים זמירות.

מניגוני חסידי חב"ד מניקאלאייעוו. נרשם מפי ר' שמואל בצלא־ל אלטהויז מאוסטרלי'.

ניגון רכה

שהשלום שלו. (פיום הזמר ברוך אדי' יום יום מזמירות ליום השבת).

מהחסיד ר' יונה פאלטאווער ז"ל. (כדרך החסידים שמוסיפים לפעמים איזו מלה, גם פה הוסיפו במקום עוסקים בתורה ובמצוות הנה בפעם הבי' שחוזרים על המלים אומרים המלה ובחפירות).

נרשם מפי ר' שניאור זלמן הלוי לוין מכפר חב"ד.

ניגון רכו

המבדיל. (זמירות למוצאי ש"ק).

מחסידי חב"ד מניקאלאייעוו. נרשם מפי ר' שמואל בצלא־ל אלטהויז מאוסטרלי'. ניגון זה גם הופיע בתקליט חדש ש"ל בארה"ב.

ניגון רכז

במוצאי יום מנוחה. (זמירות למוצאי שבת קודש).

כנ"ל. נרשם מפי הנ"ל.

ניגון רכח

ושמחת בחגך.

מנגינה עליזה בת שלוש בבות, המושרת בין החסידים בימי ה„מועדים לשמחה", ובמיוחד בחג שמח"ת, המבעת את שמחת החג בנוסח החסידי, ולכן עפ"י מסורת וותיקי הישוב החב"די באה"ק

* כינוי לחסידים אחרים לא מחב"ד.

הותאמה ומושרת עם המלים ושמחת בחגך... והיית אך שמח, ובהתלהבות גדולה.

ניגון זה הופיע בתקליט ניח"ח מס' 6 צד א' ניגון 1, ומשם נרשמו התוים לניגון זה כאן.

ניגון רכט

אתה בחרתנו.

ניגון זה לימד כ"ק אדמו"ר שליט"א בליל שמח"ת (אחר ההקפות — לפנות בוקר) תשכ"א.

הניגון הזה מחולק לשתי וריאציות. הראשונה — מכוונת נגד צדיקים והשני' — נגד בעלי תשו־בה. המנגינה הראשונה, לכן, מושרת במתינות ובפעם אחת (כלומר, לא חוזרים כמה פעמים על קטע אחד), רק כשמסיימים שרים אותה עוד פעם. לא כן המנגינה השני' שהיא מושרת בהתפרצות ובהסתערות וחוזרים על כל קטע פעמיים.

כ"ק אדמו"ר שליט"א הרבה לבאר את הענין בנוגע לחילוקים של צדיקים ובעלי תשובה הבאים לידי ביטוי בשתי הוריאציות של הניגון הזה בעת שלימדו, וכמו כן למחרת (בשבת בראשית — אסרו חג דשמח"ת) שוב פעם ביאר את הענין. והנני מעתיקים כאן קטע משיחת כ"ק אדמו"ר שליט"א בשבת בראשית תשכ"א בענין הנ"ל:

בניגון של בעלי תשובה מוכפלת כל תנועה פעמיים, שכן בבעלי תשובה הרי כפלים לתושי', כמובא באגרת התשובה, הי' רגיל לשנות דף אחד ישנה ב' דפים, והניגון אינו מסתיים אף פעם, הוא בלי סוף.

כלומר, נוסף על כך ששיר בכלל הוא בלי סוף, כמבואר במ"א ששיר הוא כמו טבעת שאין לה סוף, שכן, כשנתפסים בנקודה שבטבעת ומת־חילים ללכת מנקודה זו סביב כל הטבעת, הרי שלא מסיימים אלא ממשיכים ללכת וללכת — אין זה, אבל, האין סוף האמיתי, כי באמת יש לה סוף, את הסיבוב הרי השלימו וסיימו, אלא כשסיימו פעם אחת מתחילים בסיבוב שני מאותה התחלה. כך הדבר בכללות ענין השיר והניגון, גם בניגון הצדיקים, שבשעה שמסיימים את הניגון מתחילים אותו עוד פעם. ואילו בניגון בעלי תשובה, הנה כל תנועה לכשעצמה איננה מסתיימת. שכן, מיד שמסיימו הוא מתחיל עוד הפעם מחדש, הוא אינו יכול להינתק מכך.

זאת אומרת, בצדיקים אם כי הוא מתחיל גם כן עוד הפעם, והפעם השני' היא בתוספת חיות, הוא שר יותר חזק, אין זה אבל רק חידוש הישנות בלבד, אין זה דבר חדש, כי עבודתו בכלל היא בהגבלה, במילא יש לה סיום, הוא רק כופל אותו ענין בפעם נוספת ביתר חיות. ואילו בבעלי תשובה אין מקום לסיום כלל, אין זה שהוא חוזר שנית על הישנות, כי אם הוא הולך הלאה הלאה, בלי הפסק...

ניגון זה הופיע בתקליט ניח"ח מס' 2 צד א' ניגון 1, ע"י קבוצת מנגנים מאברכי אנ"ש ומשם נרשמו התוים לניגון הזה כאן.

ניגון רל

עך מי זיעמליאק. (אחד מי יודע).

המלים בשפה הרוסית. שיר זה מיוסד על הפיוט „אחד מי יודע" בסוף ההגדה של פסח אחרי סיום הסדר. מנגינה מרתקת לב המושרת בפי חסידי חב"ד שברוסיא. שיר זה שרו חסידי חב"ד שבאו בשנים האחרונות מרוסיא לפני כ"ק אדמו"ר שליט"א בליווי כל קהל החסידים בהתלהבות גדולה. נרשם מפי ר' שניאור זלמן הלוי לוין מכפר חב"ד.

ניגון רלא

שושנת יעקב.

ניגון מניקאלאייעוו ע"י רשב"צ אלטהויז.

ניגון רלב

ניגון לשבת ויום טוב.

ניגון חב"די לבבי ששרו חסידי חב"ד בעיר קלימעוויץ. נרשם מפי ר' שמרי' פלדמן מכפר חב"ד.

ניגון רלג

ניגון לשבת ויום טוב.

כל המנגינה מושרת בלי מלים, רק בסופו מסיימים באידיש „צי אזוי צי אזוי דארף מען פרייליך זיין". נרשם מפי ר' אלי' ריבקין מכפר חב"ד.

ניגון רלד

ניגון לשבת ויום טוב.

נוסחא שונה במקצת של הניגון הקודם. נרשם מפי הר' שמואל זלמנוב ז"ל כפי ששרו את הניגון חסידי חב"ד בווארשא.

ניגוני תפלה לימים נוראים

הניגונים (פרט לניגון רלה, קדיש למוסף ר״ה ויו״כ; ניגון רמה, על הטא; וניגון רמו ועל כולם) אינם מהמסוריים הנק׳: „סקארבאווע״, רק ניגונים שחיברום על החרוזים מתפלות ימה״נ, אבל אינם קבועים לשיר בהם דוקא בעת התפלה.

ניגון רלה

קדיש למוסף ר״ה ויו״כ.

הנוסח המקובל בליובאוויטש לומר בהם את הקדיש לפני תפלות המוספין בר״ה ויוהכ״פ. אפשר לראות את הניגון הזה כהמשך ומילואים לניגון צ״ח בכרך א׳ (ניגון קודם קדיש מוסף לימ״נ). נרשם מפי הר׳ ש. זלמנוב ז״ל.

ניגון רלו

מכלכל חיים.

מנגינה נעימה מותאמת למלים של הקטע מכלכל חיים בחסד (מברכת גבורות) שחזני ליובאוויטש היו שרים בעת תפלת חזרת הש״ץ בימים הנוראים. נרשם מפי הר״ר שמואל זלמנוב ז״ל.

ניגון רלז

וכל מאמינים.

ניגון על הפיוט וכל מאמינים של מוסף ר״ה ויוכ״פ מהחזן הרה״ח ר׳ יחיאל הלפרין ז״ל ששר בליובאוויטש (נוסחא אחרת מזו שרשומה בכרך א׳ ניגון נ״ב). נרשם מפי ר׳ שמואל בצלא־ל אלטהויז.

ניגון רלח

שאו שערים ראשיכם

ניגון המושר על הפסוקים שאו שערים ראשיכם וגו׳ (מפסוקי מלכיות בתפלת מוסף דר״ה) בפי חזני ליובאוויטש. נרשם מפי הר׳ שמואל זלמנוב ז״ל.

ניגון רלט

ארשת שפתינו.

ניגון ששרים במלים של התפלה „ארשת שפתינו״ לאחר התקיעות של מלכיות זכרונות ושופרות. כנ״ל. מפי הר׳ שמואל זלמנוב ז״ל.

ניגון רמ

הבן יקיר לי.

מושר על הפסוק הבן יקיר לי אפרים (מפסוקי זכרונות — מוסף דר״ה).

ניגון רמא

היום תאמצנו.

כנ״ל, ניגון על תפלת „היום תאמצנו״ שאומרים בסוף תפלת מוסף בר״ה ויוכ״פ, גם זה מהחזן ר׳ יחיאל הלפרין ז״ל, ונרשם מפי ר׳ שמואל בצלאל אלטהויז.

ניגון רמב

ונסלח.

מנגינה בת שלוש בבות (בהתאם לשלוש פעמים שחוזרים על הפסוק), חוברה על הפסוק „ונסלח״ שאומרים בתפלת „כל נדרי״ ביוכ״פ, מר׳ יחיאל הלפרין ז״ל החזן מליובאוויטש. ניגון זה הופיע בתקליט ניח״ח מס׳ 6 צד ב׳ ניגון 10, הושר ע״י החזן ר׳ שניאור זלמן ברונשטיין מכפר חב״ד, ומשם נרשמו התוים כאן לניגון הזה.

ניגון רמג

„יעלה״.

מנגינה לבבית חב״דית בת שלוש בבות, המושרת זה שנים רבות בביהמ״ד של כ״ק אדמו״ר שליט״א ובהרבה בתיכ״נ של חסידי חב״ד בעולם, על פסוקי הפיוט של יעלה תחנונינו שאומרים בליל יוכ״פ, המביעה תחנונים ובטחון חזק בהקב״ה שימלא משאלות עמו, ומשום כך היא מתאימה מאד לפיוט הזה.

הניגון הזה מופיע בתקליט ניח״ח מס׳ 3 צד א׳ ניגון 4, ומשם נרשמו התוים לניגון הזה כאן.

ניגון רמד

כי אנו עמך.

מנגינה (או, מדויק יותר, תנועה) בעלת בבא אחת, שאיננה מסתיימת אלא שרים וחוזרים ושרים, המושרת על המלים של תפלת כי אנו עמך שאומרים ביוהכ״פ לפני אמירת הוידוי של הש״ץ.

ניגון זה לימד כ״ק אדמו״ר שליט״א בליל

שמח"ת אחרי ההקפות (לפנות בוקר) בעת חלוקת המשקה, שנת ה'תשכ"ד.

וסיפר אז כ"ק אדמו"ר שליט"א, ששמע את הניגון הזה מאחד מהחסידים הזקנים שהוא זימזם את המנגינה הזאת בעת אמרו כי אנו עמך בתפלת יוכ"פ, ובסיום צום יוכ"פ התפרץ בריקוד נלהב בזמרו את הניגון הזה ובחזרו עוד פעם ועוד פעם על אותן המלים.

וביאר אז כ"ק אדמו"ר שליט"א, שהמנגינה הזאת היא מנגינת „תשובה", ולכן אין לה סיום (במובן המוסיקאלי המקובל), והיא נחונה לחזרה עוד ועוד, וזהו אמיתת עניין התשובה שלא להסתפק אף פעם ולא להיות שבע רצון, אלא לשאוף ליותר עומק ויותר עומק.

קטע משיחת כ"ק אדמו"ר שליט"א ביום שמחת תורה ה'תשכ"ד (מהנחה בלתי מוגהת). ...(ניגנו את הניגון כי אנו עמך, ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א):

כמדובר (בשעת נתינת המשקה), שזהו ניגון של בעלי תשובה, שלכן הוא מלווה בעקשנות, הוא מתעקש ואינו מתחשב במה שאומרים למטה ובמה שאומרים למעלה, עד למעלה מעלה, הוא יודע אך ורק שאחרת אי אפשר, הוא יודע ועושה זאת בעקשנות שמוכרח להיות אנו עמך ואתה אלקינו אנו בניך ואתה אבינו וכו'. מה שהי' עד עתה אינו נוגע, אדרבה, עליו להיות מרוצה וחביב יותר מכמו קודם החטא כמ"ש הרמב"ם. לא נוגע לו כאן פרטי התוארים של מרוצה וחביב וכו', כי אם כמשל הבורח מן ההיפך, שלא נוגעים לו הפרטים כלל, הוא שקוע כולו בבריחה מהרע כו', הוא יודע דבר אחד, שמוכרח להיות אנו עמך ואתה אלקינו כו', שצריך להיות ישראל ומלכא בלחודוהי...

ניגון זה הופיע בתקליט ניח"ח מס' 5. צד ב' ניגון 13, ומשם נרשמו התוים לניגון הזה כאן.

ניגון רמה

על חטא.

(וידוי יוהכ"פ) „נוסח" לש"ץ לסיים את קטעי ועל חטא לפני הפסקא ועל כולם. נרשם מפי הר"ר שמואל זלמנוב ז"ל.

ניגון רמו

זעל כולם.

נוסח מסורתי לאמירת הש"ץ פיסקא ועל כולם ביהכ"פ. נרשם מפי הר"ר שמואל זלמנוב ז"ל.

ניגון רמז

רחמנא דעני.

ניגון ניקוליובי ששרים על המלים דעני לעניי ענינא... לתבירי לבא ענינא שאומרים בסוף סדר הסליחות (בליל יוהכ"פ).

כ"ק אדמו"ר שליט"א לימד את הניגון הזה בליל שמח"ת אחר ההקפות (לפנות בוקר) בשנת ה'תש"ך לקהל החסידים שנוכחו אז ואמר אז „ניגון זה יש לשיר במתינות ואח"כ בשמחה, שכן בתחילה זהו תחנונים ובהמשך מתחזקת יותר ויותר התביעה והבטחון". עוד אמר: „בשעה שנמצאים בתנועה של תבירא לבא — בטוח הדבר שענינא".

ניגון זה הופיע בתקליט ניח"ח מס' 1, צד ב' ניגון 7, ומשם נרשמו התוים לניגון הזה כאן.

ניגון רמח

כאהל הנמתח.

מנגינה עליזה ושמחה המבעת אומץ, תקוה ושמחת הנפש, המושרת על הפיוט כאהל הנמתח הנאמר אחרי סדר עבודת יוהכ"פ בתפלת המוסף. המנגינה הזו מושרת גם בזמני שמחה כמו שמח"ת, שמחת נישואין וכו'.

בשנת תשל"ב הותאמה מנגינה זו גם למלים של הפסוק כמופת הייתי לרבים גו' (תהלים ע"א, ז).

נרשם מפי הר' שמואל זלמנוב ז"ל.

ניגון רמט

אתה הבדלת.

קטע חזנות חסידית לבבית לתפלת אתה הבדלת (מתפלת נעילה של יוכ"פ) מא' האחים חריטונוב מניקולייב. נרשם מפי ר' שמואל בצלאל אלטהויז מאויסטרליא.

ניגון רנ

אדון סליחות.

שיר זה מוצאו מפיוט אחינו מעדות המזרח (ספרדים) לפני סיום הסליחות שקודם ר"ה. שיר עתיק אצל יהודים ספרדים שגרו בחבל געארגיא ברוסיא. ניגון זה הופיע בתקליט שי"ל בארה"ב.

ניגוני התועדות חסידים הנק׳

„חסידישע פארברענגען״

חלק גדול מההתועדות חסידים — נופף על דיכורים בנושאים; חשבון הנפש, התעוררות לקביעת עתים לתורה ולדא״ח, עכודת התפלה, תיקון המדות והתנהגות ברוח החסידות, לשם כך הרי זקני החסידים מספרים פפורים חסידיים תוכניים, חוזרים על תורות ופתגמים מהרביים הק׳ וכו׳ — תופסים הניגונים המושרים בעת ההתוועדות, הפותחים שער להתעוררות הלב, התפעלות הנפש וגילוי מפתורי. בעת התועדות בוחרים בעיקר בניגונים רציניים ולבביים, החורשים את תלמי הלב ומגלים את עומקי ומצפוני הנשמה וכיפופי׳ לאור האלקי.

ניגון רנא

הצילני נא.

ניגון חב״די ששרו בליובאוויטש, תחלתו תחנונים וסופו בטחון, על המלים של הפסוק (בראשית לב, יב) הצילני נא מיד אחי מיד עשו גו׳ ואתה אמרת היטב איטיב עמך, (עפ״י הידוע, שעשו הוא היצה״ר וכו׳, ומבקשים מהשי״ת שיעזור במלחמת היצר שלא ליפול בפח וברשת אשר טומן היצה״ר, ונשענים על ההבטחה של ואתה אמרת היטב איטיב עמך וכו׳).

הניגון נרשם מפי ר׳ יעקב אייזיק הכהן בלנטר ז״ל.

ניגון רנב

הרנינו גוים עמו.

ניגון מחסידי חב״ד בעיר נעוועל (רוסיא). תוכן השיר — מביע תקוה ובטחון כי ה׳ יתן לנו שפע, למרות שאין לנו „מזומנים״ (תורה ועבודה ומצוות ומעש״ט) לשלם בתמורה, אך בחסדו יתי׳ יתן לנו ב„הקפה״ (באשראי). מכאן גם הקשר אל הפסוק המבשר על העתיד לבוא בגאולה השלימה בב״א.

נרשם מפי ר׳ שניאור זלמן הלוי לוין מכפר חב״ד, כפי שקיבלו מאביו החסיד ר׳ גרשון (דוב) בער דוד אבלי׳עס מנעוועל.

ניגון רנג

הנה מה טוב.

בצלילי׳ המסולסלים ומלאי חן שבמנגינה זו באים לידי ביטוי געגועי הנפש וכיסופי׳ לגאולה העתידה בב״א בארצנו הק׳, עת ישבו אחים יחדו איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו, בלימוד התורה וקיום מצוותי׳ מתוך מנוחה ואושר גשמי ורוחני. השיר חוזר על עצמו כמה פעמים ומפעם לפעם עולה הקצב בהתלהבות ואקסטזה נפשית. מקור מוצאה של המנגינה הוא כנראה מעדות המזרח יושבי אה״ק ת״ו.

נרשם מפי הר״ר שמואל זלמנוב ז״ל כפי שקיבל מאביו הרה״ח ר׳ שרגא פייביש ז״ל הי״ד ומהחזן ר׳ שמואל קנטרוף ז״ל.

ניגון רנד

הנה מה טוב.

נרשם מפי ר׳ סנדר מנקין.

ניגון רנה

לא אמות כי אחי״ה.

שיר במנגינה של השתפכות הנפש ותחנונים, על הפסוקים לא אמות כי אחי״ה וגו׳, עם התרגום באידיש וברוסית, בתוספת התבות „דונאי״ ע״ש הנהר „דונאי״, בנוסח רועה ההולך בעקבות צאנו על שפת הנהר ושר שירת געגועים בקול ערב ונעים. מחסידי חב״ד בנעוועל. נרשם מפי ר׳ שניאור זלמן הלוי לוין כפר חב״ד.

ניגון רנו

אנה אלך מרוחך.

ניגון זה היה מרגלא בפומי׳ של החסיד המשפיע הרה״ח ר׳ ניסן הורביץ ז״ל מירושלים עיה״ק ת״ו, נרשם מפי ר׳ אליעזר פרלשטיין מירושלים.

ניגון רנז

רבונו של עולם.

ניגון בן שתי בבות בצירוף בבת הקדמה (רבונו של עולם וכו׳), ניגון חב״די עתיק המושר בעת התועדות חסידים. לפעמים מושר הניגון הזה

מהתחלת הקטע השני (אחרי ההקדמה של רבונו של עולם וכו').

ניגון זה מופיע בתקליט ניח"ח מס' 5 צד 1 ניגון 2, ומשם נרשמו התוים לניגון הזה כאן.

ניגון רנח

או ר' לוי יצחק מברדיצ'וב.

הניגון הזה הי' מרגלא בפומי' של הרב מטעראפיץ ז"ל. ניגון באידיש, וסוף כל חרוז מסתיים במלים בשפה הרוסית. בין כל קטע מנגינה. המנגינה היא קצת מנוסח על חטא של יוהכ"פ, ואח"כ בין הקטעים „צושפיל". נרשם מפי ר' שניאור זלמן הלוי לוין כפר חב"ד.

ניגון רנט

„שטעהט אויף אידעלעך"

תוכן הניגון המושר במלים באידיש הוא לעורר את בנ"י משנתם לקום בבוקר לעבודת הבורא ב"ה. השיר הי' מרגלא בפומייהו של חסידי חב"ד בנעוועל. נרשם מפי ר' שניאור זלמן הלוי לוין כפר חב"ד.

ניגון רס

„פטאוו יא פיטו".

שיר בשפה הרוסית, שכ"ק אדמו"ר שליט"א לימדו בליל שמח"ת תשכ"ג (אחר ההקפות לפנות בוקר), והסביר — (מועתק קטע משיחת ליל שמח"ת תשכ"ג — הנחה בלתי מוגה).

„זהו ניגון ששמעו חסידים באוקראינה מפי אנשים פשוטים, וניצלוהו לעבודת ה', כנ"ל בענין דרכו של הבעש"ט. ניגון זה היו רגילים לשיר בזמני שמחה, וכן בשמחת תורה, כשמגיעים לשמחת תורה, אחרי כל העבודה של אלול, ר"ה וכו' נזכרים שחסר עדיין בכמה ענינים, ואף בענינים עיקריים, שבגלל כך מן ההכרח להזדקק ליין המשכר, וכמבואר בתורה אור ההבדל בין יין המשמח ליין המשכר, יין המשמח הוא ההתבוננות בגדלות הוי', בשעה שהוא רואה, אבל, שזה לא עזר לו, מוכרח הוא להשתמש ביין המשכר, כדי להטביע את הגוף ונפש הבהמית, ולצאת מהמדידות וההגבלות. דבר זה אינו בא מההתבוננות בגדלות הוי', כי אם ממה שהוא חש במיצר בו הוא נמצא, אם זה מיצר החטאים או מה שהוא לא נמצא במרחב העצמות, בו מושרשת נשמתו. משום כך תשובתו היא באופן של יין המשכר, בלי מדידות והגבלות.

דבר זה מוסבר בניגון, שיש לדעת (טרעבא זנאטי) איך לקחת את היין המשכר (יאק גולאטי), ואיך לנצל את היין המשכר שזה יבוא לידי פועל (יאק ברעכאטי — כיצד לדבר, כלומר איך להביא את האותיות לידי פועל).

זהו נקורת הביאור של ניגון זה..."

ניגון זה הופיע בתקליט ניח"ח מס' 4, צד 2 ניגון מס' 6, ומשם נרשמו התוים לניגון הזה כאן.

ניגון רסא

„פיל יא".

המלים בשפה רוסית — אוקראינית, ותוכנן כעין הניגון „סטאוו יא פיטו" ניגון ר"ס, והוא משל לאיכר שהתמסר לשתיה ושכרות ובכל יום שותה תמורת כספו ונכסיו עד שמפסידם, ואח"כ מתמרמר בנפשו בחרטה על מעשיו, ונזכר שיצטרך לתת דין וחשבון לאדונו. והנמשל — בירידת הנשמה לעוה"ז — מובן. גם המנגינה דומה קצת למנגינה של „סטאוו יא פיטו". ניגון חסידי חב"ד בקלימוביץ'.

נרשם מפי ר' שמרי' פלדמן מכפר חב"ד.

ניגון רסב

אברהם־ניו אבינו.

שיר בשפה הרוסית. תוכן השיר הוא פני' ובקשה לאברהם אבינו שיתפלל וימליץ טוב להקב"ה על בניו בנ"י, שכמה מהם נטבחו וכמה מהם נהרגו וכו', להשיבם לארצם ארץ ישראל הק'. אותה בקשה נפנית בשיר גם ליצחק וכן ליעקב אבינו. אח"כ ממשיך השיר בפני' לעשו ה„דוד", בטענה ותביעה למה הוא חומס וגוזל את הכל מבנ"י ומענה אותם בכל מיני עינויים — והסוף יהי' שהוא עצמו יפול בפח. צליל ואופי המנגינה מתאימים לתוכן השיר.

נרשם מפי ר' שמרי' פלדמן מכפר חב"ד ששמעו מפי חסידי חב"ד בקלימוביץ'.

ניגון רסג

עי מוזשא

מנוהגי החסידים הראשונים הי' לשיר לפעמים שירי איכרים רוסים פשוטים, שהיוו להם משל ומליצה לכוונתם בדרכי עבודת ה'. בשיר זה בשפה האוקראינית מתאונן האיכר לפני אשתו שאין לו במה

לקנות יי"ש לשתות, והאשה עונה לו לבל ידאג — ימכור את העגל, הבהמה וכו' ויקנה. והנמשל — צריכים „להפקיר הכל בשביל אהבת ה' ותורתו הק'". (עיין בתניא פרק מ"ט).

נרשם מפי ר' שמרי' פלדמן מכפר חב"ד.

ניגון רסד

„ניט האדושי מאי סינוק".

המלים בשפה הרוסית.

תוכן השיר הוא דו־שיח בין אב ובנו הצעיר בתקופה הראשונה של תנועת החסידות. האב שהוא מכת „המתנגדים" רוצה לשכנע את בנו הצעיר שנסחף לתנועת החסידים שיחזור מדרכו החדשה ויפסיק לנסוע אל הרבי לליובאוויטש. האב מבטיח לבנו מתנות שונות כשיקיים רצונו, ומאידך, מאיים עליו בעונש מלקות באם יסרב לשמוע בקולו. אולם הבן הצעיר שלבו נלהב לדרך החסידות דוחה על הסף כל הבקשות והמתנות של אביו וגם מוכן לסבול את כל העונשים מאביו, ומצהיר שדעתו איתנה להמשיך בדרכו והילוכו אל הרבי. את השיר הזה נתנו החסידים לשיר בחג הגאולה י"ט כסלו.

נרשם מפי ר' אלי' ריבקין מכפר חב"ד שקיבלו מאביו הרה"ח ר' יצחק רב בשוינציאן.

ניגון רסה

עזרני א־ל חי.

שיר נפוץ בין יהודי עדות המזרח, המעורר לתשובה. עם הפצת מעיינות הבעש"ט חוצה, נמשכו רבים וכן שלמים מיהדות המזרח לתנועת חב"ד, והי' מכבדם כ"ק אדמו"ר שליט"א לשיר ניגון מניגוניהם בעת ההתועדות, ובחרו בשיר הזה, ושרוהו בהתלהבות ונתקבל בתוך קהל חסידי חב"ד כניגון התעוררות לתשובה המושר בעת ההתועדויות.

נרשם מפי ר' אליעזר פרלשטיין מירושלים עיה"ק. ניגון זה מופיע בתקליט שי"ל בארה"ב.

ניגון רסו

פלגי מים.

ניגון ליהודי גרוזיא. נרשם מפי ר' סנדר מענקין.

ניגון רסז

שמעו בנים.

גם ניגון זה ממוצא יהדות עדות המזרח. מופיע בתקליט שי"ל בארה"ב.

ניגון רסח

(אשרנו) ניגון התועדות.

ניגון ישן מחסידי חב"ד הראשונים המושר בהתלהבות בזמני התועדות, בשנים האחרונות התאימו את המנגינה למלים אשרנו מה טוב חלקנו וכו'. נרשם מפי ר' חיים צבי ליפסקר מפ"ת, ומפי הת' שלום ברוכשטט.

ניגון רסט

ניגון התעוררות.

ניגון בן ג' בבות המושר תכופות בעת התוועדות חסידים. נרשם מפי הר' שמואל זלמנוב ז"ל.

ניגון רע — רעא

ניגוני התעוררות.

ניגון רעב

ניגון התועדות.

מנגינה בת ב' בבות, שוקני החסידים היו שרים בעת התועדות. במנגינה יש כמין תנועת תביעה לחשבון הנפש וכו', ומסקנה שצריך להיות שינוי לטוב וכו'.

ניגון רעג

ניגון התעוררות.

מנגינה רצינית המושרת בקצב איטי הנותנת ביטוי לגעגועי וכיסופי הנפש לצאת מהחילוניות ולהתרומם לחיים רוחניים.

ניגון זה הי' מרגלא בפומי' של הרה"ח התמים וכו' ר' שלמה חיים קסלמן ז"ל המשפיע דישיבת תומכי תמימים בלוד וכפר חב"ד לשיר אותו בזמני ההתועדות עם תלמידי התמימים ביומי דפגרא ומועדים.

נרשם מפי ר' חיים צבי ליפסקר מפ"ת וד' שלום ברוכשטט.

ניגון רעד

ניגון התועדות.

ניגון ישן מחסידי חב"ד בדורות הקדמים המושר בהתהלהבות גדולה ופעמים רבות ברציפות בזמני התועדות.

נרשם מפי ר' חיים צבי ליפסקר מפ"ת ור' שלום ברוכשטט.

ניגון רעה

ניגון התועדות.

ניגון רעו

ניגון התועדות.

ניגון מר' מרדכי פויזנר מקלימוביץ. נרשם מפי נכדו ר' שמרי' פלדמן מכפר חב"ד.

ניגון רעז

ניגון התועדות.

ניגון רציני ולבבי, הנותן הבעה להתעמקות המחשבה וכיסופי הנשמה. חיברו הרה"ג הרה"ח ר' יהודא עבער ז"ל הי"ד, ראש־ישיבת תומכי תמימים וואַרשא־אטוואצק, שהי' מתונן גם בכשרון הנגינה, וחיבר בעצמו מספר ניגונים חב"ד'יים. נרשם מפי ר' שמרי' פלדמן מכפר חב"ד.

ניגון רעח

ניגון התועדות.

ניגון בן ג' בבות מר' מרדכי פויזנר ז"ל מקלימוביץ, נרשם מפי נכדו ר' שמרי' פלדמן מכפר חב"ד.

ניגון רעט

ניגון התועדות.

ניגון זה נרשם מפי ר' שלום ברוכשטט ששמעו מפי הרב ר' יצחק דובאוו ממנצ'סטר.

ניגון רפ

והריקותי לכם ברכה.

ניגון לאחד מהאחים חריטונוב מניקולייוב. מושר בהתלהבות והתעוררות. המנגינה הותאמה למלים של הפסוק והריקותי לכם ברכה עד בלי די (מלאכי ג', י').

נרשם מפי ר' שמואל בצלאל אלטהויז, מתקליטו ניגוני ליובאוויטש מס' 2 צד ב' ניגון י"ב.

ניגון רפא

ניגון התועדות.

ניגון מר' מרדכי פויזנר ז"ל מקלימוביץ, נרשם מפי נכדו ר' שמרי' פלדמן מכפר חב"ד.

ניגון רפב — רפג

ניגוני התועדות.

ניגון רפד

ניגון התועדות.

ניגון בן ג' בבות. נרשם מפי הר' שמואל זלמנוב ז"ל. גם מופיע בתקליט שי"ל בנ.י.

ניגון רפה

ניגון התועדות.

ניגון רפו

ניגון התועדות.

ניגון התועדות עתיק מדורות קודמים. (ניגון זה נפוץ מאד בהרבה חוגים של חסידים שונים — גם מחוץ לחב"ד). ניגון לבבי ועסיסי. נרשם מפי הר' שמואל זלמנוב ז"ל.

ניגון רפז

ניגון התועדות.

הניגון הזה הי' מושר תכופות בהתועדויות כ"ק אדמו"ר שליט"א בשנים הראשונות.

ניגון רפח

ניגון התועדות.

ניגון זה הי' מרגלא בפומי' של המשפיע הרה"ח המפורסם ר' מיכאל — הזקן — בלינער ז"ל (ר' מיכאל דער אלטער), ונקרא על שמו. (הוא הי' מתחיל את הניגון במלים אי זע זע זע קינדערלאך קינדערלאך).

ניגון רפט

ניגון התועדות.

ניגון התועדות ישן. נרשם מפי קבוצת מנגנים מוקני אנ"ש והתמימים. (הערה: בשנת תשט"ר—ס"ז כינס הר"ר שמואל זלמנוב ז"ל (כעבודות הכנה של ההו"ל של ספר הניגונים כרך ב') כמה מוקני אנ"ש זהת' יודעי נגן, וניגנו הרבה ניגונים שהוקלטו בסרטים של טייפ, ומהם נרשמו כמה ניגונים בכרך הב' וכמה ניגונים בכרך זה), בין הקבוצה היו הרה"ח הת' ר' שמעון ארי' ליב גרינברג ז"ל, הרה"ח הת' הרב ר' יצחק דובאוו ממנצ'סטר והרה"ח הת' ר' פרץ מוצקין ועוד).

ניגון רצ — רצא

ניגוני התועדות.

(ניגוני ניקוליוב שנרשמו מהתקליט ניגוני שלום ז)

ניגון רצב — רצד

ניגוני התועדות.

(ניגוני ניקוליוב שנרשמו מפי רשב"צ אלטהויז)

ניגון רצה

ניגון התועדות.

ניגון ישן ושמח בן ג' בבות, שהיו שרים לפני כ"ק אדמו"ר הרה"ק מוהריי"צ בעת הסעודות של ימים האחרונים דג' רגלים בשנים האחרונות (בנ.י.) בהתלהבות גדולה. (במיוחד הי' שר ניגון זה בהתלהבות החסיד ר' פנחס אלעזר ווילער ז"ל). (הערה: ניגון זה יותר מתאים למחלקת ניגוני שמחה).

ניגון רצו

ניגון התועדות.

ניגון ישן בן ג' בבות להתועדות. יש שהיו שרים התחלת ניגון זה עם הפסוק ואתה אמרת היטב איטיב עמך.

ניגון רצז

ניגון התועדות.

ניגון מהחסיד ר' גרשון פייגין ז"ל (חותנו של הרה"ח הת' ר' אברהם פריז ז"ל ודודו של הרה"ח הת' וכו' מוה"ר יחזקא"ל פייגין ז"ל הי"ד). נרשם מפי ר' שניאור זלמן הלוי לוין מכפר חב"ד.

ניגון רצח

ניגון התועדות.

נרשם מפי קבוצת מנגנים מוקני אנ"ש והת' (ראה לעיל הערה בניגון רפט).

ניגון רצט

ניגון התועדות.

ניגון ש — שא

ניגוני התועדות.

כנ"ל ניגון רצח. (ראה לעיל הערה בניגון רפט).

ניגונים געגועים (ו„וואלאחען")

ניגונים חב"דיים מסוג מיוחד, שיש בהם מגוון השירה המיוחדת לאנשי מדינת וואלאחיי, רובם רועי צאן, והדרת הטבע הנסתכה על פני רוחב השדות, ההרים, הנהרות והאגמים שבמרינתם, המביעה באנשי' נטי' לשירה ליריית-רגשיית, המבעת געגועי הנפש. המטיבים האלה נתבררו ונדזוכו מחילוניותם ונתקדשו בניגוני החסידים. בנוסף לכך, באים כאן ניגוני געגועים (השונים מסגנון וואלאחן) ודבקות.

ניגון שב

שאמיל.

ניגון שלימדו כ"ק אדמו"ר שליט"א בליל שמח"ת תשי"ט אחרי ההקפות (לפנות בוקר) ובעת לימדו הניגון הקדים לזה סיפור וביאור, ולמחרתו ביום שמח"ת בעת ההתועדות חזר על הסיפור והביאור ביתר פירוט.

קטע משיחת כ"ק אדמו"ר שליט"א מליל ויום שמח"ת תשי"ט:

ניגון זה שמעתי לפני כמה שנים מפי חסידים בליוזי סיפור. לפני מאה, מאה וחמשים שנה, חיו

בהרי קוזקז שבטים פראיים למחצה, שהיו חופשיים כצפורי דרור, מבלי שיחולו עליהם חוקי המלוכה, ואף לא הגבלות בני תרבות.

כשה„צאר" החל להתפשט במלכותו, רצה לכבוש גם הרי קווקז אלה. אלא, על אף שהיו לו הרבה חיילים ואנשי השבטים היו מתי מספר, ואף שהיו לו כלי נשק טובים יותר, לא יכול הי' לכבוש אותם, עקב היותם על הרים גבוהים. עד שהשתמשו בהמצאה, אמרו להם שרוצים להשלים אתם והבטיחו להם כמה וכמה הנחות ובשעה שלקחו מהם את כלי נשקם, תפשו את ראשם ומושלם — שנקרא בשם שאמיל — והגלוהו לארץ גזירה.

בהיותו בארץ גלותו, הי' נזכר מדי פעם בפעם בהרים הגבוהים שם הי' חפשי מכבלי הממשלה, כשלא היו לו ההגבלות של בית הסוהר ואף לא ההגבלות של עיר מקום מושב וההגבלות והכבלים של תרבות, ועתה הוא משועבד וכו' ונתעורר בתשוקה עזה להרים הגבוהים, שם הי' חפשי כנשר בשמים, ושר ניגון זה שתחילתו געגועים וסופו תקוה שסוף סוף ישוב למקומו.

כשיהודים שמעו ניגון זה, התאימו אותו לאותיות שלהם ופירשוהו על ירידת הנשמה למטה בגוף. הנשמה היתה חצובה מתחת כסא הכבוד, וחציבה זו עצמה יש בה משום ירידה לגבי הנשמה, שכן בעצם היא במעלה גבוהה מזה, היא קשורה בקב"ה עצמו, ובמילא היא משוחררת מכל מיני כבלים, היא מאוחדת עם אלקות ככתוב חי ה' אשר עמדתי לפניו, לא הי' עלי' שום מושל ושולט ומקור חוצבה הוא על ההרים הגבוהים, הרים אלו האבות, חג"ת דאצילות, ולמעלה מאצילות, עד לתג"ת שלפני הצמצום, ופיתו אותה, הוציאוה משם והורידוה למטה בגוף ונפש הבהמית, שהיא ירידה מאיגרא רמה לבירא עמיקתא. כשהנשמה מתבוננת במקור חוצבה, היא מתעוררת בצמאון גדול, צמאה לך נפשי כמה לך בשרי.

אכן כוונת הירידה היא בשביל העלי' הבאה על ידי עבודתה למטה דוקא. בינתיים, אבל, הרי זו ירידה גדולה, דידע אינש בנפשי' איך שחטא ופגם ועבר את הדרך, ואף בשעה שתיקנם ואף אם הוא מקיים תורה ומצוות, הרי זה בדרך מצות אנשים מלומדה, ואף אם הוא עושה זאת בחיות של אהבה ויראה — חסרה אצלו השמחה, ואף אם יש לו קצת שמחה — חסר לו טוב הלבב, ריבוי השמחה, ואף אם יש לו גם זאת, הרי גם צדיק גמור עובד הוי' באהבה בתענוגים הוא בבחינת יש מי שאוהב, הוא הרי מוגבל ואין באפשרותו לפרוש כנפיו כדרך הנשר בשמים, כי הוא מוגבל בהגבלות הגוף. כל האמור הוא ביחס לצדיק גמור, על אחת כמה וכמה ביחס למי שרחוק מדרגה זו, מובן הרי הדבר שאף בשעה שהוא מקיים תורה ומצוות, זה נעשה מתוך כבדות ועייפות, על כל צעד ושעל יש לו מניעות ועיכובים, והתורה ומצוות שהוא מקיים באות מתוך עייפות.

וכשהוא מתבונן בכך, הוא מתעורר בגעגועים להרים הגבוהים, שרש הנשמה, בעמדה בבחינת הרים אלו האבות, שמהם זה בא בירושה בכל אחד מישראל, בחינת הרים חג"ת דאצילות, ואף למעלה מאצילות, עד להרים הגבוהים שלפני הצמצום.

זהו התחלת הניגון — הצמאון והגעגועים.

התנועה האחרונה שבניגון מביעה את התקוה שהוא בטוח שלא ידח ממנו נדח וסוף סוף יתעורר מהבירא עמיקתא ויגיע למחוז חפצו, למעלה מדרגתו הקודמת, שהרי זהו תכלית הירידה שהיא צורך העלי', והוא יגיע ויתאחד עם העצמות עצמה — לאשתאבא בגופא דמלכא.

ניגון זה הופיע בתקליט ניחח מס' 4 צד ב, ניגון 2, ומשם נרשמו התוים לניגון הזה כאן.

ניגון שג

וואלאח לר' נטע מפאהאר.

מועתק בזה מספר הניגונים כרך א' ניגון קלד.

ניגון וואלאח מיוחד במינו המפליא און שומעיו בתנועותיו המסולסלאות והכי נעימות, מהתמים ר' נטע רבינאוו ז"ל מפאהאר, ראש המנגנים בליובאוויטש.

משיחת ליל ב' דחהגה"ס תש"ה:

כ"ק אדמו"ר ביקש את ר' שמואל קאנטאראוו לנגן את הוואלאח של ר' נטע מפאהאר, ויספר, אשה בי"ט כסלו תרס"ג עשו התלמידים „שער הכבוד" בחצר הגדולה של ישיבת תומכי תמימים, והדליקו תרי"ג נרות והעמידו הנרות על כל החלונות מהבתים היוצאים להחצר. וכשהלך כ"ק אאמו"ר הרה"ק מביתו להאולם הגדול של הישיבה, הנה מיד כשהופיע בחצר, הדליקו פתילה שהיתה קשורה עם שאר הפתילות וברגע אחד הודלקו כל הנרות. התמים ר' נטע מפאהאר ישב על השער ממעל, באמצע החצר עמד על מקום גבוה התמים הרב ר' שואל דוב זיסלין בתור מנצח — דיריגענט —, ולעומתו בקצה השני של החצר עמד התמים ר' שמואל כצמאן בתור עוזר דיריגענט, ואז שר ר' נטע מפאהאר את הוואלאח

הידוע שלו, שעשה רושם עז על כל הנמון עם הנאספים.

ניגון זה הוא נוסחא אחרת ממה שנרשם בספר הניגונים כרך א' ניגון קל"ד. נרשם מפי רשב"צ אלטהויז.

ניגון שד

וואלאח לר' אהרן שו"ב
(חאריטאנאוו מניקאלאיעוו).

נרשם מפי רשב"צ אלטהויז.

ניגון שה

נוסחא אחרת למה שנרשם בספר הניגונים כרך א' ניגון ס"ה. נרשם מתקליט ניגוני שלום — 4, 11.

הערה: שמה סווג הניגון בין ניגוני שבת ויום טוב — וכאן בין ניגוני געגועים.

ניגון שו

וואלאח'על מנקאלאייעוו.

נרשם מפי ר' שב"צ אלטהויז.

ניגון שז

ניגון דבקות

ניגון שח

דבקות — חב"ד.

לר' אהרן שו"ב חאריטאנאוו מניקאלאיעוו.

השם ניגון „דבקות־חב"ד" נקרא ניגון שחסיד הי' שר בעת דבקותו בתפלתו, בכוונה עצומה, בהתבוננות בגדולת ה' שעורר בו געגועים עזים, והי' מתפרץ באיזה ניגון ובד"כ הי' זה רק תנועה א' או שתים.

ניגון דבקות זה חיברו ר' אהרן שו"ב מניקאלאיעוו, ונרשם מפי רשב"צ אלטהויז.

ניגון שט

דבקות חב"ד.

מפי רשב"צ אלטהויז.

ניגון שי

ידידי רועי מקימי.

שיר לר' ישראל נג'ארה שחיברו על אורך הגלות וכו'. בליובאוויטש שרו את השיר הזה במנגינה הזאת, במיוחד מסופר שבשנת האבלות של כ"ק אדמו"ר מהר"ש (נסתלק י"ג תשרי תרמ"ג), ז.א. בשנת תרמ"ג היו בניו הרבנים שרים את השיר הזה ועיניהם זלגו דמעות כשהגיעו למלים „על מי נטשת מעט הצאן". (לפי ר' יעקב אייזיק באלאנטער).

בשיחת כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ מיום שמיני עצרת בסעודה שנת ה'תש"ג, משמע שניגון זה הובא מאה"ק ת"ו לליובאוויטש בשנים הראשונות לנשיאות כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב.

וכה אומר כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע בשיחתו הנ"ל, נדפס בס' השיחות ה'תש"ג ע' 1, „בשנות נשיאותו הראשונות של כ"ק אאמו"ר הרה"ק הביאו לליובאוויטש ניגוני ארץ ישראל, והרב ר' שניאור סלאנגים שר ניגון על המלים על מי נטשת מעט הצאן, והוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אמר: על מי נטשת, על מי סמכת, שה„מעט" יורגש ב„צאן", — הכוונה על „כי אתם המעט מכל העמים". ע"כ לה"ק.

(ואולי אלה שני ניגונים נפרדים — המלקט).

נרשם מפי ר' יעקב אייזיק באלאנטער.

ניגוני שמחה וריקוד

ניגוני חב"ד המושרים בזמני שמחה ו/או ריקוד. ברובם ניגונים קצרים, בני ב' או ג' בכות, קלי תנועה ומושרים בקצב מהירי. הבכות של הניגון חוזרות ונישנות הרבה פעמים בהתלהבות ושמחה.

ניגון שיא

יפרח ביכו צדיק.

מנגינה עליזה מפורסמת בשלוש בבות מושרת בקצב של שמחה ועליצות הנפש. המנגינה הותאמה לפסוקים יפרח וגו' וירד וגו' בתהלים ע"ב, ז, ח. לכבוד יום הולדתו של כ"ק אדמו"ר שליט"א, י"א בניסן ה'תשל"ג, ע"י הרב שמואל זלמנוב ז"ל.

נרשם מפי הנ"ל.

ניגון שיב

תרננה שפתי.

מנגינה עליזה מניקאלאיעוו, הותאמה לפסוקים תהלים ע"א, לכבוד יום הולדתו השבעים של כ"ק אדמו"ר שליט"א. ניגון זה מופיע בתקליט ניגוני ליובאוויטש מס' 2, צד א' ניגון ד'. נרשם מפי רשב"צ אלטהויז.

ניגון שיג

כך ה' חפיתי.

מנגינה נלהבת ועליזה בת ג' בבות, המושרת בהתלהבות גדולה ושמחה עצומה, הותאמה ע"י החזן ר' משה טלישבסקי, לחיבות של פסוקי תהלים ע"א, לכבוד יום הולדתו השבעים של כ"ק אדמו"ר שליט"א, ומאז מושרת עם המלים בזמני שמחה והתועדויות.

ניגון שיד

אבוא בגבורות.

ניגון שמחה הותאם למלים אבוא בגבורות ה' אלקים, תהלים ע"א, לכבוד יום הולדתו השבעים של כ"ק אדמו"ר שליט"א. ניגון זה הופיע בתקליט שי"ל בארה"ב.

ניגון שטו

פרזות תשב ירושלים.

מנגינה עליזה ומבעת אומץ ובטחון בה', הותאמה למלים של הפסוק „פרזות תשב ירושלים" (בזכרי' ב' ח') כתוצאה מאחת משיחותיו של כ"ק אדמו"ר שליט"א בחג הגאולה י"ט כסלו תשכ"ט שהוקדשה לשחרורה של ירושלים העתיקה וגאולתה השלמה בב"א, בה ביקש כ"ק אדמו"ר שליט"א להתאים מנגינת שמחה לפסוק הזה, ובו במקום הותאמה המנגינה הזו, ומאז שרים את המנגינה הזו עם המלים בתקוה איתנה לקיום היעוד בקרוב ממש.

ניגון זה הופיע בתקליט ניחח מס' 7 צד א' ניגון מס' 1, ומשם נרשמו התוים לניגון הזה כאן. (הוא גם הופיע בתקליט ערב חסידות חב"ד תקליט א' צד ב' ניגון 9).

ניגון שטז

אימתי קאתי מר.

מנגינה ידועה שהותאמה ומושרת עם המלים אימתי קאתי מר לכשיפוצו מעיינותיך חוצה, (שאלת הבעש"ט ז"ל למלך המשיח ותשובת מלך המשיח להבעש"ט ז"ל בעת עליית נשמת הבעש"ט בהיכל המשיח בשנת תק"ז — כמובא במכתבו הידוע לגיסו נדפס בסו"ס בן פורת יוסף). ניגון זה מושר תכופות בעת ההתועדויות ובזמני שמחה.

ניגון זה הופיע בתקליט ניחח מס' 2, צד א ניגון 3, ומשם נרשמו התוים לניגון הזה כאן.

ניגון שיז

אשרנו מה טוב חלקנו.

מנגינה עליזה בת ג' בבות שהותאמה למלים אשרנו מה טוב חלקנו וכו' מתפלת שחרית. ניגון זה הופיע בתקליט ניח"ח מס' 5 צד ב' ניגון 8 ומשם נרשמו התוים לניגון זה כאן.

ניגון שיח

זבחו זבחי צדק.

ניגון שמח ישן בן ב' בבות, שהיו שרים אצל חסידי חב"ד בזמני שמחה ומועדים. נרשם מפי הר' שמואל זלמנוב ז"ל. (ומפי ר' אליעזר פרלשטיין).

ניגון שיט

בסיפמת ופרצת.

שיר שאומץ ע"י תלמידי בתי הספר „רשת אהלי יוסף יצחק ליובאוויטש" באה"ק ת"ו כהימנון שלהם. נרשם מפי הת' שלום ברוכשטט.

ניגון שכ

ניע בא יוסא.

שיר עם מלים בשפה הרוסית, שפירושם: אינני ירא משום דבר ואינני מאמין בשום דבר כ"א בה' אחד, והקטע המלווה — אין שום דבר זולת ה' אחד, אין עוד מלבדו.

השיר הזה במקורו עוד הי' בזמן כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע, כנזכר בשיחת אחש"פ ה'ת"ש מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע שמועתק בזה: ס' השיחות ה'ת"ש ע' 85 בסופו וז"ל:

„אחד התמימים בבואו לליובאוויטש התדבק לחסיד המשפיע ר' מיכאל הזקן, שפעל בו חקיקה, ונהפך לבחור חסידי. לאחר מכן בשובו מליובאוויטש לביתו, נכנס לבית עסקו של אביו, עסק של עצי יער, ושר ברוסית: ניעט ניעט ני קאווא

קראמיע באגא אדנאבא — ותרגומו: לא, אין שום דבר רק הקב"ה בלבד. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אמר בשם כ"ק אדמו"ר האמצעי שעל ידי לימוד תורה בשפת המדינה מבררים את השפה. התמים הנ"ל הי' רגיל בשפת המדינה כי הי' סוחר יער, ובכל מקום היותו הי' מסור לדרכי החסידים, וני־גונו הוא „אין עוד של יער". עכלה"ק.

אכן, בתקופה יותר מאוחרת, בתקופת שלטון הדיכוי הקומוניסטי ברוסיא, קיבל ניגון זה משמעות חשובה בהביעו אומץ לב והתחזקות לא לפחד ולא לירא מאף אחד, ולא להתפעל משום דבר ומשום מצב בכל הנוגע לשמירת וקיום התומ"צ עד מסירות נפש בפועל ממש, ושימשה, לכן, סמל למאבק העצום לקיום היהדות תוך מסנ"פ שניהל כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע באותה תקופה בארץ מולדתו, וב־תקופה ההיא הי' מרגלא בפומייהו דאנ"ש לשיר את השיר הזה בהבעת תוקף ועוז.

ניגון זה מופיע בתקליט ניחח מס' 6, צד ב' ניגון 9, ובתקליט ערב חסידות חב"ד מס' 2 צד א' ניגון 7 (בשניהם ע"י ר' שניאור זלמן הלוי לוין כפר חב"ד), ומשם נרשמו התוים לניגון הזה כאן.

ניגון שכא

או ווא דיע מי ניעאוטנים

מנגינה עליזה המושרת בקצב מהיר ובהתלה־בות גדולה בזמני שמחה ובמיוחד בשמח"ת. (עם כמה מלים ברוסית). נרשם מפי ר' שניאור זלמן הלוי לוין כפר חב"ד.

ניגון שכב

ניגון לשמחת תורה.

נוסחא נוספת לניגון הקודם (שכא) (בהשמטת המלים ברוסית ובשינויים קלים). נרשם מפי ר' שמרי' פלדמן מכפר חב"ד. ועוד.

ניגון שכג

מודזיץ־דרינגאדזאל — פאנקא •

נרשם מפי רשב"צ אלטהויז.

ניגון שכד

פאנקע.

ניגון שכה

אך — דו פאנקע

ניגון בג' בבות — דיאלוג באוירה חסידית מרוממה של הרחבת הדעת והלב וצהלת־הנפש. הובא ע"י הרה"ח הת' החזן ר' שמואל קנטורוף ז"ל.

ניגון זה מופיע בתקליט ניחח מס' 7 צד ב' ני־גון 9.

ניגון שכו

פאנקע.

פאנקע מנעוועל. נרשם מפי ר' שניאור זלמן הלוי לוין מכפר חב"ד.

ניגון שכז

פאנקע.

פאנקע מר' גרשון (דוב) בר דוד אבלי"ס מנע־וועל. נרשם מפי בנו ר' שניאור זלמן הלוי לוין מכפר חב"ד.

ניגון שכח

ניגון שמחה.

ניגון להרב ר' יצחק ריבקין ז"ל רב בשוינ־ציאן. נרשם מפי בנו ר' אלי' ריבקין מכפר חב"ד.

ניגון שכט

ניגון שמחה.

נרשם מפי ר' אלי' ריבקין מכפר חב"ד שקיבלו מסבו הרה"ח הרמ"צ ריבקין רב בקובליץ ומנצ'סטר.

ניגון של

ניגון שמחה.

ניגון זה היו רגילים לשיר אותו בזמני שמחה ובשמחת נישואין של התמימים.

• כינוי לניגון שמחה המושר בהתרחבות הלב כטבע איש רוסי שהיו נקראים בשם לוואי: „פאניע" או „פאנקע".

ניגון שלא

ניגון שמחה.

ניגון זה מושר תכופות בהתועדויות בזמני שמחה.

ניגון שלב

ניגון שמחה.

ניגון מהרב ר' שמעון לזרוב מלנינגרד, נרשם מפי ר' שמרי' פלדמן מכפר חב"ד.

ניגון שלג

ניגון שמחה.

ניגון שמח מקלימוביץ. נרשם מפי ר' שמרי' פלדמן מכפר חב"ד.

ניגון שלד

ניגון שמחה.

ניגון מניקוליוב. נרשם מהתקליט „ניגוני שלום" מר' שמשון חריטונוב.

ניגון שלה

ניגון שמחה.

מהניגונים ששרים בהתועדויות בזמני שמחה. מופיע בא' מתקליטי ניחח.

ניגון שלו

ניגון שמחה.

ניגון בן ג' בבות המבטא שמחה חסידית ותקוה ובטחון בהשי"ת — (מיסודות החסידות). הובא ע"י החסיד המפורסם הרה"ח ר' מיכאל דבורקין ז"ל בשנת תש"ז בבואו לכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ מאה"ק ת"ו, והי' מרגלא בפומי' לשיר אותו בעת ההתועדויות בזמני שמחה ומאז שרים אותו בעת התועדויות חסידיות וכמו"כ בהתועדויות כ"ק אדמו"ר שליט"א בזמני שמחה בהתלהבות גדולה.

מופיע בתקליט ניחח מס' 5 צד א' מס' 7 ומשם נרשמו התוים כאן.

ניגון שלז

ניגון שמחה.

ניגון שמח בן ג' בבות המושר תכופות בהתועדויות. מופיע בא' מתקליטי ניחח הראשונים ומשם נרשמו התוים כאן.

ניגון שלח

ניגון שמחה.

ניגון שמח בן ג' בבות מניקוליוב ונקרא בשם „ליעזר דעם מלמד'ס ניגון". נרשם מפי רשב"צ אלטהויז מאויסטראליא. (ניגון זה מופיע בתקליט שי"ל בנ.י. ושם הותאם למלים של הפסוק תורה צוה וגו').

ניגון שלט

ניגון שמחה.

ניגון שמ

ניגון שמחה.

ניגון להרב ר' מנחם צבי ריבקין רב במנצ'סטר. נרשם מפי נכדו ר' אלי' ריבקין מכפר חב"ד.

ניגון שמא

ניגון ריקוד — האסא דינא האסא

מנגינה עליזה וצוהלת ששרים בזמני שמחה מיוחדים כמו שמח"ת ופורים וכדומה, וחוזרים וכופלים עלי' פעמים רבות ובכל פעם בהתלהבות יתרה. (כמדומה שניגון זה הביאו תלמידי התמימים הפליטים בשאנכאי שם התגוררו בגלות בתקופת מלחמת העולם הב' בשנות תש"א—תש"ה).

ניגון שמב — שמג

ניגוני ריקוד.

מנגינות עליזות מוצאן מחסידי פולין שהיו רגילים לשיר אותן בביהכ"נ חב"ד ליובאוויטש בוורשה (פרנצ'יסקנה 30), בזמני שמחה וריקוד.

ניגונים אלו הגיעו לחב"ד ע"י ר' מנדל גרינברג ז"ל סופר סת"ם בווארשה ואביו הישיש ר' אהרן ז"ל מחסידי וורקא, (ר' מנדל ז"ל הי' אביו

של הרה"ח הת' וכו' ר' שמעון ארי' ליב גרינברג ז"ל, ור' אהרן הי' סבו), שהיו „מנגנים" גדולים ומתפללי ביהכ"נ הנ"ל. נרשם מפי הרב ר' שמואל זלמנוב ז"ל. (הערה: יש שרים ניגון שמב עם הפסוק וראה בנים לבניך גו' תהלים קכח, ו.).

ניגון שמד

ניגון ריקוד.

ניגון ריקוד בן ג' בבות. נרשם מתקליט ניחח מס' 4 צד ב' ניגון 1.

ניגון שמה

ניגון ריקוד.

נרשם מפי קבוצת מנגנים מזקני אנ"ש והת' (ראה לעיל הערה בניגון רפט).

(הערה: ניגון זה יש לסווגו כ„ניגון שמחה" ולא כ„ניגון ריקוד").

ניגון שמו — שמז

ניגוני „מארש".

מחלקה ראשונה

ניגוני חב"ד מבורגים

ניגוני נשיאי חב"ד

כרך שלישי

מחלקה ראשונה

ריא—211. קול דודי 1 (195)
ריב—212. ניגון מיוחס לר׳ אלימלך מליזאנסק 2 (196)
ריג—213. אנה אמצאך 3 (197)
ריד—214. ניגון הגדול לר׳ הלל מפאריטש 4 (198)
רטו—215. ניגון התוועדות לר׳ הלל מפאריטש 6 (200)
רטז—216. ניגון יחידות לר׳ משה צ׳אשניקער 7 (201)

ניגוני חב"ד מבוזנים

קול דודי

לכ"ק רבנו הגדול נ"ע

211

ריא

♩ = 112

ניגונים חב"ד מסורתיים

212

ניגון מיוחס לר' אלימלך מליזענסק נ"ע

ריב

אָנָּה אֲמַצֶּאךָ

213

ריג

♩ = 72
Tempo I
דו דָאך אִיז גוט אַז אוֹן
גוט דָאך אִיז דו אַז אוֹן
אוֹיך נִיט לָה־לִי־
Tempo II
♩ = 80 - 84
♩ = 104
טָה־מַ דו לָה־מַע
רוֹם־דָ דו פּוֹן־צָ
רָב־מַע דו רָח־מִז
rit.
♩ = 72
♩=63
Tempo I
אוֹן
poco a poco accelerando
214
ניגון הגדול לר' הלל מפאריטשנ"ע
רידד
♪=76
1.
2.
♩ = 66

1.
2.
Fine

215 ניגון התועדות לר' הלל מפאריטש רטו

216

ניגון יחידות לר' משה צ'אשניקער

ריוץ

1.
2.

מחלקה שלישית

ניגוני חב"ד לזמנים שונים

מחלקה שלישית

ריז—217. ניגון „לכה דודי" 9 (203)
ריח—218. מזמור לדוד 10 (204)
ריט—219. מנוחה ושמחה 11 (205)
רכ—220. כל עצמותי תאמרנה 12 (206)
רכא—221. אנא עבדא 13 (207)
רכב—222. הוא אלוקינו 14 (208)
רכג—223. אנעים זמירות 15 (209)
רכד—224. אנעים זמירות 15 (209)
רכה—225. שהשלום שלו 16 (210)
רכו—226. המבדיל בין קודש לחול 17 (211)
רכז—227. במוצאי יום מנוחה 18 (212)
רכח—228. ושמחת בחגיך 19 (213)
רכט—229. אתה בחרתנו 19 (213)
רל—230. עך טי זיעמליאק — אחד מי יודע 21 (215)
רלא—231. שושנת יעקב 22 (216)
רלב—232. ניגון לשבת ויו"ט 24 (218)
רלג—233. ניגון לשבת ויו"ט 25 (219)
רלד—234. ניגון שמח 27 (221)

ניגוני תפלה לימים נוראים

רלה—235. קדיש — למוסף של ימים נוראים 29 (223)
רלו—236. מכלכל חיים 30 (224)
רלז—237. וכל מאמינים 31 (225)
רלח—238. שאו שערים ראשיכם 31 (225)
רלט—239. ארשת שפתינו 32 (226)
רמ—240. הבן יקיר לי 32 (226)
רמא—241. היום תאמצינו 33 (227)
רמב—242. ונסלח 33 (227)
רמג—243. יעלה תחנוניגו 34 (228)
רמד—244. כי אנו עמך 35 (229)
רמה—245. על חטא 36 (230)
רמו—246. ועל כולם 36 (230)
רמז—247. רחמנא דעני 36 (230)
רמח—248. כאהל הנמתח 37 (231)
רמט—249. אתה הבדלת 37 (231)
רנ—250. אדון הסליחות 39 (233)

ניגוני התוועדות חסידים

רנא—251. הצילני נא מיד אחי 41 (235)
רנב—252. הרנינו גוים עמו 42 (236)
רנג—253. הנה מה טוב 43 (237)
רנד—254. הנה מה טוב 44 (238)
רנה—255. לא אמות כי אחיה 44 (238)
רנו—256. אנה אלך מרוחך 47 (241)
רנז—257. רבונו של עולם דו ביסט אונזער פאטער . . . 48 (242)

מפתח ניגונים

רנח—258. אז ר׳ לוי יצחק מבארדיטשוב 48 (242)
רנט—259. שטעהט אוף אידעלעך 51 (245)
רס—260. סטאווו יא פיטו 51 (245)
רסא—261. פיל יא 52 (246)
רסב—262. אברהם ניו אבינו 54 (248)
רסג—263. עי מוזלאסי 55 (249)
רסד—264. ניע כאדג׳י 56 (250)
רסה—265. עזרני א־ל חי 57 (251)
רסו—266. פלגי מים 58 (252)
רסז—267. שמעו בנים ניני איתנים 59 (253)
רסח—268. אשרינו מה טוב חלקינו 60 (254)
רסט—269. ניגון להתועדות 61 (255)
רע—270. ניגון להתוועדות 61 (255)
רעא—271. ניגון להתוועדות 62 (256)
רעב—272. ניגון התוועדות שמח 62 (256)
רעג—273. ניגון להתוועדות 63 (257)
רעד—274. ניגון להתוועדות שמח 64 (258)
רעה—275. ניגון להתוועדות 65 (259)
רעו—276. ניגון להתוועדות 65 (259)
רעז—277. ניגון להתוועדות 66 (260)
רעח—278. ניגון להתוועדות 67 (261)
רעט—279. ניגון להתוועדות 68 (262)
רפ—280. ניגון להתוועדות 69 (263)
רפא—281. ניגון להתוועדות 70 (264)
רפב—282. ניגון להתוועדות 70 (264)
רפג—283. ניגון להתוועדות 72 (266)
רפד—284. ניגון להתוועדות 72 (266)
רפה—285. ניגון להתוועדות 73 (267)
רפו—286. ניגון להתוועדות 75 (269)
רפז—287. ניגון להתוועדות 76 (270)
רפח—288. ניגון להתוועדות 76 (270)
רפט—289. ניגון להתוועדות 77 (271)
רצ—290. ניגון להתוועדות 79 (273)
רצא—291. ניגון להתוועדות 79 (273)
רצב—292. ניגון התוועדות 80 (274)
רצג—293. ניגון התוועדות 81 (275)
רצד—294. ניגון התוועדות 82 (276)
רצה—295. ניגון התוועדות 83 (277)
רצו—296. ניגון התוועדות 84 (278)
רצז—297. ניגון להתוועדות 84 (278)
רצח—298. ניגון להתוועדות 86 (280)
ש—300. ניגון התוועדות 87 (281)
שא—301. ניגון להתוועדות 88 (282)

ניגוני געגועים

שב—302. ניגון שאמיל 90 (284)
שג—303. וואלח לר׳ נטע מפאהר 90 (284)

שד—304. וואלח 92 (286)
שה—305. ניגון געגועים 94 (288)
שו—306. וואלח'ל 95 (289)
שז—307. ניגון דביקות 96 (290)
שח—308. ניגון דביקות חב"ד 97 (291)
שט—309. ניגון דביקות חב"ד 98 (292)
שי—310. ידידי רועי 99 (293)

ניגוני שמחה וריקוד

שיא—311. יפרח בימיו צדיק 100 (294)
שיב—312. תרננה שפתי 101 (295)
שיג—313. בך ה' חסיתי 101 (295)
שיד—314. אבוא בגבורות 102 (296)
שטו—315. פרזות תשב ירושלים 103 (297)
שטז—316. אימתי קאתי מר 103 (297)
שיז—317. אשרינו מה טוב חלקינו 104 (298)
שיח—318. זבחו זבחי צדק 105 (299)
שיט—319. בסיסמת ופרצת 105 (299)
שכ—320. ניע באויוסיא ניקאוו 105 (299)
שכא—321. או ווא מי ניע טני'ם 106 (300)
שכב—322. ניגון לשמחת תורה 107 (301)
שכג—323. מודז'א דרינגאז'אל — פאנקע 108 (302)
שכד—324. פאנקע 109 (303)
שכה—325. אך דו 109 (303)
שכו—326. פאנקע 110 (304)
שכז—327. פאנקע 111 (305)
שכח—328. ניגון שמחה 112 (306)
שכט—329. ניגון שמחה 113 (307)
של—330. ניגון שמחה 113 (307)
שלא—331. ניגון שמחה 114 (308)
שלב—332. ניגון שמחה 115 (309)
שלג—333. ניגון שמחה 116 (310)
שלד—334. ניגון שמחה 116 (310)
שלה—335. ניגון שמחה 117 (311)
שלו—336. ניגון שמח 118 (312)
שלז—337. ניגון שמח 119 (313)
שלח—338. ניגון שמח 120 (314)
שלט—339. ניגון שמח 121 (315)
שמ—340. ניגון שמח 121 (315)
שמא—341. ניגון ריקוד 122 (316)
שמב—342. ניגון ריקוד 122 (316)
שמג—343. ניגון ריקוד 123 (317)
שמד—344. ניגון ריקוד 123 (317)
שמה—345. ניגון ריקוד 124 (318)
שמו—346. מארש 125 (319)
שמז—347. מארש 126 (320)

נגינות שבת ויום טוב

217

ניגון "לְכָה דוֹדִי"

רינ

לְאַמְזִעֵר לְכָה דוֹדִי

מִזְמוֹר לְדָוִד

ריח

218

מְנוּחָה וְשִׂמְחָה

219

ריט

כָּל עַצְמוֹתַי תֹּאמַרְנָה

אָנָא עַבְדָּא

221

רכא

הוּא אֱלֹקֵינוּ

רנב

222

אַנְעִים זְמִירוֹת

223

רכג

אַנְעִים זְמִירוֹת

224

רכד

שֶׁהַשָּׁלוֹם שֶׁלּוֹ

225

רנה

♩ = 63-76

rubato

לוֹ־שֶׁ לוֹם־שָׁ־הַ־שֶּׁ לוֹם־שָׁ־הַ־שֶּׁ

לוֹם־שָׁ־וְ כָה־בֶּךָ נוּ־לֵי־עָ שִׁים־נוּ לֵי־עָ שִׁים־נוּ

אֶת־רַךְ־בָּ־וְ הוּא מָן־חַ־רָ־הָ לוֹם־שָׁ־אֵל־רָ־יִשְׁ עַל מִין־נִ־מְ־וּ מֵאֵל־שֶׁ־מִ

1. 2.

נוּ־יִן־וְ לוֹם־שָׁ־בַּ מוֹ־עַ לוֹם־שָׁ־בַּ מוֹ־עַ

♩ = 76-92 poco a poco accel.

נִים־בָּ נֵי־בְ־וּ נִים־בָּ אוֹת־לְךָ נִים־בָּ נֵי־בְ־וּ נִים־בָּ אוֹת־לְךָ

דוֹת־סִי־חַ־וּבַ רָה־תוֹ־בַּ קִים־עוֹסְ וּוֹת־מְצֻ־בָ־וּ רָה־תוֹ־בַּ קִים־עוֹסְ

לוֹם־שָׁ־אֵל־רָ־יִשְׁ עַל

Fine
♩ = 92-96
לוֹם - שָׁ אֵל - דָ - יִשְׁ עַל
Dal 𝄋 al Fine
in tempo ♩ = 92-96
226
הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל
רכו
♩ = 132
חוֹל - לְ דֶשׁ - קֹ בֵּין דֶשׁ - קֹ בֵּין דִּיל - מַבְ - הַ
וְ חוֹל - בַּ הָה - יָר נוֹ - פֶ וְכַסְ נוֹ - עֵ - זָר חוֹל - יְמֵ הוּא נוֹ - תֵּי - טֹא - חַ
Fine
צֵל - פְּ נָה - פָּ יוֹם הוֹי לָה - לַיְ - בַּ בִּים - כָּ - כּוֹ - כַ -

בְּמוֹצָאֵי יוֹם מְנוּחָה

227

רכז

228

וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ

רכח

♩ = 96

229

אַתָּה בְּחַרְתָּנוּ

רכט

♩ = 92

אוֹ תָּ־הַבְ־אָ נוּ־בָּ תָּ־צִי־רָ־וְ נוּ־תָּ־אוֹ תָּ־הַבְ־אָ מִים־עַ־הָ כָּל־
וְ נוֹת־שׁוֹ־הַלְ כָּל־מְ נוּ־תָּ־מַמְ־רוֹ־וְ נוּ־בָּ תָּ־צִי־רָ־וְ נוּ־תָּ־
וְ נוֹת־שׁוֹ־הַלְ כָּל־מְ נוּ־תָּ־מַמְ־רוֹ־וְ הָ־תְ־וֹ־מְצְ־בְּ נוּ־תָּ־דַּשְׁ־קְ־
עַ־לַ נוּ־בְּ־מַלְ נוּ־תָּ־רַבְ־קְ־וְ הָ־תְ־וֹ־מְצְ־בְּ נוּ־תָּ־דַּשְׁ־קְ־
וְ הָ־תְ־דָ־בוֹ־עַ־לַ נוּ־בְּ־מַלְ נוּ־תָּ־רַבְ־קְ־וְ הָ־תְ־דָ־בוֹ־
עָ נוּ־לִ־ עָ דוֹשׁ־קָ־הַ־וְ דוֹל־גָּ־הַ דוֹל־גָּ־הַ הָ־שֵׁמ־
עָ דוֹשׁ־קָ־הַ־וְ דוֹל־גָּ־הַ דוֹל־גָּ־הַ הָ־שֵׁמְ־וְ תָּ־רָא־קָ נוּ־לִ־
תָּ־רָא־קָ נוּ־לִ־עָ נוּ־לִ־
נוּ־תָּ־חַזְ־בְּ תָּה־אַ תָּה־אַ
מִים־עַ־הָ כָּל־מְ מִים־עַ־הָ כָּל־מְ נוּ־תָּ־חַזְ־בְּ תָּה־אַ תָּה־אַ

230

„ער טי זיעמליאק"

אחד מי יודע

רל

♩ = 72

Dal Segal Fine

231
שושנת יעקב
רלא
♩ = 92
חַה־מֵ־שׁ־וֹ לָה־הֶ־צֵ קב־עֵ־י נַת־שַ־שׁוֹ 1.
וכו' דִי דִי דִי 2.
כִי־דְ־מָר לֶת־תֵּכ הוי חַד־י תָם־או־בר
♩ = 96
וְ צַח־נֶ־לָ תָ־יִ־הָ תָ־יִ־הָ תָם־עָ־תשו
דוֹר־וָ דוֹר כָל־בְּ תָם־וָ־תֵק
וְ צַח־נֶ־לָ תָ־יִ־הָ תָ־יִ־הָ תָם־עָ־תשו
♩ = 96-100
דוֹר־וָ דוֹר כָל־בְּ תָם־וָ־תֵק
1.
2.
♩ = 104-108
הוֹ־לְ
דִי־עֵ קוֹ־יְ כָל־שֶׁ הֵ־
לֹא־יִ בוֹ־שו מוֹ־כָל־יִ לֹא־וְ

עַ דִי הוֹ לְ צַח נָ לָ
בוֹ יְ לֹא הָ וְיְ קוֹ כָּל שֶׁ
צַח נָ לָ מוֹ כָּלְ יְ לֹא וְ שוּ
פעם שניה בלי טקסט
הָ וְיְ קוֹ כָּל שֶׁ עַ דִי הוֹ לְ
צַח נָ לָ מוֹ כָּלְ יְ לֹא וְ שוּ בוֹ יְ לֹא
מוֹ כָּלְ יְ לֹא וְ שוּ בוֹ יְ לֹא הָ וְיְ קוֹ כָּל שֶׁ עַ דִי הוֹ לְ
מוֹ כָּלְ יְ לֹא וְ שוּ בוֹ יְ צַח לָ נָ
בָּךְ סִים חוֹ הַ כָּל צַח לָ נָ
♩ = 100-104
כִּי מַרְ דוּךְ בָּ דִי אַבְ לְ קֵשׁ בְּ שֶׁר אָ מָן הָ רוּר אָ
חִי מַפָּ שֶׁת אֶ רֶשׁ זָ הָ רוּ אֶ דִי הוּ הַיְ כִּי מָרְ דְ
דִי בַּעֲ תַּר אָסְ הָ בְּרוּ הוֹי דִי
פעם שניה בלי טקסט ♩ = 108
דִי צַ הַ כָּל כִּים רוּ בְּ עִים שָׁ הָ רְ. כָּל רִים רוּ אָ

ניגון לשבת ויו"ט

רלב

232

♩ = 66

233

ניגון לשבת ויו"ט

רלג

234

ניגון שמחה

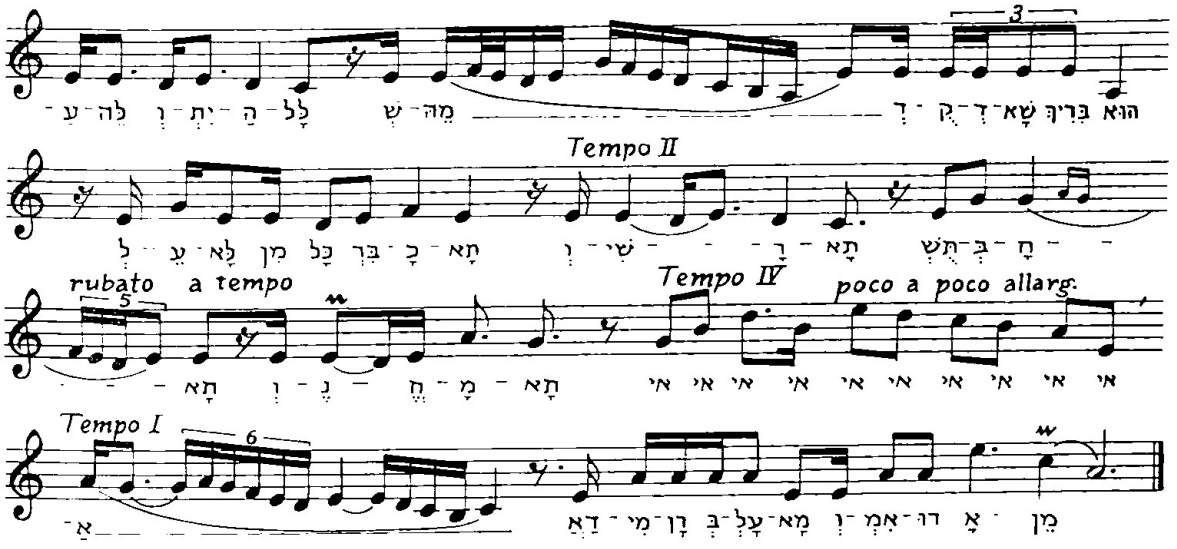

1.
2.
Da Segno al Fine

נגינות תפלה לימים נוראים

235

קדיש - למוסף של ימים הנוראים

הוּא בָּרוּךְ שֶׁאָ־דָ־קָ־דָ מֵה־שֶּׁלָּ־הַ־יִתְ־וֹ לֵה־עַ־
Tempo II
תָּא־רָ־ שִׁי־וֹ תָּא־כָ־בֵּר כָּל מִן לָא־עֵ־לְ
rubato
5
a tempo
Tempo IV
poco a poco allarg.
אִי אִי אִי אִי אִי אִי אִי אִי אִי תָּא־מָ־חֵ־ נֵ־וֹ תָּא־
Tempo I
6
מִן אָ דוֹ־אִמְ־וֹ מָא־עָלְ־בְּ דָן־מִ־דַּא
־אַ־

236
מִכְלְכֶל חַיִּים
רלו
♩ = 88
rub. & allarg.
הוֹי יִם־ חַ־ כְּל־ כַּל־מָ
rit.
♩ = 80
♩ = 72
בִּים־ דַ־ מִים־ רַחַ־בְּ תִּים־ מֵ־ יָה־ חַ־ מְ סֻד־ חֵ־ בְּ
♩ = 76
accel.
♩ = 88
רִים־ סוּ־ אֲ תִּיר־מַ־ וּ לִים־חוֹ פֵּא־ רוֹ־ וְ לִים־נוֹפְ מֶךָ־ סוֹ
♩ = 76
פָּר־ עָ־ נִי־ שֶׁ־ לִי תוֹ־ נָ־מוּ־ אֵ יֵם־ קַ־ מְ־ וּ
♩ = 88
מִי כָּ־ הָ־מוֹ־ בַּ עַל־ רוּת־ בוּ־ גְּ ־וּ
accel. molto rit.
♩ = 120
מִי לָךְ־ מָ מִית־ מֵ
♩ = 112
עָה־ שׁוּ־ חַ־מִי־מַצְ־וּ יָה־ חַ־ מְ־ וּ

237

וְכֹל מַאֲמִינִים

רלז

♩ = 92-108

238

שְׁאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם

רלח

♩ = 69-84

אֲרֶשֶׁת שְׂפָתֵינוּ

רלט

239

הַבֵּן יָקִיר לִי

רמ

240

הַיּוֹם תְּאַמְּצֵנוּ

רמא

241

וְכַסְּלָחוֹ

רמב

242

243

יַעֲלֶה תַּחֲנוּנֵינוּ

רמג

וְ קֹר ב מְ נוֹ תֵ חְ סֶ לִי בֹּא יָ וְ רֶב
עַד נוֹ תֶ קְ נַאֲ אֵהָ רָ יָ
רֶב עָ
נוֹ סֵ נוֹ מְ לֶהְ יַעֲ
בְ מְ נוֹ עַ מַ לְ בֹּא יָ וְ רֶב עָ מֵ
רֶב עָ עַד נוֹ רֶ פּוֹ כְּ אֵהָ רָ יָ וְ קֹר

244
כִּי אֲנִי עַמֶּךָ
רמד
♩= 52
וְ הָ נֶ בָ נוֹ אָ נוֹ קֵ לֶ אֵ תָה אַ וְ הָ מֵ עַ נוֹ אָ כִּי
נוֹ נֶ דוֹ אֲ תָה אַ וְ הָ דֵ יבָ עַ נוֹ אָ נוֹ בִ אָ תָה אַ
נוֹ קֵ חֶ תָה אַ וְ הָ לָ הָ קָ נוֹ אָ

245 עַל חֵטְא

רמה

246 וְעַל כֻּלָּם

רמו

247 רַחֲמָנָא דְעָנֵי

רמז

D. C. al Fine

248 כְּאֹהֶל הַנִּמְתָּח

רמח

249 אַתָּה הִבְדַּלְתָּ

רמט

אוי דַּק יְצָ אם ו עָל תִּפְ
אוי מַה מַה מַה
הַ אַ בְּ נוּ קֵ לֵ אֶ שֶׁם הַ נוּ לָ תֶן תִּ ו לָהּ תֵּן יְ
מַה
אֶת בָּה הַ אַ בְּ נוּ קֵ לֵ אֶ שֶׁם דְּ אַ נוּ לָ תֶן תִּ ו בָּה
אֶת זֶה הַ רִים פּוּ כִּ הַ יום
אֶת זֶה הַ ון עָ הַ חַת סְלִי הוי יום
הוי זֶה הַ דֶּשׁ קְ רָא מֶק יום
עַל הוי חָה סְלִי ו לָה חִי מְ ו קֶן
מְ ו לָה חִי ומְ קֶן נוּ תֵּי נוּ ו עַ כָּל
לְ הוי נוּ תֵּי נוּ ו עַ כָּל עַל הוי חָה לִי סְ ו לָה חִי
נוּ דֵּי יָ שָׁק עְ מִ דַּל נָחְ עַן מַ
צוֹנְ רְ קֵ חֵ שׁוֹת עַ לַ הַ לְ אֵ שׁוּב נָ ו

250

אֲדוֹן הַסְּלִיחוֹת

רנ

Dal Segno al Fine
קוֹת - דָ - צְ בֵּשׁ - לוֹ נוֹת - וּ - עֲ בֵּשׁ - פּוֹ
לוֹת - הִ - תְ רָא - נוּ יוֹת - כִ - זְ לֵא - מָ 4.
דוֹת - תִי - עֲ פֶּה - צוֹ עוֹת - שׁוּ - יְ עֵל - פּוֹ 5.
בוֹת - רָ - עֲ בֵּב - רוֹ רוֹת - דוֹ - הַ רֵא - קוֹ
Dal Segno al Fine
עוֹת - דֵ מִים - תְ לוֹת - פֵ - תְ עַ - מֵ - שׁוֹ

נִיגּוּנֵי הַתּוֹעָדוֹת חַסִידִים

הַצִּילֵנִי נָא מֵיַּד אָחִי

251

רנא

רנב

הַדְגִינוּ גּוֹיִם עַמּוֹ

252

♩ = 88

253

הִנֵּה מַה טּוֹב

רנג

הִנֵּה מַה טּוֹב

רנד

254

לֹא אָמוּת כִּי אֶחְיֶה

רנה

255

rubato
a tempo II ♩= 52-60
זשיט יָא טָשוּ־חַא רַאט־מִי־אוּ טָשוּ־
חַ נַאי־דוּ נַאי־דוּ נַאי־דוּ
3
לִיט־וַא־פָּאח גוּ־בָּא יָא טָשוּ־
דון נַאי־דוּ נַאי־דוּ
יָה נִי־רַ־יַס סוֹ־
נַאי־דוּ נַאי־דוּ נַאי־דוּ
נִי־נָ־תָ־נְ לֹא וָת־מָ־לָ־וְ
נַאי־דוּ נַאי־דוּ נַאי־דוּ
Tempo I
וויִלסט דוּ פִּל־וִי בָּט מִיר שטָראף
נַאי־דוּ נַאי־דוּ נַאי־דוּ
נִיט מִיר רַיינְג־בְּ טוֹיט צוּם נָאר
נַאי־דוּ נַאי־דוּ נַאי־דוּ נָאר
נִיט מִיר רַיינְג־בְּ טוֹיט צוּם
נַאי־דוּ נַאי־דוּ דון־קָא
5/4
4/4
טָשִישׁ־חָא טִי קָא־סָקָאל אוּ בָּאך נִיעֶ־מְ רַאי־
נַאי־דוּ נַאי־דוּ נַאי־דוּ
Tempo II
וואי־דַא נִיעֶ נִיעֶ־מְ צִי־סְמִיעֶר איק קָא־טָאל
דוּ נַאי־דוּ נַאי־דוּ
Tempo I
דָק־צָ רַי־עֶ־שׁ לִי חוּ־פָּת
נַאי־דוּ נַאי־דוּ נַאי־דוּ
Tempo II
ritenuto
קָהּ דָה־אוֹ בָּם בּא־אָ
נַאי־דוּ נַאי־דוּ נַאי־דוּ
Tempo I
דָן־עֶ גַן פוֹן דָן־טִי דִי אָפּ מִיר פָּן־עֶ
איך נַאי־דוּ נַאי־דוּ נַאי־דוּ

Tempo II
אַך נַאי - דו נַאי - דו נַאי - דו
בֵּן - לוי גָּט ___ זַיי אין ___ וועל
più mosso
ritenuto
♩=50-54
- אַט נַאי - דו נַאי - דו נַאי - דו
בֵּן - לוי גָּט זַיי אין וועל
נַאי - דו נַאי - דו נַאי - דו
יַא - רַא טי - רָא - וַוא בָּאך מְנִיעַ קְרָאי -
3
(7/8)
יַא דו נַאי - דו נַאי - דו
לִיו - וַוא - פַּאח גו - בָּא טאם יַא
Tempo I
נַאי — דו נַאי - דו נַאי - דו
לִיו - וַוא - פַּאח גו - בָּא טָאם
נַאי - דו נַאי - דו נַאי - דו
שם - - לַ עַר - שֶׁ - הַ זֶה
più mosso
נַאי - דו נַאי - דו נַאי - דו
בוֹ או - ב - יָ קים - דִי - - - צַ
Tempo II
נַאי - דו נַאי - דו נַאי - דו
בוֹ או - ב - יָ קים - דִי - - - צַ
Tempo I
נַאי - דו נַאי - דו נַאי — דו
לַיין - אַ גָּט פוּן עֶר - טוֹי דֶער אִיז דָאס
Tempo II
נַאי - דו נַאי - דו נַאי - דו
גֶעהן הַין - אַ וועט נֶען - דִי - פַאר סְוועט וועֶר
più mosso
נַאי - דו נַאי - דו נַאי - דו
גֶעהן הַין - אַ וועט נֶען - די פַאר סְוועט וועֶר
Tempo I
נַאי - דו נַאי - דו נַאי - דו
סָאם גַא - בָּא אָט טי - רָא - וַוא טי - עֶ

אָנָה אֵלֵךְ מִרוּחֶךָ

רנו

256

257 רבונו של עולם דו ביסט אונזער פאטער

רנז

258 אז ר' לוי יצחק מברדיטשוב

רנח

poco rit.
♪=144-152
ה - נִי - - - פָּ - לְ דָאךְ עֶר פְּערְט־עֶנְט מֶען - וועט
♪=144
דָאךְ עֶר פְּערְט־עֶנְט וָואס ט׳מִי טֶעד־וַיי בֶּען־אוֹי פוּן עֶם בַּא דָאךְ מֶען פְּרֶעגְט
♪~120
♪=112
דֶּשְׁעט־מָא נִיא טָש־בִּי בֶּען־אוֹי פוּן עֶם דָאךְ מֶען פְּערְט־עֶנְט רָע - הַ צֶר - יִ - בְּ
♩=96
♪=144
♪=159
♪=132 rit.
♪=120
♪=144
נו - טָא - חָ - שֶׁ חֶטְא עַל־וְ נַאכְט דִי בַּא פוּר־כְּ יוֹם גֶען־זָא לֶעך־דֶּע־אִי מִיר אַז בֶּער־אָ
ה - נִי - - - פָּ־לְ דָאךְ מִיר פְּערְן־עֶנְט מֶען־וועט פַּאר בֶּן־אוֹי פוּן אוּנְז בַּא דָאךְ מֶען פְּרֶעגְט
♪=120
עִים - יוֹד לֹא - בְ - וּ עִים־יוֹד - בְּ דָאךְ מִיר פְּערְן־עֶנְט וָואס מִיט בֶּן־אוֹי פוּן אוּנְז בַּא דָאךְ מֶען פְּרֶעגְט
♩=88
יֶעם־זְנָא וְוסְיָא מִי בֶּן - אוֹי פוּן אוּנְז דָאךְ מֶען פְּערְט־עֶנְט
♪=132
נַאכְט דִי בַּא פוּר - כְּ יוֹם גֶען־זָא פְּלֶעגְט טְשׁוּב - דִי - בַּךְ - מְ חָק - יְצְ וִי - לֶ בְּי - רַ אַז

סְטוּ־וויל וָואס בֶּן־אוי פון עִם בַּא דָאך מֶען פְּרֶעגְט חוֹת־סְלִי קֶן־לֹ־אֶ לָם־בְּ עַל־וֹ
פְּערְט־עֶנְט נוּ־לָ פֶּר־ כְּ נוּ־לָ חֶל־מְ נוּ־לָ סְלַח דָאך עֶר פְּערְט־עֶנְט
נָא־צִי־פְּרָאשׁ וּוסְיָא בֶּן־אוי פון עִם דָאך מֶען
אַז בָּער־אָ
חוֹת־סְלִי קֶן־לֹ־אֶ לָם־כְּ עַל־וֹ נַאכְט דִי בַּא פוּר־כְּ יוֹם גֶּן־זָא לַאך דֶּע־אִי מִיר
נוּ־לָ חֶל־מְ נוּ־לָ סְלַח דָאך מִיר רֶן־פֶּע־עֶנְט אֵיהֶר וּוילְט וָואס בֶּן־אוי פון אוּנז בַּא דָאך מֶען פְּרֶעגְט
טְרַא־זַאוּ דַא טֶע־דַאי־זשי־דַא בֶּן־אוי פון אוּנז מֶען פְּערְט־עֶנְט נוּ־לָ פֶּר־כְּ
rit.
rit.

שטעהט אויף אידעלען

259

רנט

260

רס

סטאוו יא פיטו

„פִּילְ יִא"

רסא

261

♩= 72

גַּא־בָא נַא אִי יְעֶם־לַא־גוּ דַא פִּיאָם מִי אַ טִי־וואַ־דַא־אַ
יִם־מַ־שָׁ־הַ מַע־תְּשְׁתָּה־אַ־וְ יְעֶם־וואַ־בִּי־זאַ
יאָם־פִּ מִי עֶרְ צוּ־לִי־טְשְׁעֶ יוּ־סווּאָ יאַ פִּיל־פְּרָאָ דַא צוּ־נִי־פִּיאַט־וְ יאַ פִּיל
יִם־מַ־שָׁ־הַ מַע־תְּשְׁתָּה־אַ־וְ יְעֶם־לַא־גוּ דַא
♩=60
בָּא־טְרֶעֶ בַּא־אִי בַּא־אִי טִי־לַא־הוּ אַךְ טִי־זְנַא בַּא־טְרֶעֶ בַּא־טְרֶעֶ
טִי־טשַא־וְיֶע־אָט גַאָם־בָּא נַאָם־פַּא רְעֶד־פָּע טִי־רַא־מִי־אוּ
־וְ יְעֶם־לַא־גוּ דַא פִּיאָם מִי אַ טִי־וואַ־דַא־אָ דֶק־צֶ בּוֹן־חֶשְׁ
♩=72
טוּ־בָאָ־סָא־וְ יאַ פִּיל יִם־מַ־שָׁ־הַ מַע־תְּשְׁתָּה־אַ־
־אַ־וְ יְעֶם־לַא־גוּ דַא יאָם־פִּ מִי עֶרְ טוּ־בָאָ־רַא יוּ־סְוָוא יאַ פִּיל־פְּרָאָ דַא
♩=60
טִי־זְנַא בַּא־טְרֶעֶ יִם־מַ־שָׁ־הַ מַע־תְּשְׁתָּה־
טִי־רַא־מִי־אוּ בַּא־טְרֶעֶ בַּא־אִי טִי־לַא־הוּ יאַךְ
יאָם־פִּ מִי אַ טִי־טשַא־וועֶ אָט געָם־בָאָ נאָם־פַּא רְעֶד־פָּע

262

אַבְרָהָם־נִיט אָבִינוּ

רסב

♩= 60-63
♪= 80-104
מַא־וּוי נַאס לִי־אִי טִיֵּע – טְשִׁי – פְּרָא־וּוי נַאס לִי־אִי נַאס זַא גַא־בָּא
♩= 60-66
poco rit.
נוּ – – צִ – אַר־לְ נַאשְׁ נוּ־צִ־אַר־לְ טִיֵּע – – – – לִי –
Dal ♋ al
נַאשְׁ־קַא־בַאטש נִיוּ – – חָקוּ־יְצְ נִיוּ – חָקוּ־יְצְ נִיוּ – חָקוּ־יְצְ.ב נַאשְׁ
נַאשְׁ־קַא־בַאטש נִיוּ – – קְבֹּר־יַע נִיוּ – קְבֹּר־יַע נִיוּ – קְבֹּר־יַע ג.
rubato
tempo
זַא נַאשְׁ־קַא־דְזַיאד נִיוּ – (אָ) שָׁיוּ־עֵ נִיוּ (אָ) שָׁיוּ־עֵ נִיוּ (אָ) שָׁיוּ־עֵ ד.
accel.
♩= 69
נַאשְׁ טְשִׁישׁ־מוּ טְשִׁישׁ – מוּ טִי טְשָׁעם – זַא טְשִׁישׁ־מוּ טִי טְשָׁעם – זַא טְשִׁישׁ – מוּ טִי טְשָׁעם –
♩= 54
rubato
tempo
יֵעשְׁ־רַא בִּיע־זַא גוּ־דַיעִנ וּוִסְיע יֵעשְׁ־וַוא־פִּי־וּוי קוּ־וָואדְ וּוִסִיוּ יֵעשְׁ־דַא־סֵיע חְלֵיעבְ וּוֵעזְשׁ
נַאש זַא ___ דָאש־פַּא־פְּרָא ___ נאַס זַא דָאשְׁ־פַּא־פְּרָא
263
„עַי מוּזשָׁא"
רסג
♩= 66-76 poco a poco accel.
שַׁא־אִימְ – קְ־פַּא דִי זשַׁא־דוּ פָּעי נִי דִי זשַׁא־מוּ עָי
1.
זשַׁא־מוּ ___ עֵי פִּיט דֵיעם־בו מִי טְשָׁטָא שַׁא־אִימְ – רְ־פַּא דַי
2.
♩= 76-80
קוּ־רָאוָ־קַא קוּ־זשָׁאנ טשקַא־בִּי־בִּי זשַׁא־מוּ דַאי־פְּרָא דִי פִּיט
זשַׁא־דוּ פָּעי נִי דִי זשַׁא־מוּ ___ עֵי לַאק־טשָׁע ___ דַא

264

„ניע חאדגי"

ברסד

♩ = 80

265 רסה

עֲזָרֵנִי אֵ-ל חַי

רסו

פַּלְגֵי מַיִם

266

שִׁמְעוּ בָנִים נִיגֵּי אֵיתָנִים

רסז

267

♩ = 160

268

אַשְׁרֵינוּ מַה טּוֹב חֶלְקֵנוּ

רסח

♩ = 92

269

ניגון להתועדות

ערסט

270

ניגון להתועדות

ערע

271

ניגון להתועדות

רעא

272

ניגון התועדות - שמח

רעב

ניגון להתוועדות

274

ניגון להתועדות - שמח

רעד

275
ניגון להתועדות
רעה
♩ = 108
1.
2.

276
ניגון התועדות
רעו
♩ = 69

277

ניגון להתועדות

רעז

278

ניגון להתועדות

רעח

da capo senza repetitione

279

ניגון להתועדות

רעט

♩ = 88-108

280

ניגון להתוועדות

וַהֲרִיקוֹתִי לָכֶם בְּרָכָה

רפ

♩ = 116–120

281

ניגון להתועדות

רפא

♩ = 108 - 112

282

ניגון להתועדות

רפב

♩ = 112-116

283

ניגון להתועדות

רפג

♩ = 84-88

rit. poco meno mosso

poco a poco a tempo

♩ = 88-92

poco rit.

3

284

ניגון להתועדות

רפד

𝅗𝅥 = 72

1. 2.

285
ניגון להתועדות
רפה
Tempo I ♩ = 56
accel.....
Tempo II ♩ = 63
accel.
tempo II
accel.
tempo II

rit.
tempo II
rit.
tempo I
tempo II
poco a poco rit.
tempo II
molto rit.
tempo I
tempo I
tempo II
molto rit.
tempo I
poco a poco in tempo II

286

ניגון התוועדות

רפו

Dal S al Fine

287

ניגון להתועדות

רפז

288

ניגון להתועדות

רפח

289

ניגון להתוועדות

רפט

1.
2.

290

ניגון להתוועדות

רצ

291

ניגון להתוועדות

רצא

ניגון התועדות

292

רצב

293
ניגון התזועדות
רצג
♩ = 56

ניגון התועדות

294

רצד

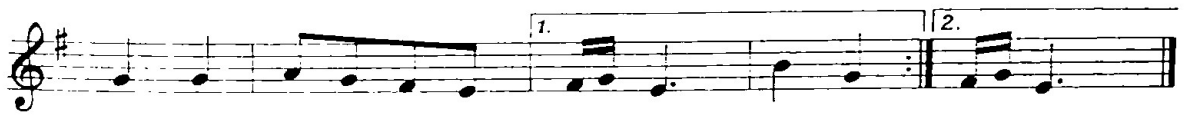

295

ניגון התוועדות

רצה

296

ניגון התועדות

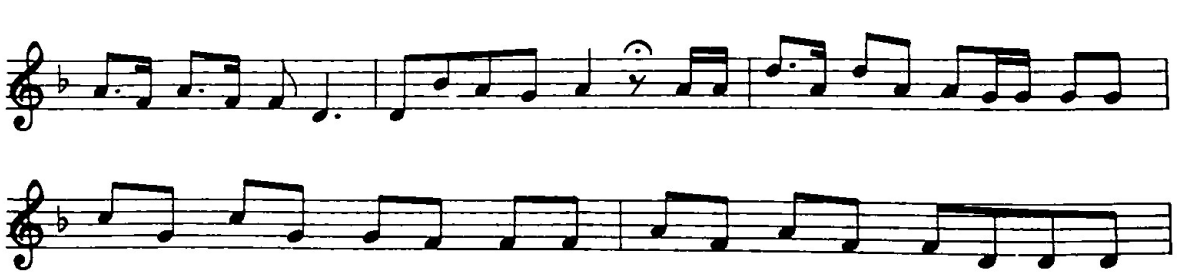
רצו

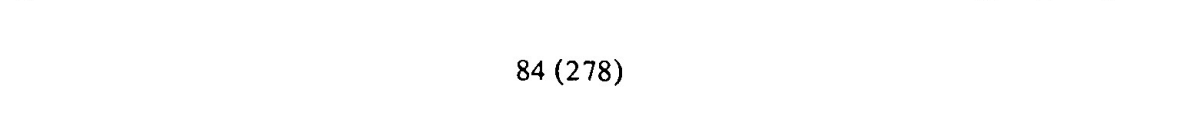

Da Capo al Fine

297

ניגון להתועדות

רצז

298

ניגון להתוועדות

רצה

300

ניגון התועדות

ש

ניגון להתעדות

301

שא

Fine
1.
2.
Dal 𝄋 al Fine

ניגוני געגועים

302 ניגון געגועים („שאמיל")

שב

303 וואלאח לר' נטע מפאהר

שג

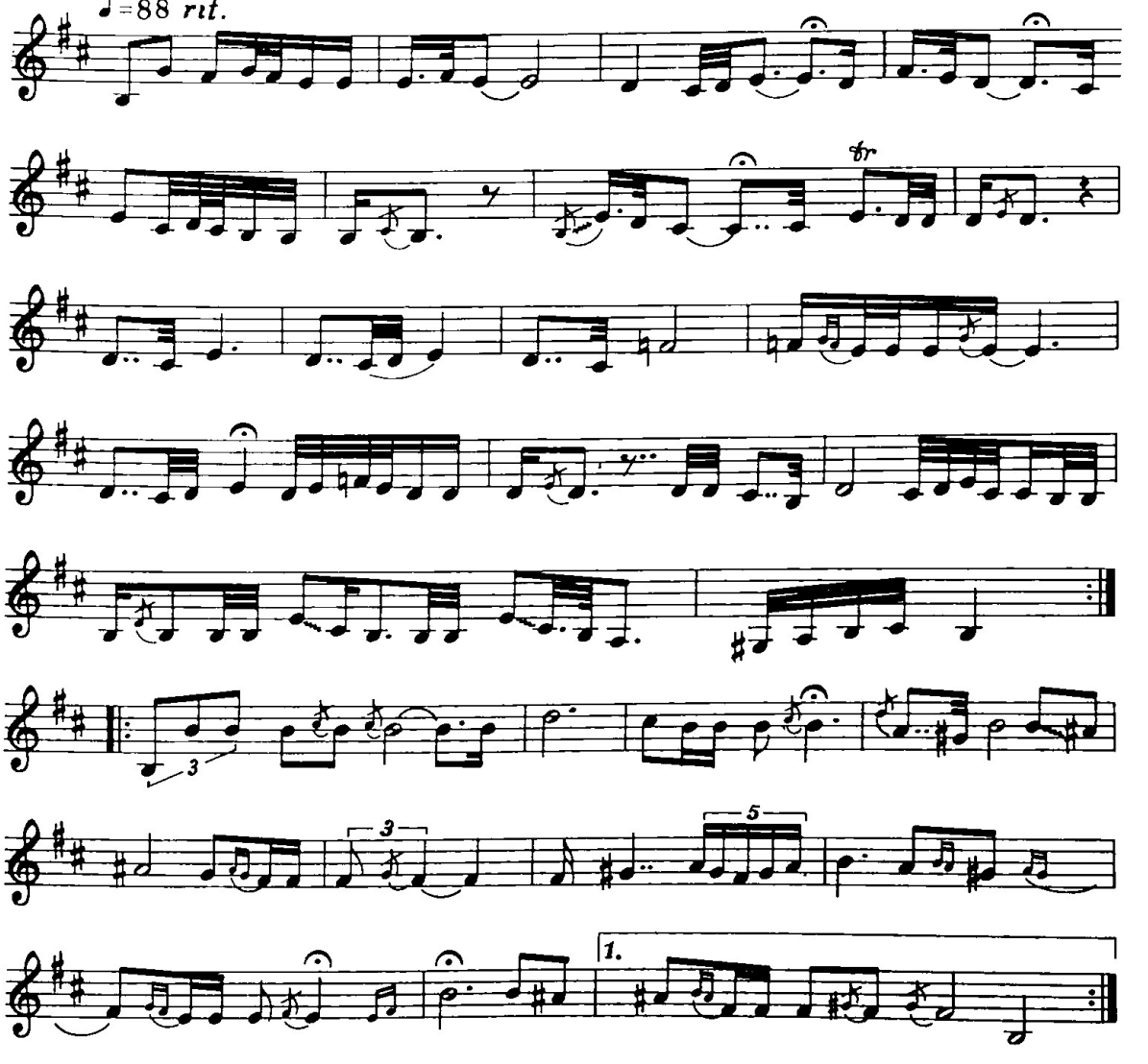

rit.
a tempo
♩=76
♩=60
accell.
a tempo
♩=52

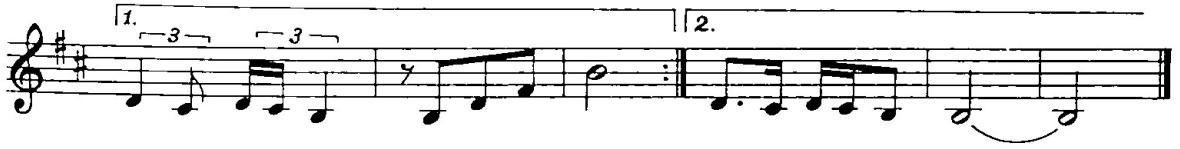
304

„וואלאח" (ניגון געגועים)

שד

2.
6
3
3
3
♩.=♩
♩ = 66
2/4
1.
2.
3
3
3
1.
3
3
2.
3
3
3
3
3
3
3

305

ניגון געגועים

שה

306

" וואלאח'ל "

שו

accel.

307

ניגון דבקות

שז

~ 60-69

molto ritenuto

in tempo

meno mosso (♪ = 54)

tempo I

308

ניגון דבקות חב"ד

שח

309

ניגון דבקות חב"ד

שט

שי
310
שִׁירֵי דוֹשָׁע
♩ = 96
שִׁי - אַנְ מָס - מִר - מִ מִי - קִי - מְ עִי - רוֹ דִי - דִי - יְ
עַל תָּה - עַ לִי נָא דָה - גִי - הַ צוֹן - לָ
עַל צאן - הַ עַט - מְ תָּ - טַשְׁ - נָ מִי
דָ - נִ סַלְ - אֶ - לְ שוּב צאן - הַ עַט - מְ תָּ - טַשְׁ - נָ מִי
- רְ הָ - בְּ - הוּ - אַ רַע - זְ הֵם כִּי הָ - חְ -
אֶת גַּם - וְ גַּם - וְ הָ - חְ - אַ שְׁלוֹם אֶת אֵה -
- יְ צאן - הַ שְׁלוֹם אֶת גַּם - וְ גַּם - וְ צאן - הַ שְׁלוֹם
- הַ צוֹן - לָ שִׁי - אַנְ מָס - מִר - מִ מִי - קִי - מְ עִי - רוֹ דִי - דִי -
- מְ תָּ - טַשְׁ - נָ מִי עַל תָּה - עַ לִי נָא דָה - גִי -
צאן - הַ עַט - מְ תָּ - טַשְׁ - נָ מִי עַל צאן - הַ עַט -

נִיגוּנֵי שִׂמְחָה וְרִיקּוּד

יִפְרַח בִּימָיו צַדִּיק

312

תְּרַנְּנָה שִׂפְתַי

שיב

313

בָּךְ ה' חָסִיתִי

שיג

314

שיר

אָבוֹא בִּגְבוּרוֹת

315

פְּרָזוֹת תֵּשֵׁב יְרוּשָׁלַיִם

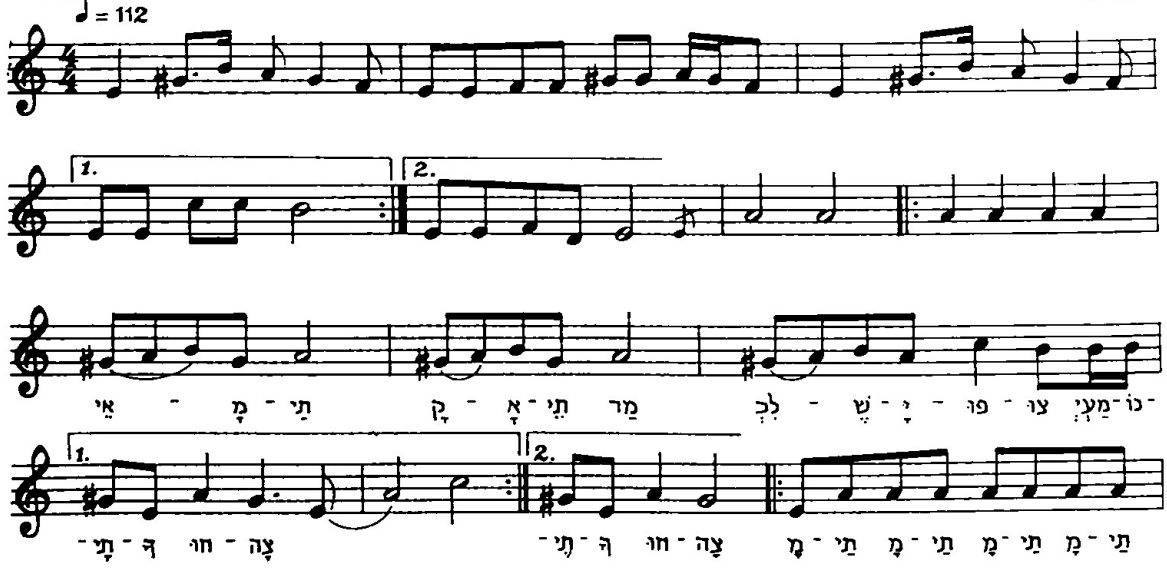
שטו

316

אֵימָתַי קָאָתֵי מַר

שטז

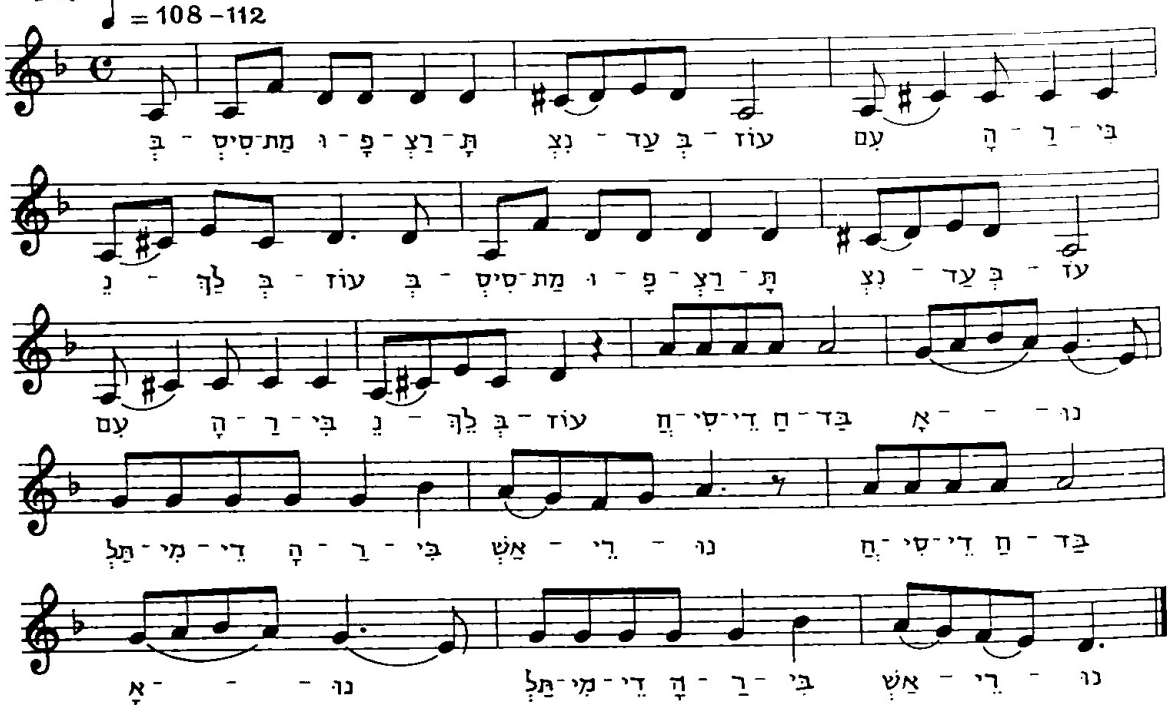

1.
2.
צוּ - פוּ - יָ - שֶׁ - לְכָ
מַר תִּ - אָ - קָ

317
אַשְׁרֵינוּ מַה טּוֹב חֶלְקֵנוּ
♩=108
עִים - נָ מַה - וּ נוּ - קִ - חֶלְ טּוֹב מַה נוּ - רֵי - אַשׁ נוּ - דֵי - אַשׁ
1.
2.
נוּ - לֶ - רָ - גּוֹ עִים - נָ מַה - וּ עִים - נָ מַה - וּ
פָּה - יָ מַה - וּ פָּה - יָ מַה - וּ
1.
2.
... אַ נוּ - תִּ - שָׁ - רוּ - נוּ - תִּ - שָׁ - רוּ -
אַ נוּ - קִ - חֶלְ טּוֹב מַה נוּ - רֵי - אַשׁ
- לֶ - רָ - גּוֹ עִים - נָ מַה - וּ
...אַ
1.
2.
פָּה - יָ מַה - וּ פָּה - יָ מַה - וּ נוּ - אַ נוּ -
1.
2.
נוּ - תִּ - שָׁ - רוּ - נוּ תִּ - שָׁ - רוּ - יָ פָּה - יָ מַה - וּ

שיח עִבְרוּ עִבְרֵי צֶדֶק 318

שיט בסיסמת ופרצת 319

שכ נֵיעַ בַּאיוֹסִיאַ נִיקַאוּוֹ 320

„אוּ וָוא דִיָּע מִי נִיָּע טָנִים"

שכא

321

♩ = 96 - 108

דִּים ־ זְגַא נְיֶע מִי נְיֶע ־ אָג וו ־ אוּ נִים ־ טָ ־ אוּ נְיֶע מִי דְיֶע ־ וָא אוּ
אִי אִי

322
ניגון לשמחת תורה
שכב
♩ = 104
tr
tr

שכג "מודז'א דרינגאדז'אל" פאנקע

323

♩ = 126-144 *poco a poco accelerando*

324

פאנקע

שכד

325

„אך דו" (פאנקע)

שכה

326

פאנקע

שכו

פאנקע

327

♩ = 88 – 104

328

ניגון שמחה

משכח

329

ניגון שמחה

שכט

♩ = 69

330

ניגון שמחה

שלא

♩ = 104

331

ניגון שמחה

שלא

ניגון שמחה

332

שלב

ניגון שמחה

שלג

333

ניגון שמחה

שלד

334

335

ניגון שמחה

שלה

336

ניגון שמח

שלו

337

ניגון שמח

לר׳ אהרן שו״ב

שלז

338

ניגון שמח

שלח

♩ = 96

339

ניגון שמחה

340

ניגון שמחה

341 ניגון ריקוד

שמא

♩ = 104

342 ניגון ריקוד

שמב

♩ = 100–120 *poco a poco accel.*

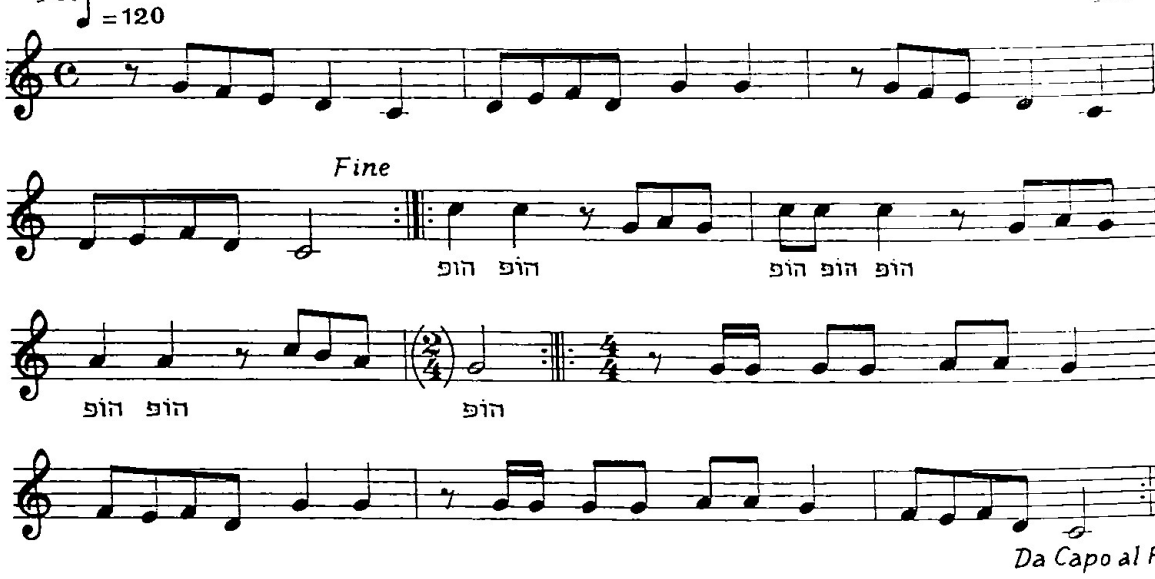

343

ניגון ריקוד

שמג

344

ניגון ריקוד

שמד

345

ניגון ריקוד

שמה

346

מארש

שמו

347

מ א ד ש

שמז

רשימת הניגונים הכללית

כרך ראשון

מחלקה ראשונה

(ניגוני נשיאי חב"ד)

א. הניגון בן ארבע בבות לכ"ק רבנו הגדול 1
ב. כאיל תערוג — לכ"ק רבנו הגדול 2
ג. א־לי אתה ואודך — לכ"ק רבנו הגדול 2
ד. צאינה וראינה — לכ"ק רבנו הגדול 2
ה. קול דודי דופק — לכ"ק רבנו הגדול 3
ו. אבינו מלכנו — לכ"ק רבנו הגדול 3
ז. לכה דודי — לכ"ק רבנו הגדול 4
ח. ניגון דבקות חב"ד לתפלות שבת — לכ"ק רבנו הגדול 4
ט. ניגון דבקות חב"ד לתפלות ר"ה — לכ"ק רבנו הגדול 5
י. בני היכלא — מיוחס לכ"ק רבנו הגדול 5
יא. ניגון ישן — מיוחס לכ"ק רבנו הגדול 7
יב. ניגון ידוע בשם „דעם מיטעלער רבינ'ס קאַפעליע" 9
יג. הודיעני ה' קצי — לכ"ק אדמו"ר צמח צדק 11
יד. כאיל תערוג — לכ"ק אדמו"ר צמח צדק 11
טו. ימין ה' רוממה — לכ"ק אדמו"ר צמח צדק 11
טז. שובו שובו — לכ"ק אדמו"ר מהר"ש 12
יז. פסוקים קודם התקיעות — לכ"ק אדמו"ר הרש"ב 13
יח. ברכות קודם התקיעות — לכ"ק אדמו"ר הרש"ב 14
יט. פסוקים אחר התקיעות — לכ"ק אדמו"ר הרש"ב 14

מחלקה שני'

(ניגוני חב"ד מסורתיים)

כ. שלש תנועות מהבעש"ט. המגיד ממעזריטש ורבנו הגדול . . . 15
כא. ניגון מיוחס להבעש"ט 15
כב. ניגון להרה"ק ר' מיכל'ע מזלאָטשעוו 16
כג. „קול ביער" — לה„שפאָלער זיידע" 17
כד. „האָפ קאָזאָק" — לה„שפאָלער זיידע" 18
כה. השתפכות הנפש — להרה"ק ר' מענדל'י מהאראדאק 19
כו. „קדיש" — להרה"ק ר' לוי יצחק מבארדיטשעוו 19
כז. ניגון לברכת כהנים — מהקאפעליע של כ"ק אדמו"ר האמצעי . . 21

כח. ניגון הגדול להרה"ק ר' אהרן מסטראשעלע 22
כט. ניגון מיוחס להרה"ק ר' אהרן מסטראשעלע 24
ל. ניגון להרה"ח ר' משה ווילענקער 24
לא. ניגון דבקות — מיוחס לכ"ק אדמו"ר הצ"צ 25
לב. ניגון דבקות — מיוחס לכ"ק אדמו"ר הצ"צ 25
לג. ניגון דבקות לכ"ק אדמו"ר מהרי"ל 26
לד. דבקות חב"ד לכ"ק אדמו"ר מהרי"ל 27
לה־לט. ניגוני הרה"ח ר' הלל מפאריטש . . . . . 27־31
מ. ניגון להרה"ח ר' פסח ממאלאסטאווקע 32
מא. ניגון מסלאוויטא — מיוחס להרבנים המדפיסים דסלאוויטא . . . 32
מב. ניגון לחסידי אדמו"ר הצ"צ 33
מג. ניגון מיוחס לחסידי אדמו"ר הצ"צ 34
מד. ניגון מראסטאוו, „דעם רבינ'ס ניגון" 35
מה. ניגון להרה"ח ר' יעקב מרדכי מפאלטאווא 36
מו. ניגון מניקאלאיעוו, „דער בינוני" 37

מחלקה שלישית

(ניגוני חב"ד לזמנים שונים)

ניגוני שבת ויום טוב

מז. ידיד נפש 39
מח. אזמר בשבחין 41
מט. אסדר לסעודתא 41
נ־נא. טל יעסים; טל בו תברך . . . . . 42־3
נב. וכל מאמינים 44
נג. הנרות הללו 44
נד. שושנת יעקב 47
נה. פדה בשלום נפשי, ניגון לי"ט כסלו 49
נו. ניגון לחג הגאולה יב־יג תמוז 51
נז. ניגון לר' אלי' חיים אלטהויז 51
נח. ניגון מניקאלאיעוו 52
נט. ניגון לר' אשר מניקאלאיעוו 53
ס. „דער פאסטוך" 54
סא. ניגון לר' זלמן זלאטאפאלסקי 55
סב. „זשעבינער קאפ" 56
סג. „זשעבינער הארץ" 57
סד. „דער פלפול" 58
סה־סז. ניגוני ר' שלום האריטאנאוו . . . . . 60־2
סח. ניגון לר' יודיל מלאפיץ 62
סט. „דער קרעמענטשוגער ניגון" 63
ע־צו. ניגונים לשבת ויום טוב . . . . . 64־88

רשימת הניגונים הכלליות

ניגוני תפלה לימים נוראים

צז. ידעתי ה' כי צדק משפטיך 89
צח. ניגון קודם קדיש מוסף לימים נוראים 89
צט. והכהנים 90

ניגוני התועדות חסידים

ק. אך לאלקים דמי נפשי 93
קא. צמאה לך נפשי 93
קב. תשב אנוש עד דכא 94
קג. אשרינו מה טוב חלקנו 94
קד. האדרת והאמונה 95
קה. אכן אתה א־ל מסתתר 95
קו. אדיר הוא 96
קז. הנשמה יורדת לתוך הגוף 96
קח. אלו ואלו אומרים 97
קט. „עסען עסט זיך" 97
קי. „נאשי קראמקי", בשפת רוסית 98
קיא. „גיע זשוריצי כלאפצי", בשפת רוסית 98
קיב. „כאט מי כודי", בשפת רוסית 99
קיג. „זא רעקאיו", בשפת רוסית 99
קיד. ניגון מארץ ישראל 100
קטו. ניגון לר' בנימין אלטהויז 100
קטז. ניגון להאחים האריטאנאו 101
קיז. ניגון לר' דוב מאיסעיעו 101
קיח. „האראדישטשער ניגון" 102
קיט־קל. ניגונים להתועדות . . . . . 103־111

ניגוני נעגונים

קלא. „דו־נאי" 113
קלב. „דער ש־ך" 114
קלג. „דער פרענק" 115
קלד. „וואלאח" לר' נטע מפאהאר 116
קלה. „וואלאח" מניקאלאיעוו 118
קלו־קלח. ניגוני נעגונים . . . . . 119־122

ניגוני שמחה

קלט. אשריכם ישראל 123
קמ. ניגון לר' משה מושעבין 123
קמא. ניגון לר' אשר מניקאלאיעוו 124
קמב. ניגון לר' טובי' בעלקין 125

קמג. „דובראָוונער ניגון" 125
קמד. ניגון מגיקאָלאַיעוו 126
קמה. „דאָקשיצער ניגון" 127
קמו. „פאָנקע" נום. 1 128
קמז. „פאָנקע" נום. 2 128
קמח־קנח. ניגוני שמחה . . . . . 129־136
קנט. כי בשמחה תצאו 136

ניגוני ריקוד

קס. והריקתי לכם ברכה 137
קסא. וכל קרני רשעים אגדע 137
קסב. אום אני תומה 138
קסג. על הסלע הך 138
קסד־קסט. ניגוני ריקוד . . . . . 139־141

ניגוני נצחון

קע. „נאָפאָלעאָנ'ס מאַרש" 142
קעא. „מאַרש" 143

מילואים

קעב. טעמי הנגינה לקרה"ת לשבת, יו"ט וחול 145
קעג. טעמי הנגינה לקרה"ת לר"ה ויוהכ"פ 146
קעד. טעמי הנגינה להפטרה 146
קעה. טעמי הנגינה למגילת אסתר 147

רשימת הניגונים הכללית

כרך שני

מחלקה ראשונה

(ניגוני נשיאי חב"ד)

קעו. צאינה וראינה — לכ"ק רבנו הגדול 1 (149)
קעז. לקראת שבת — לכ"ק רבנו הגדול 1 (149)
קעח. דבקות חב"ד לתפלות שבת — לכ"ק רבנו הגדול . . 2-3 (150-1)
קעט. אשרי איש שלא ישכחך 3 (151)
קפ. "דעם רבינ'ס מוהר"ש ניגון" 4 (152)
קפא. צמאה לך נפשי 5 (153)

מחלקה שני'

(ניגוני חב"ד מסורתיים)

קפב. שלש תנוע'ת. מהבעש"ט. המגיד ממזריטש ורבנו הגדול . 7 (155)
קפג. ניגון להצדיק ר' מיכל'ע מזלוטשוב 8 (156)
קפד. ניגון מיוחס לחסידי רבנו הגדול 9 (157)
קפה. ניגון להקפות 10 (158)

מחלקה שלישית

(ניגוני חב"ד לזמנים שונים)

ניגוני שבת ויום טוב

קפו. הגלה נא 11 (159)
קפז. שבענו מטובך 12 (160)
קפח. ממצרים גאלתנו 13 (161)
קפט. אסדר לסעודתא 14 (162)
קצ. והיא שעמדה 15 (163)
קצא. על אחת כמה וכמה 16 (164)
קצב. אשריכם ישראל 17 (165)

ניגוני תפלה לימים נוראים

קצג. דרכך אלקינו 18 (166)
קצד. כי אנו עמך 19 18-19 (166-7)
קצה. וכך הי' מונה 19 (167)

ספר הניגונים

ניגוני התועדות חסידים (הנק': פארברענגען'ס)

קצו. צמאה לך נפשי 20 (168)
קצז. „עסען עסט זיך" 21 (169)
קצח. ניגון להתועדות 22 (170)
קצט. ניגון להתועדות 23 (171)
ר. ניגון להתועדות 24 (172)
רא. ניגון להתועדות 25 (173)
רב. ניגון להתועדות . . . . . .

ניגוני געגועים („וואלאחען")

רג. „וואלאח" 27 (175)
רד. „וואלאח" 28-29 (176-7)

ניגוני שמחה, ריקוד ושיר-לכת („מארש")

רה. ניגון שמחה 30 (178)
רו. ניגון שמחה 31 (179)
רז. ניגון שמחה 32 (180)
רח. ניגון שמחה 33 (181)
רט. ניגון ריקוד 34 (182)
רי. שיר-לכת („מארש") 35 (183)

רשימת הניגונים הכללית

כרך שלישי

מחלקה ראשונה

ריא—211. קול דודי 1 (195)
ריב—212. ניגון מיוחס לר׳ אלימלך מליזאנסק 2 (196)
ריג—213. אנה אמצאך 3 (197)
ריד—214. ניגון הגדול לר׳ הלל מפאריטש 4 (198)
רטו—215. ניגון התוועדות לר׳ הלל מפאריטש 6 (200)
רטז—216. ניגון יחידות לר׳ משה צ׳אשניקער 7 (201)

מחלקה שלישית

ריז—217. ניגון „לכה דודי״ 9 (203)
ריח—218. מזמור לדוד 10 (204)
ריט—219. מנוחה ושמחה 11 (205)
רכ—220. כל עצמותי תאמרנה 12 (206)
רכא—221. אנא עבדא 13 (207)
רכב—222. הוא אלוקינו 14 (208)
רכג—223. אנעים זמירות 15 (209)
רכד—224. אנעים זמירות 15 (209)
רכה—225. שהשלום שלו 16 (210)
רכו—226. המבדיל בין קודש לחול 17 (211)
רכז—227. במוצאי יום מנוחה 18 (212)
רכח—228. ושמחת בחגיך 19 (213)
רכט—229. אתה בחרתנו 19 (213)
רל—230. ער טי זיעמליאק — אחד מי יודע 21 (215)
רלא—231. שושנת יעקב 22 (216)
רלב—232. ניגון לשבת ויו״ט 24 (218)
רלג—233. ניגון לשבת ויו״ט 25 (219)
רלד—234. ניגון שמח 27 (221)

ניגוני תפלה לימים נוראים

רלה—235. קדיש — למוסף של ימים נוראים 29 (223)
רלו—236. מכלכל חיים 30 (224)
רלז—237. וכל מאמינים 31 (225)
רלח—238. שאו שערים ראשיכם 31 (225)
רלט—239. ארשת שפתינו 32 (226)
רמ—240. הבן יקיר לי 32 (226)
רמא—241. היום תאמצינו 33 (227)
רמב—242. ונסלח 33 (227)
רמג—243. יעלה תחנוניגו 34 (228)
רמד—244. כי אנו עמך 35 (229)
רמה—245. על חטא 36 (230)
רמו—246. ועל כולם 36 (230)

רמז—247. רחמנא דעני 36 (230)
רמח—248. כאהל הנמתח 37 (231)
רמט—249. אתה הבדלת 37 (231)
רנ—250. אדון הסליחות 39 (233)

ניגוני התוועדות חסידים

רנא—251. הצילני נא מיד אחי 41 (235)
רנב—252. הרנינו גוים עמו 42 (236)
רנג—253. הנה מה טוב 43 (237)
רנד—254. הנה מה טוב 44 (238)
רנה—255. לא אמות כי אחיה 44 (238)
רנו—256. אנה אלך מרוחך 47 (241)
רנז—257. רבונו של עולם דו ביסט אונזער פאטער . . . 48 (242)
רנח—258. אז ר' לוי יצחק מבארדיטשוב 48 (242)
רנט—259. שטעהט אוף אידעלעך 51 (245)
רס—260. סטאווו יא פיטו 51 (245)
רסא—261. פיל יא 52 (246)
רסב—262. אברהם ניו אבינו 54 (248)
רסג—263. עי מוזלאסי 55 (249)
רסד—264. ניע כאדג'י 56 (250)
רסה—265. עזרני א־ל חי 57 (251)
רסו—266. פלגי מים 58 (252)
רסז—267. שמעו בנים ניני איתנים 59 (253)
רסח—268. אשרינו מה טוב חלקינו 60 (254)
רסט—269. ניגון להתוועדות 61 (255)
רע—270. ניגון להתוועדות 61 (255)
רעא—271. ניגון להתוועדות 62 (256)
רעב—272. ניגון התוועדות שמח 62 (256)
רעג—273. ניגון להתוועדות 63 (257)
רעד—274. ניגון להתוועדות שמח 64 (258)
רעה—275. ניגון להתוועדות 65 (259)
רעו—276. ניגון להתוועדות 65 (259)
רעז—277. ניגון להתוועדות 66 (260)
רעח—278. ניגון להתוועדות 67 (261)
רעט—279. ניגון להתוועדות 68 (262)
רפ—280. ניגון להתוועדות 69 (263)
רפא—281. ניגון להתוועדות 70 (264)
רפב—282. ניגון להתוועדות 70 (264)
רפג—283. ניגון להתוועדות 72 (266)
רפד—284. ניגון להתוועדות 72 (266)
רפה—285. ניגון להתוועדות 73 (267)
רפו—286. ניגון להתוועדות 75 (269)
רפז—287. ניגון להתוועדות 76 (270)
רפח—288. ניגון להתוועדות 76 (270)
רפט—289. ניגון להתוועדות 77 (271)
רצ—290. ניגון להתוועדות 79 (273)

מפתח ניגונים

רצא—291. ניגון להתוועדות 79 (273)
רצב—292. ניגון התוועדות 80 (274)
רצג—293. ניגון התוועדות 81 (275)
רצד—294. ניגון התוועדות 82 (276)
רצה—295. ניגון התוועדות 83 (277)
רצו—296. ניגון התוועדות 84 (278)
רצז—297. ניגון להתוועדות 84 (278)
רצח—298. ניגון להתוועדות 86 (280)
ש—300. ניגון התוועדות 87 (281)
שא—301. ניגון להתוועדות 88 (282)

ניגוני געגועים

שב—302. ניגון שאמיל 90 (284)
שג—303. וואלח לר׳ נטע מפאהר 90 (284)
שד—304. וואלח 92 (286)
שה—305. ניגון געגועים 94 (288)
שו—306. וואלח׳ל 95 (289)
שז—307. ניגון דביקות 96 (290)
שח—308. ניגון דביקות חב״ד 97 (291)
שט—309. ניגון דביקות חב״ד 98 (292)
שי—310. ידידי רועי 99 (293)

ניגוני שמחה וריקוד

שיא—311. יפרח בימיו צדיק 100 (294)
שיב—312. תרננה שפתי 101 (295)
שיג—313. בך ה׳ חסיתי 101 (295)
שיד—314. אבוא בגבורות 102 (296)
שטו—315. פרזות תשב ירושלים 103 (297)
שטז—316. אימתי קאתי מר 103 (297)
שיז—317. אשרינו מה טוב חלקינו 104 (298)
שיח—318. זבחו זבחי צדק 105 (299)
שיט—319. בסיסמת ופרצת 105 (299)
שכ—320. ניע באויוסיא ניקאוו 105 (299)
שכא—321. או ווא מי ניע טני׳ם 106 (300)
שכב—322. ניגון לשמחת תורה 107 (301)
שכג—323. מודז׳א דרינגאו׳אל — פאנקע 108 (302)
שכד—324. פאנקע 109 (303)
שכה—325. אך דו 109 (303)
שכו—326. פאנקע 110 (304)
שכז—327. פאנקע 111 (305)
שכח—328. ניגון שמחה 112 (306)
שכט—329. ניגון שמחה 113 (307)
של—330. ניגון שמחה 113 (307)
שלא—331. ניגון שמחה 114 (308)

שלב—332. ניגון שמחה 115 (309)
שלג—333. ניגון שמחה 116 (310)
שלד—334. ניגון שמחה 116 (310)
שלה—335. ניגון שמחה 117 (311)
שלו—336. ניגון שמח 118 (312)
שלז—337. ניגון שמח 119 (313)
שלח—338. ניגון שמח 120 (314)
שלט—339. ניגון שמח 121 (315)
שמ—340. ניגון שמח 121 (315)
שמא—341. ניגון ריקוד 122 (316)
שמב—342. ניגון ריקוד 122 (316)
שמג—343. ניגון ריקוד 123 (317)
שמד—344. ניגון ריקוד 123 (317)
שמה—345. ניגון ריקוד 124 (318)
שמו—346. מארש 125 (319)
שמז—347. מארש 126 (320)

לזכר ולעילוי נשמת

הרה"ח התמים וכו'

מוה"ר שמואל ז"ל

בהרה"ח התמים וכו' מו"ה שרגא פייביש

ומרת צירלע ז"ל הי"ד

זלמנוב

יו"ר ניח"ח, עורך ספרי הניגונים

ומפיק תקליטי ניח"ח

שנלב"ע ביום ט"ז אדר ה'תשל"ה

בעיה"ק ירושלים תובב"א

באמצע עבודת העריכה של הכרך הזה

יחא זכרו ברוך

ציור השער:
הצייר זלמן קליימן ז"ל

©
כל הזכויות שמורות
All rights reserved

Published and Copyrighted by
MERKOZ L'INYONEI CHINUCH INC.
770 Eastern Parkway/ Brooklyn, N.Y. 11213
Tel: (718) 774-4000 / Fax. (718) 774-2718

Order Departmen:
291 KIngston Avenue / Brooklyn, N.Y. 11213
Tel: (718) 778-0226 * Fax. (718) 778-4148

Printed in israel
5756 - 1996

בהזמנות לפנות אל:
הוצאת ספרים קה"ת
כפר חב"ד, ת"ד 3, 72915
טל' 03-9606018 * פקס. 03-9606725